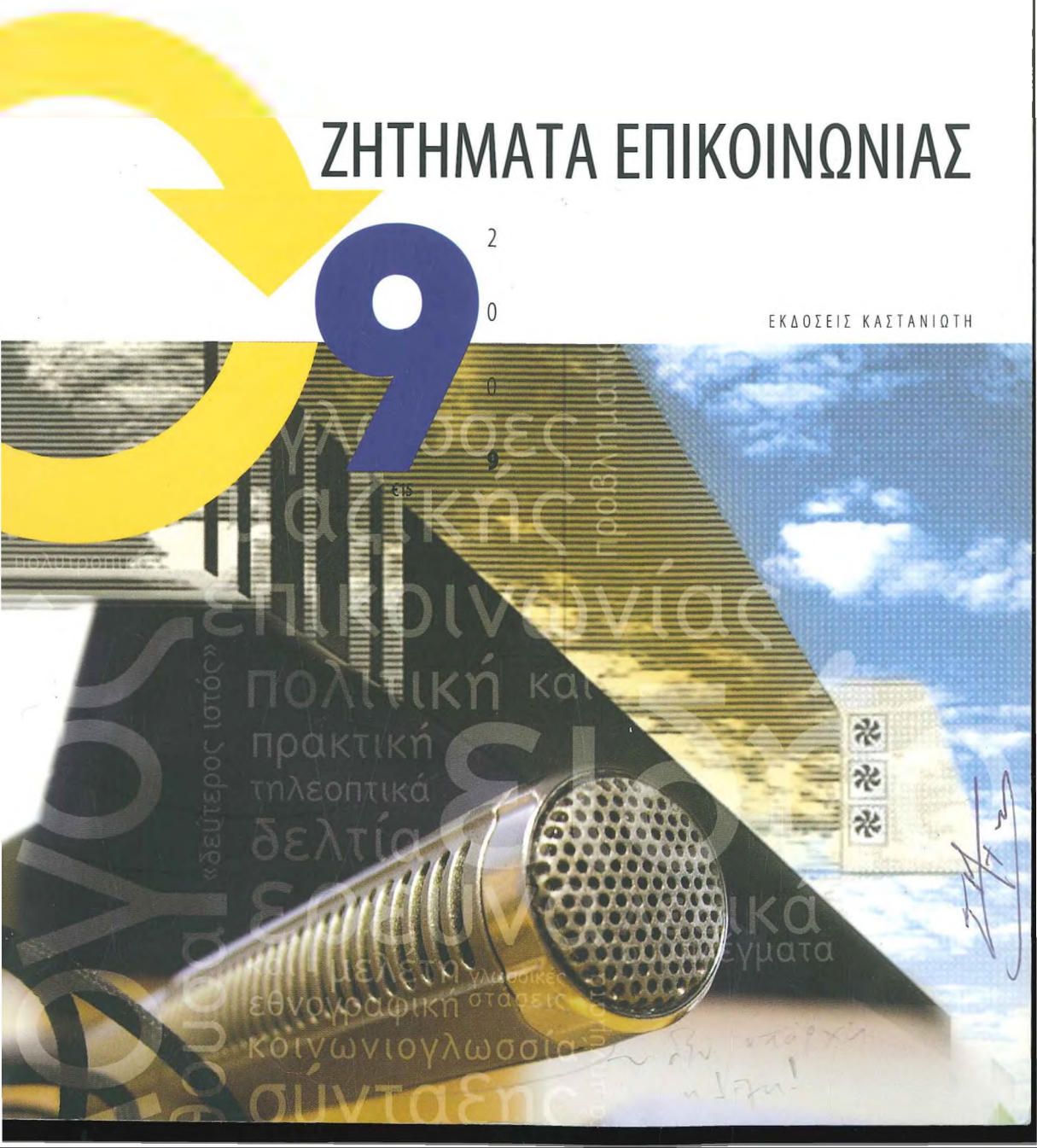

Αφιέρωμα

Handwritten signature: *[Signature]*

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

2

0

0

9

Το Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Επικοινωνίας (ΕΠΙΕΕ) έχουν ξεκινήσει την έκδοση του επιστημονικού περιοδικού *Ζητήματα Επικοινωνίας* με στόχο να συμβάλουν στην ανάπτυξη της μελέτης της επικοινωνίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης στη χώρα μας.

Σε μια συγκυρία στην οποία σχεδόν οι πάντες ασχολούνται και αναφέρονται στην Επικοινωνία και τα ΜΜΕ, συχνά χωρίς το κατάλληλο επιστημονικό υπόβαθρο, η μελέτη της επικοινωνίας, ενός πεδίου εξ ορισμού πολυεπιστημονικού, δεν είχε έως σήμερα την τύχη ή τη δυνατότητα να εκφραστεί στο πλαίσιο ενός επιστημονικού περιοδικού. Το Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ και το ΕΠΙΕΕ επιδιώκουν να καλύψουν αυτή την ανάγκη, καθιστώντας τα *Ζητήματα Επικοινωνίας* ένα βήμα για την έκφραση του έγκυρου επιστημονικού προβληματισμού και του δημόσιου διαλόγου.

Τα *Ζητήματα Επικοινωνίας* απευθύνονται στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους δημοσιογράφους, στους πολιτικούς και τους νέους ερευνητές. Όπως συνάγεται από τον τίτλο, το περιοδικό επιδιώκει όχι μόνο να συμβάλει στην ανάπτυξη και τη διατύπωση θεωρητικής σκέψης και ερευνητικής παραγωγής υψηλής ποιότητας, αλλά και να παρακινήσει μια ανταλλαγή ιδεών που θα εμπλουτίζει τη μελέτη του ευρύτερου φαινομένου της επικοινωνίας εντός του πολυδιάστατου πλαισίου της. Το πλαίσιο αυτό ορίζεται από την αλληλεπίδραση πολιτικών, οικονομικών, πολιτισμικών, κοινωνικών, τεχνολογικών, αισθητικών και ιστορικών παραμέτρων.

Τα *Ζητήματα Επικοινωνίας* δημοσιεύουν άρθρα στα ελληνικά και εκδίδονται δύο φορές το χρόνο, σε συνεργασία και με την εκδοτική επιμέλεια των Εκδόσεων Καστανιώτη. Έδρα του περιοδικού είναι το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένης Επικοινωνίας του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αποσκοπεί να καλύψει ένα επιστημονικό κενό, με βασικό κριτήριο την κριτική ανάλυση των επικοινωνιακών φαινομένων, και να εμπλουτίζει την κατανόησή μας για το πολυσύνθετο και πανταχόθεν βαλλόμενο πεδίο της επικοινωνίας.

Δεν υπάρχει *μία* γλώσσα των ΜΜΕ.
Ακόμα και στα παραδοσιακά,
μονόγλωσσα μίγτια,
είναι τεράστια η διαφοροποίησή
ανά είδος και ακροατήριο.
Είναι προτιμότερο να μιλάμε
για *τις* γλώσσες των ΜΜΕ.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ COMMUNICATION ISSUES

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Έκδοση του

A publication of the

Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου

University Research Institute

Εφηρμοσμένης Επικοινωνίας,

of Applied Communication,

Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ,

Faculty of Communication & Media Studies,

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

National and Kapodistrian University of Athens

Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα

5 Stadiou Street, 105 62 Athens

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΕΪΜΑΡΗΣ
ΜΠΕΤΙΝΑ ΝΤΑΒΟΥ
ΡΟΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ:

Μαρίνα Καραβασίλη

© Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφηρμοσμένης Επικοινωνίας

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

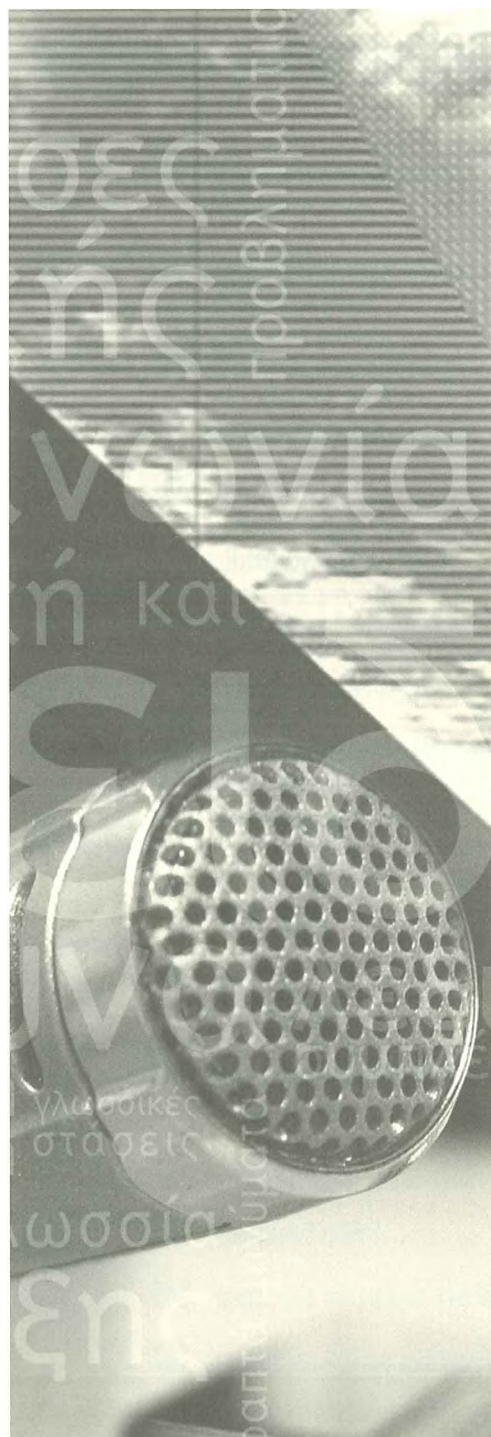
www.kastaniotis.com

ISSN 1790-0824

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: 15,00 €

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφηρμοσμένης Επικοινωνίας
Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σταδίου 5 • 105 62 Αθήνα • Τηλ: (0030) 210 3689413 • E-mail: mkarav@media.uoa.gr • Ιστοσελίδα: www.media.uoa.gr/institute

Οι γλώσσες των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας	5
<i>Σπύρος Α. Μοσχονάς</i>	
Πολυγλωσσία και ΜΜΕ: Πολιτική και πρακτική	13
<i>Helen Kelly-Holmes</i>	
Λόγια και έργα: Η εσωτερική πολυγλωσσία στην αίθουσα σύναξης	24
<i>Daniel Perrin, Marcel Burger, Mathias Fürer, Aleksandra Gnach, Michael Schanne, Vinzezn Wyss</i>	
Εθνογραφική κοινωνιογλωσσολογία και (νέα) μίντια:	40
Προβληματισμοί από τη μελέτη ενός αγγλικού σχολείου	
<i>Αλεξάνδρα Γεωργακοπούλου</i>	
«Το κρασάκι του Τσου»: Πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα	49
και ετερογλωσσία στο «δεύτερο ιστό»	
<i>Γιάννης Ανδρουτσόπουλος</i>	
Τα γραπτά μηνύματα SMS: Γλωσσικές στάσεις και	62
ιδεολογικές αναπαραστάσεις στο δημοσιογραφικό λόγο	
<i>Τερέζα Σπηλιώτη</i>	
Λεξικά συμπλέγματα και στερεοτυπία στο δημοσιογραφικό λόγο	75
<i>Διονύσιος Γούτσος</i>	
Εννοιακές μεταφορές και λεξικές συμπαραθέσεις σε τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων	90
<i>Περικλής Πολίτης</i>	
Γλωσσική ποικιλία και δημοσιογραφικός λόγος	102
<i>Άννα Ιορδανίδου</i>	
Βιβλιοκρισίες	115
Σελίδες Ενημέρωσης	137
Βιογραφικά σημειώματα συγγραφέων	149
Περίληψεις στα αγγλικά, abstracts	152

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Δεν είναι ασυνήθιστο οι επιστήμονες να χωρίζουν τη μελέτη του γνωστικού τους αντικείμενου σε δύο περιόδους, μία προεπιστημονική και μία επιστημονική. Στην περίπτωση της γλωσσολογίας των Μέσων, της επιστήμης που μελετά το λόγο ή τη «γλώσσα» (όπως συνήθως λέγεται) των ΜΜΕ, η διαίρεση αυτή δεν είναι ένα απλό τέχνασμα στο οποίο καταφεύγουν οι επιστήμονες προκειμένου να νομιμοποιήσουν την ενασχόλησή τους.

Ενώ η επιστήμη έχει σκοπό να περιγράψει και να εξηγήσει, τα προεπιστημονικά δημοσιεύματα επιδιώκουν να προγράψουν και να ρυθμίσουν. Ξεχωρίζουν από τον έντονα «δεοντολογικό και συμβουλευτικό χαρακτήρα» τους, όπως εύστοχα έχει επισημάνει ο Σ. Χατζησαββίδης (1999: 60). Αναγνωρίζουν το αντικείμενό τους μόνο στην ιδανική του μορφή ή το αρνούνται παντελώς. Υιοθετούν τα γλωσσικά πρότυπα των έντυπων ΜΜΕ και απορρίπτουν συλλήβδην ή αντιμετωπίζουν με καχυποψία τα ηλεκτρονικά Μέσα. Ηθικολογούν και κινδυνολογούν. Τα προεπιστημονικά (ή παρα-επιστημονικά) κείμενα εντάσσονται σε μακρά γραμματειακή παράδοση συμβουλών και «παραπόνων» (J. & L. Milroy, 1999: κεφ. 2) σε πολλές χώρες. Ανταποκρινόμενη στις μακροχρόνιες ανάγκες της τυποποίησης (standardization) του δημόσιου λόγου –του έντυπου κυρίως– η παράδοση αυτή έχει και στη χώρα μας μακρά διάρκεια και υψηλό κύρος.

Η δύναμη επίδρασης στη γλώσσα, που υποτίθεται πως έχουν τα ΜΜΕ, χρησιμοποιήθηκε, ήδη τη δεκαετία του 1980, για τη γλωσσική μετεκπαίδευση του κοινού στα πρότυπα της δημοτικής. Πρώτος αξιοποίησε την τηλεόραση γι' αυτόν το σκοπό ένας μεγάλος παιδαγωγός, ο Εμμ. Κριαράς (1987). Παρόμοιο εκπαιδευτικό στόχο είχαν οι «ραδιοφωνικές επιφυλλίδες» του Δ. Λυπουρλή και του Χρ. Τσολάκη. Ο Γ. Μπαμπινιώτης είναι ο μόνος γλωσσολόγος που τακτικά αρθρογραφεί στον Τύπο για γλωσσικά ζητήματα. Όμως πολλές εφημερίδες και περιοδικά είχαν ή ακόμα έχουν τακτικές στήλες «ειδικών συνεργατών» που συμβουλευούν επί παντός γλωσσικού, συχνά παίρνοντας αφορμή από τα λάθη των παρουσιαστών και των δημοσιογράφων. Στο περιοδικό *Ραδιοτηλεόραση* δημοσιευόταν για χρόνια η στήλη του «Γλωσσασμύντορος». Πρωτοδημοσιευμένα στον Τύπο ήταν τα κείμενα της Ι. Παπαζαφείρη, του Γ.Η. Χάρη, του Α. Παππά. Αρκετοί είναι και οι γλωσσικοί οδηγοί οι γραμμένοι από ή/και για δημοσιογράφους: του Θ. Καρζή, του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων, του Γ.Π. Τζαννετάκου κ.ά. Συχνές είναι και οι οδηγίες του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ), με τις οποίες καλεί τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς να λάβουν τα «αναγκαία μέτρα για την ορθή χρήση της ελληνικής γλώσσας από τους δημοσιογράφους και τους συντελεστές των ενημερωτικών ή επιμορφωτικών εκπομπών» (ΕΣΡ, Οδηγία 2/26.2.2008). Υπάρχει μεγάλη προσφορά διορθωτικών οδηγιών, η οποία φαίνεται να ανταποκρίνεται σε κάθε άλλο παρά αμελητέα ζήτηση (βλ. Μοσχονάς, 2005: 161-2).

Σε αντίθεση με αυτή τη ρυθμιστική παράδοση, τα τελευταία χρόνια συγκροτείται σταδιακά μια αμερόληπτη επιστημονική βιβλιογραφία για τον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο και τη «γλώσσα» των ΜΜΕ. Σχετικές μελέτες δημοσιεύονται όλο και πιο συχνά σε επιστημονικά περιοδικά της Ελλάδας και του εξωτερικού. Στην ελληνική γλώσσα έχουμε ήδη τρεις συγκεντρωτικές εκδόσεις: δύο τόμους Πρακτικών (*Δημοσιογραφία και γλώσσα*, επιμ. Π. Μπουκάλας και Σ.Α. Μοσχονάς, και *Η γλώσσα των ΜΜΕ*, επιμ. Α. Ψάλτου-Joycey) και μια πρόσφατη, εξαιρετη συλλογή δοκιμίων (*Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας*, επιμ. Π. Πολίτης). Εκτός από το παλαιότερο διδακτικό εγχειρίδιο του Σ. Χατζησαββίδη *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*, έχει μεταφραστεί στα ελληνικά και το βιβλίο του Y. Lavoinne *Η γλώσσα των μέσων ενημέρωσης*. Κυκλοφορούν επίσης βιβλία για ειδικότερα θέματα, όπως *Η γλώσσα της δια-*

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Δεν είναι ασυνήθιστο οι επιστήμονες να χωρίζουν τη μελέτη του γνωστικού τους αντικειμένου σε δύο περιόδους, μία προεπιστημονική και μία επιστημονική. Στην περίπτωση της γλωσσολογίας των Μέσων, της επιστήμης που μελετά το λόγο ή τη «γλώσσα» (όπως συνήθως λέγεται) των ΜΜΕ, η διαίρεση αυτή δεν είναι ένα απλό τέχνασμα στο οποίο καταφεύγουν οι επιστήμονες προκειμένου να νομιμοποιήσουν την ενασχόλησή τους.

Ενώ η επιστήμη έχει σκοπό να περιγράψει και να εξηγήσει, τα προεπιστημονικά δημοσιεύματα επιδιώκουν να προγράψουν και να ρυθμίσουν. Ξεχωρίζουν από τον έντονα «δεοντολογικό και συμβουλευτικό χαρακτήρα» τους, όπως εύστοχα έχει επισημάνει ο Σ. Χατζησαββίδης (1999: 60). Αναγνωρίζουν το αντικείμενό τους μόνο στην ιδανική του μορφή ή το αρνούνται παντελώς. Υιοθετούν τα γλωσσικά πρότυπα των έντυπων ΜΜΕ και απορρίπτουν συλλήβδην ή αντιμετωπίζουν με καχυποψία τα ηλεκτρονικά Μέσα. Ηθικολογούν και κινδυνολογούν. Τα προεπιστημονικά (ή παρα-επιστημονικά) κείμενα εντάσσονται σε μακρά γραμματειακή παράδοση συμβουλών και «παραπόνων» (J. & L. Milroy, 1999: κεφ. 2) σε πολλές χώρες. Ανταποκρινόμενη στις μακροχρόνιες ανάγκες της τυποποίησης (standardization) του δημόσιου λόγου –του έντυπου κυρίως– η παράδοση αυτή έχει και στη χώρα μας μακρά διάρκεια και υψηλό κύρος.

Η δύναμη επίδρασης στη γλώσσα, που υποτίθεται πως έχουν τα ΜΜΕ, χρησιμοποιήθηκε, ήδη τη δεκαετία του 1980, για τη γλωσσική μετεκπαίδευση του κοινού στα πρότυπα της δημοτικής. Πρώτος αξιοποίησε την τηλεόραση γι' αυτόν το σκοπό ένας μεγάλος παιδαγωγός, ο Εμμ. Κριαράς (1987). Παρόμοιο εκπαιδευτικό στόχο είχαν οι «ραδιοφωνικές επιφυλλίδες» του Δ. Λυπουρλή και του Χρ. Τσολάκη. Ο Γ. Μπαμπινιώτης είναι ο μόνος γλωσσολόγος που τακτικά αρθρογραφεί στον Τύπο για γλωσσικά ζητήματα. Όμως πολλές εφημερίδες και περιοδικά είχαν ή ακόμα έχουν τακτικές στήλες «ειδικών συνεργατών» που συμβουλευούν επί παντός γλωσσικού, συχνά παίρνοντας αφορμή από τα λάθη των παρουσιαστών και των δημοσιογράφων. Στο περιοδικό *Ραδιοτηλεόραση* δημοσιευόταν για χρόνια η στήλη του «Γλωσσάμυντορος». Πρωτοδημοσιευμένα στον Τύπο ήταν τα κείμενα της Ι. Παπαζαφείρη, του Γ.Η. Χάρη, του Α. Παππά. Αρκετοί είναι και οι γλωσσικοί οδηγοί οι γραμμένοι από ή/και για δημοσιογράφους: του Θ. Καρζή, του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων, του Γ.Π. Τζαννετάκου κ.ά. Συχνές είναι και οι οδηγίες του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ), με τις οποίες καλεί τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς να λάβουν τα «αναγκαία μέτρα για την ορθή χρήση της ελληνικής γλώσσας από τους δημοσιογράφους και τους συντελεστές των ενημερωτικών ή επιμορφωτικών εκπομπών» (ΕΣΡ, Οδηγία 2/26.2.2008). Υπάρχει μεγάλη προσφορά διορθωτικών οδηγιών, η οποία φαίνεται να ανταποκρίνεται σε κάθε άλλο παρά αμελητέα ζήτηση (βλ. Μοσχονάς, 2005: 161-2).

Σε αντίθεση με αυτή τη ρυθμιστική παράδοση, τα τελευταία χρόνια συγκροτείται σταδιακά μια αμερόληπτη επιστημονική βιβλιογραφία για τον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο και τη «γλώσσα» των ΜΜΕ. Σχετικές μελέτες δημοσιεύονται όλο και πιο συχνά σε επιστημονικά περιοδικά της Ελλάδας και του εξωτερικού. Στην ελληνική γλώσσα έχουμε ήδη τρεις συγκεντρωτικές εκδόσεις: δύο τόμους Πρακτικών (*Δημοσιογραφία και γλώσσα*, επιμ. Π. Μπουκάλας και Σ.Α. Μοσχονάς, και *Η γλώσσα των ΜΜΕ*, επιμ. Α. Ψάλτου-Joycey) και μια πρόσφατη, εξαιρετή συλλογή δοκιμίων (*Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας*, επιμ. Π. Πολίτης). Εκτός από το παλαιότερο διδακτικό εγχειρίδιο του Σ. Χατζησαββίδη *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*, έχει μεταφραστεί στα ελληνικά και το βιβλίο του Y. Lavoinne *Η γλώσσα των μέσων ενημέρωσης*. Κυκλοφορούν επίσης βιβλία για ειδικότερα θέματα, όπως *Η γλώσσα της δια-*

φήμισης της Σ. Κουτσουλέλου-Μίχου, *Δημοσιογραφία και νεολογία* των Θ. Νάκα και Ζ. Γαβριηλίδου, *Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων* της Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη κ.ά. Αρκετά είναι και τα γενικά εγχειρίδια κειμενογλωσσολογίας και ανάλυσης του λόγου που καταπιάνονται με όψεις του λόγου των ΜΜΕ, όπως το *Κείμενο και επικοινωνία* των Α. Γεωργακοπούλου και Δ. Γούτσου και το *Discourse Analysis* της Μ. Σηφιανού. (Όλα αυτά τα βιβλία παρουσιάζονται στις βιβλιοκρισίες του παρόντος τεύχους.)

Είναι αμφίβολο όμως αν η νέα επιστήμη της γλωσσολογίας των Μέσων μπορεί να κλονίσει τις βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις της «προεπιστημονικής» ρυθμιστικής παράδοσης, ορισμένες από τις οποίες επιβιώνουν στα ίδια τα επιστημονικά κείμενα που τις αμφισβητούν. Δύο από αυτές τις προϋποθέσεις είναι οι ακόλουθες: α) τα Μέσα έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν τη γλωσσική αλλαγή, είτε θετικά είτε αρνητικά, και β) η «γλώσσα των Μέσων» είναι (ή μάλλον οφείλει να είναι) μία, ενιαία, ομοιογενής. Ας δούμε τις δύο αυτές προϋποθέσεις με τη σειρά.

α) Τα Μέσα θεωρείται ότι συμβάλλουν στη διάδοση λανθασμένων εκφράσεων, κακών γλωσσικών συνηθειών, ακατάλληλων προτύπων, επειδή, όπως πιστεύεται, έχουν τεράστια επιρροή. Όμως, τουλάχιστον για τα ελληνικά, δεν έχουν υπάρξει σοβαρές έρευνες που να αποδεικνύουν κάποια μονιμότερη επίδραση των Μέσων στη γλώσσα. Για το ζήτημα αυτό είναι χρήσιμο να θυμόμαστε τη διάγνωση του W. Labov, πατέρα της κοινωνιογλωσσολογίας: «Όλα τα τεκμήρια οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η γλώσσα δεν επηρεάζεται συστηματικά από τα ΜΜΕ: επηρεάζεται κυρίως κατά τη συναναστροφή με τους ομίους μας» (Labov, 2001: 228). Η ιδέα είναι απλή: η γλωσσική αλλαγή είναι προϊόν αλληλεπίδρασης· δεν αλλάζει η γλώσσα όταν βρισκόμαστε ώρες καθηλωμένοι μπροστά στο γυαλί.

Κι αν αλλάξει, πιο εύκολα αλλάζει «προς τα πάνω». Νεότερες έρευνες –των Α. Naro και M. Scherre για τα πορτογαλικά της Βραζιλίας, της A.M. Calvalho για τα πορτογαλικά της Ουρουγουάης, του R. Muhr για τα γερμανικά της Αυστρίας, της J. Stuart-Smith για τα αγγλικά της Γλασκώβης κ.ά. (βλ. Herring, 2003· Stuart-Smith, 2006)– δείχνουν μακροπρόθεσμη επίδραση των ΜΜΕ προς την κατεύθυνση μιας «πρότυπης» (standard) γλώσσας, γλώσσας κύρους, μητροπολιτικής, με ισχυρή γραφόλεκτο, σεβαστή γραμματειακή παράδοση, αλλά και ισχυρά μίντια (κατά περίπτωση: τα πορτογαλικά της Πορτογαλίας, τα γερμανικά της Γερμανίας, τα αγγλικά του BBC»). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις λοιπόν, τα ΜΜΕ, αντίθετα με τις επικρίσεις που συνήθως δέχονται, συμβάλλουν στη διάδοση του «σωστού» μάλλον παρά του «λάθους», συμβάλλουν δηλαδή στη διάδοση της πρότυπης γλώσσας. *(cf. the index)*

Συνεπώς οι ηθικολόγοι ή δεν έχουν λόγους να λόγους. Η επίδραση ενός Μέσου στη γλώσσα εξαρτάται από το αν και κατά πόσον αυτό επιτρέπει αλληλεπίδραση, που είναι η αναγκαία συνθήκη της γλωσσικής αλλαγής. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι όσο περισσότερο αλληλοδραστικό είναι ένα Μέσο, τόσο μεγαλύτερη ποικιλία θα παρουσιάζουν οι σε αυτό χρησιμοποιούμενες μορφές λόγου (ενδεικτικά, βλ. Androutsopoulos, 2007). Άτυπες, ανεπίσημες μορφές λόγου (chat, e-mail, SMS κτλ.), που αποκλίνουν από την πρότυπη, καθιερωμένη γλώσσα, ενδέχεται να επηρεάσουν ευρύτερα τη γλωσσική χρήση «προς τα κάτω». Αντιθέτως, τα στατικά Μέσα, ο Τύπος και η ραδιοτηλεόραση, θα εξακολουθήσουν να ασκούν κάποια πίεση «προς τα πάνω» – προς την πρότυπη γλώσσα. Σε όλα τα Μέσα βέβαια θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν εστίες συντήρησης και καινοτομίας.

β) Η σημαντικότερη ίσως προϋπόθεση της ρυθμιστικής «προεπιστημονικής» προσέγγισης είναι η αντίληψη της «γλώσσας των ΜΜΕ» ως μορφώματος ενιαίου και απολύτως ομοιογενούς. Η ρυθμιστική προσέγγιση απλώς παραγνωρίζει τη γλωσσική ποικιλότητα που παρατηρείται ακόμα και στα παραδοσιακά, στατικά και μονόγλωσσα ΜΜΕ. Παραγνωρίζει επίσης την πολυγλωσσία, την πολυφωνικότητα, την πολυτροπικότητα, που χαρακτηρίζουν τα νέα μίντια. Στον Πρόλόγό μας στον τόμο *Δημοσιογραφία*

και γλώσσα, θελήσαμε με τον Παντελή Μπουκάλα να υπογραμμίσουμε αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό του δημοσιογραφικού λόγου: την ανεξερεύνητη ποικιλία του. Σημειώναμε τότε: «Ποιος δημοσιογραφικός λόγος; Και ποιων; Δεν είναι είδος ο δημοσιογραφικός λόγος, είναι γένος, και μάλιστα ευρύτατο. Περιέχει είδη. Δημιουργεί καινούρια. Και ασκείται από πολλούς τεχνίτες. [...] Κάθε ένα από τα είδη αυτά αξιοποιεί ιδιαίτερες περιγραφικές συμβάσεις, χρησιμοποιεί ειδικό λεξιλόγιο και φρασεολογισμούς, συγκροτείται από ιδιόζουσες μεταφορές και ρητορικά σχήματα – κάθε είδος επιτελεί διαφορετική αναπαραστατική και αναφορική λειτουργία» (Μπουκάλας & Μοσχονάς, 2001: 14). Καθώς δεν υπόκειται στις επιταγές της τυποποίησης, ο μη δημοσιογραφικός λόγος στα ΜΜΕ (ταινίες, μουσική κτλ.) παρουσιάζει ακόμα μεγαλύτερη ποικιλία. Αν η «προεπιστημονική» προσέγγιση αρνείται την ποικιλία του λόγου στο όνομα μιας ανελαστικής νόρμας, η αμερόληπτη διερεύνηση της ποικιλίας αυτής, όπου κι αν εμφανίζεται, παραμένει το ζητούμενο για τη νέα γλωσσολογία των ΜΜΕ.

* * *

Εκδοχές της ποικιλότητας στο λόγο των ΜΜΕ είναι η πολυφωνικότητα και η πολυγλωσσία, που αναπτύσσονται κυρίως στα αλληλοδραστικά «νέα Μέσα», όπως συνήθως ονομάζονται. Το παρόν αφιέρωμα δίνει έμφαση στην παραγνωρισμένη γλωσσική ποικιλότητα των ΜΜΕ, ξεκινώντας από τους τρόπους με τους οποίους τα Μέσα αξιοποιούν και αναπαριστούν την πολυγλωσσία, την πολυφωνία – αλλά και τη μονολογικότητα και τη μονογλωσσία, που είναι τα αντίθετά τους. Η πολυγλωσσία και η μονογλωσσία είναι έννοιες αλληλένδετες και συνήθως η αντίληψή μας για τη μια λειτουργεί ως κανονιστικό πρότυπο της άλλης. Τα κείμενα αυτού του τεύχους ασχολούνται είτε με εκδοχές της πολυγλωσσίας στα μέσα είτε με εκδοχές της (ελληνικής) μονογλωσσίας. Πολυγλωσσία και μονογλωσσία περιγράφονται και ως πρακτικές και ως ιδεολογίες. Όλα τα κείμενα του αφιερώματος ακολουθούν συγκριτολογική προσεπτική και προτείνουν νέες μεθόδους διερεύνησης της γλωσσικής ποικιλίας.

Όπως εύστοχα επισημαίνει η Helen Kelly-Holmes στο εισαγωγικό της άρθρο για το παρόν τεύχος, θεωρείται γενικά ότι τα πολύγλωσσα ΜΜΕ συνιστούν κάποιο είδος παρέκκλισης σε σχέση με τα μονόγλωσσα ΜΜΕ. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, δεν υπάρχουν μειονοτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί ούτε μειονοτικά τηλεοπτικά κανάλια. Η ιδιωτική ραδιοτηλεόραση αδιαφορεί πλήρως για τις μη ελληνόφωνες ομάδες του πληθυσμού. Προγράμματα για μειονότητες και μετανάστες μεταδίδονται αποκλειστικά από την κρατική ραδιοφωνία. Οι κυβερνήσεις μας δεν υπογράφουν τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες (1992), το άρθρο 11 του οποίου υποχρεώνει τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. «να διασφαλίζουν, να ενθαρρύνουν ή να διευκολύνουν τη δημιουργία τουλάχιστον ενός ραδιοφωνικού σταθμού και ενός τηλεοπτικού καναλιού σε περιφερειακές ή μειονοτικές γλώσσες» ή «να διασφαλίζουν επαρκώς ότι οι παρουσιαστές προσφέρουν προγράμματα στις γλώσσες αυτές». Η «παρέκκλιση» προς τα πολύγλωσσα ΜΜΕ εξαρτάται, κατά συνέπεια, από παράγοντες πολιτικούς και ιδεολογικούς. Αυτονόητα, το ίδιο ισχύει και για κάθε είδος πολυφωνίας.

Αυτή την αλληλεπίδραση πολιτικής και γλωσσικών πρακτικών παρουσιάζει η Kelly-Holmes, η οποία θεωρεί δεδομένο ότι τα ΜΜΕ συντελούν στην υλοποίηση μιας γλωσσικής πολιτικής, είτε ευθέως, αναλαμβάνοντας να ρυθμίσουν τη γλωσσική ποικιλότητα και την πολυγλωσσία σε μια κοινότητα, είτε πλαγίως, «δίνοντας, για παράδειγμα, περισσότερο χώρο ή σημασία σε ορισμένη γλώσσα ή γλώσσες και σε ορισμένη ποικιλία ή ποικιλίες». Επίσης «τα ΜΜΕ λειτουργούν ως παράγοντες γλωσσικής ιδεολογίας: αναπαριστούν τη γλωσσική τους κοινότητα ως μονόγλωσση, δίγλωσση ή πολύγλωσση». Αντλώντας από τη σχετική περιοδολόγηση του T. Ricento, η Kelly-Holmes διακρίνει τρεις περιόδους γλωσσικής πολιτικής για τα ΜΜΕ: την περίοδο της οριοθέτησης (κατά την οποία «η μονογλωσσία κωδικοποιείται ως

μία κανονική κατάσταση πραγμάτων»), την περίοδο της αναπαράστασης (κατά την οποία αναπτύσσεται στα ΜΜΕ η έννοια των γλωσσικών δικαιωμάτων και αρχίζουν να προβάλλονται διαφορετικές γλώσσες, ποικιλίες ή φωνές) και την περίοδο του κατακερματισμού (που χαρακτηρίζει τη σημερινή «ψηφιακή εποχή», κατά την οποία η γλωσσική κοινότητα διασπάται σε πολλές και διαφορετικές ομάδες ή «εικονικές κοινότητες»). Κατά την τρίτη αυτή περίοδο, παράγονται νέες, «διαμεσολαβημένες μορφές κειμένων» (λ.χ., «ζωντανή» επικοινωνία με τους σταθμούς, ριάλιτι, chat, SMS, e-mail, blog κ.ά.) και αναδύονται νέα υβριδικά είδη που δεν ανήκουν στην παραδοσιακή ειδολογία των «κειμένων των ΜΜΕ». Η Kelly-Holmes τονίζει ότι οι τρεις αυτές περιόδους μπορούν κάλλιστα να συνυπάρχουν, όπως θα λέγαμε ότι συμβαίνει στην Ελλάδα σήμερα, όπου η είσοδος σε μια εποχή κατακερματισμού δεν έχει, παρ' όλα αυτά, κλονίσει την κυρίαρχη τάση οριοθέτησης των ΜΜΕ. Ίσως μάλιστα η μονογλωσσία της ραδιοτηλεόρασης να έχει ενισχυθεί, καθώς η πολυγλωσσία «απορροφάται» από τα νέα Μέσα.

Η γλωσσική πολιτική και οι τρόποι υλοποίησής της στα ΜΜΕ απασχολούν επίσης τον Daniel Perrin και τους συνεργάτες του, οι οποίοι κλήθηκαν να παρουσιάσουν εδώ το ερευνητικό τους πρόγραμμα «Idée suisse: Γλωσσική πολιτική, γλωσσικά πρότυπα και η πρακτική συγγραφής των ειδήσεων στην Ελβετική Ραδιοτηλεόραση». (Ομιλία με το ίδιο θέμα είχε δώσει ο Perrin και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών τις 14/12/2007· βλ. *Ζητήματα επικοινωνίας*, 7, 2008, 124-5.) Το μείζον ζήτημα με το οποίο κατατινάστηκαν οι ερευνητές σε αυτό το πρόγραμμα ήταν κατά πόσον η Ελβετική Ραδιοτηλεόραση ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της πολυγλωσσίας, όπως εγείρονται σε μια κατεξοχήν πολυγλωσση κοινωνία, την ελβετική. Όπως φάνηκε, πολλές από τις αποφάσεις της διοίκησης και των συντακτών στην Ελβετική Ραδιοτηλεόραση αγνοούν ή έρχονται σε αντίθεση με την εθνική πολιτική προώθησης της πολυγλωσσίας. Δεν είναι η πολυγλωσσία το κριτήριο που δεσπόζει στο εσωτερικό ενός ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, αλλά οι απαιτήσεις της αγοράς. Όμως, όπως παρατηρεί ο Perrin και οι συνεργάτες του, ορισμένα άτομα σε έναν οργανισμό, κυρίως οι έμπειροι δημοσιογράφοι, κατορθώνουν να καλύψουν τα κενά που αφήνουν η διοίκηση και οι αρχισυντάκτες. Αναπτύσσουν και εφαρμόζουν πολύπλοκες στρατηγικές γλωσσικής χρήσης προκειμένου να ανταποκριθούν ταυτοχρόνως στις απαιτήσεις του κοινού και της διοίκησης, εναρμονίζοντας έτσι τα λόγια –τη γλωσσική πολιτική– με τα έργα –την ίδια τη διαδικασία παραγωγής κειμένων. Σκοπός της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας, κατά τον Perrin, δεν είναι να ρυθμίσει τις πρακτικές των δημοσιογράφων, αλλά να τους εξηγήσει τι πραγματικά κάνουν, ώστε να αποκτήσουν συνείδηση της συγγραφικής τους εργασίας και των παραγόντων από τους οποίους εξαρτάται.

Η εθνογραφική προσέγγιση του Perrin είναι πολυδιάστατη (modular). Η ερευνητική του ομάδα εξέτασε τις εξωτερικές κρατικές απαιτήσεις για την προώθηση της πολυγλωσσίας, τις εσωτερικές γλωσσικές νόρμες όπως ιεραρχικά διαμορφώνονται στο πλαίσιο ενός ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, την ίδια τη διαδικασία παραγωγής ενημερωτικών κειμένων και, τέλος, τις εσωτερικές διαδικασίες τροποποίησης των κειμένων και διαπραγμάτευσης των γλωσσικών κανόνων.

Σε μία παρόμοια «πολυμέθοδο», όπως την ονομάζει, βασίζεται και η εθνογραφική προσέγγιση που υιοθετεί η Αλεξάνδρα Γεωργακοπούλου στη μελέτη της για τους τρόπους με τους οποίους τα νέα Μέσα ενσωματώνονται στο πεδίο ενός αγγλικού σχολείου. Όπως και ο Perrin, η Γεωργακοπούλου παρουσιάζει πορίσματα ενός συλλογικού ερευνητικού προγράμματος («Urban Classroom Culture and Interaction»). Δεν αρκείται να παρακολουθεί τις διαμεσολαβημένες επικοινωνιακές πρακτικές στο χώρο του σχολείου· μελετά τους τρόπους με τους οποίους οι μαθητές μιλούν γι' αυτές, αναλύει τις γλωσσικές και μιντιακές ιδεολογίες των συμμετεχόντων, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη χρήση των μίντια, όπως ορίζεται σε επίσημα έγγραφα και στον επίσημο λόγο του σχολείου.

Βασικές ερευνητικές μονάδες στο άρθρο της Γεωργακοπούλου είναι η «ενασχόληση» με τα μίντια

(engagement), που ορίζεται ως πραγματική χρήση ή λόγος για τα μίντια, και τα «επεισόδια», που ορίζονται ως συνομιλιακές διαδοχές που εισάγουν ή συνεχίζουν μια συζήτηση για τα μίντια. Κάνοντας χρήση των στοιχειωδών αυτών μονάδων, η Γεωργακοπούλου διαπιστώνει, με ποσοτική ανάλυση, ότι σε σύγκριση με προηγούμενες μελέτες για άλλα σχολεία του Λονδίνου «η μουσική [νοούμενη ευρύτερα ως Μέσο] παραμένει η βασική επιρροή, αλλά η επιρροή της τηλεόρασης έχει μειωθεί και στη θέση της οι αναφορές στα νέα Μέσα έχουν αυξηθεί δραστικά σε διάστημα μικρότερο από μία δεκαετία». Τέλος, συγκρίνοντας τα «επεισόδια» που αφορούν δύο μαθήτριες, η Γεωργακοπούλου συμπεραίνει ότι η κουλτούρα των Μέσων αποτελεί οργανικό μέρος της διαπραγμάτευσης των σχέσεων στο επίπεδο της παρέας, αλλά με διαφορετικούς τρόπους ανά συμμετέχουσα. Στη μία περίπτωση, «οι ενασχολήσεις συνεπάγονταν μεγαλύτερη δικτύωση και αυξημένη κοινωνικοποίηση»· στην άλλη περίπτωση, οι ενασχολήσεις συνδυάζονταν με επιφυλακτική στάση απέναντι στα μίντια. Η Γεωργακοπούλου κλείνει την παρουσίασή της με το ερώτημα κατά πόσον θα μπορούσε και θα έπρεπε να ανοιχτεί η σχολική εκπαίδευση στα νέα Μέσα, εντάσσοντάς τα στο κανονικό ωράριο μαθημάτων.

Ο Γιάννης Ανδρουτσόπουλος επιλέγει ένα ιδιαίτερα διδακτικό παράδειγμα, ένα ελληνικό βίντεο που ανέβηκε πρόσφατα στο YouTube, «Το κρασάκι του Τσου», για να δείξει την πολυτροπικότητα, τη διακειμενικότητα και την ετερογλωσσία που χαρακτηρίζουν το «δευτερο ιστό» (Web 2.0). Προκειμένου να αναλύσει το «γλωσσικό και υφολογικό μωσαϊκό» του διαδικτύου, ο Ανδρουτσόπουλος επιλέγει ως βασική μονάδα ανάλυσης όχι το μεμονωμένο μήνυμα, αλλά την ιστοσελίδα και τον ιστοχώρο. Ορίζει τέσσερις λειτουργίες της γλώσσας στο δεύτερο ιστό: την οργανωτική (δημιουργία συνοχής, οργάνωση της χρήσης), την αυτοπαρουσιαστική (προβολή της ταυτότητας του χρήστη), τη θεαματική (εντυπωσιασμού, διασκέδασης, απόσπασης της προσοχής) και την αλληλεπιδραστική (η γλώσσα ως επικοινωνία). Με βάση αυτές τις λειτουργίες, αναλύει την οργάνωση της ιστοσελίδας όπου εμφανίζεται το βίντεο «Το κρασάκι του Τσου», τους τρόπους αυτοπαρουσίωσης συντελεστών και σχολιαστών, την αλληλεπίδραση των θεατών του βίντεο μέσω της διαδικασίας σχολιασμού και τη «θεαματική γλώσσα» που αξιοποιούν οι δημιουργοί του βίντεο προκειμένου να «μεταφράσουν» τις λέξεις ενός ιαπωνικού τραγουδιού στα ελληνικά. Τόσο από την άποψη της παραγωγής, όσο και από την άποψη της πρόσληψής του, το «Κρασάκι του Τσου» χαρακτηρίζεται από: πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα και ετερογλωσσία, συνδυάζει δηλαδή την εικόνα με γλωσσικά μηνύματα σε διαφορετικές γλώσσες, αντλεί από προφορικές πρακτικές, αλλά και από αφηγηματικά και οπτικά μοτίβα του βιντεοκλίπ, της διαφήμισης και του κινεζικού κινηματογράφου, προκειμένου να ενεργοποιήσει «συλλογικές ταυτότητες» (ορισμένοι σχολιαστές επαινούν μάλιστα την «ελληνικότητα» της ταινίας). Όπως τονίζει ο Ανδρουτσόπουλος, το συγκεκριμένο βίντεο «αποκτά νόημα στη διεπαφή παγκόσμιου και τοπικού πολιτισμικού λόγου».

Η ανάλυση του Ανδρουτσόπουλου δίνει έμφαση σε υβριδικές μορφές λόγου που θέτουν υπό αμφισβήτηση τις παραδοσιακές διακρίσεις για τα γένη και τα είδη του λόγου στα ΜΜΕ. Παραφράζοντας την Kelly-Holmes, θα λέγαμε ότι τα νεωτερικά χαρακτηριστικά της γλώσσας στα μίντια κλονίζουν την παραδοσιακή αντίληψη της γλώσσας των μίντια, υποσκάπτοντας τις παραδοσιακές ταξινομήσεις σε «είδη του λόγου» (π.χ., «γλώσσα του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου», «γλώσσα της ηλεκτρονικής συνομιλίας», «γλώσσα των SMS»).

Η Τερέζα Σπηλιώτη εξετάζει τις απόψεις που εκφράζονται στον ελληνικό Τύπο για τη «γλώσσα των γραπτών μηνυμάτων» (SMS). Τα δημοσιεύματα που αναλύει προέρχονται από τέσσερις εφημερίδες πανελληνίας κυκλοφορίας (*Το Βήμα*, *Τα Νέα*, *Ελευθεροτυπία* και *Η Καθημερινή*). Η μελέτη της Σπηλιώτη δεν ασχολείται με την ίδια τη γλωσσική χρήση, αλλά με τον τρόπο που οι δημοσιογράφοι αναφέρονται σε αυτήν, δηλαδή δεν ασχολείται με τη γλώσσα των γραπτών μηνυμάτων αλλά με τη μεταγλώσσα στην

οποία αυτά συζητούνται. Η Σπηλιώτη μας θυμίζει έτσι ότι η προεπιστημονική προσέγγιση στο λόγο των ΜΜΕ διακρίνεται από την επιστημονική και κατά το ότι η πρώτη μοιραία θα γίνει κάποτε αντικείμενο της δεύτερης.

Τα μεταγλωσσικά δημοσιεύματα κατασκευάζουν μία κάθε άλλο παρά αμερόληπτη εικόνα για τους χρήστες του νέου αυτού Μέσου (θεωρείται ότι τα SMS χρησιμοποιούνται αποκλειστικά από νέους, τη λεγόμενη «γενιά του αντίχειρα»): εξίσου προκατειλημμένη εικόνα κατασκευάζεται για τα ίδια τα γραπτά μηνύματα, που παριστάνονται, μετωνυμικά, ως μία ξεχωριστή, αυτόνομη «γλώσσα» – μία ξεχωριστή «νεανική αργκό». Βλέπουμε εδώ την τάση της προεπιστημονικής φιλολογίας να αρνείται τη γλωσσική ποικιλότητα, ιδιαίτερα στον έντυπο λόγο· για την ακρίβεια, δεν μπορεί να αντιληφθεί τη γλωσσική διαφοροποίηση παρά μόνο με τους όρους αυτόνομων, ξεχωριστών «γλωσσών». Οι περισσότερες αξιολογήσεις αυτής της νέας «γλώσσας», όπως επισημαίνει η Σπηλιώτη, είναι αρνητικές. Η «φτωχή γλώσσα» των SMS, ιδίως στο μέτρο που χρησιμοποιούν τα Greeklish, θεωρείται ότι απειλεί την ελληνική γλώσσα, ενώ η επικοινωνία που επιτυγχάνεται με τα γραπτά μηνύματα παριστάνεται ως απειλή για την άμεση και διαπροσωπική επικοινωνία. Η Σπηλιώτη τονίζει ότι παρόμοιες αντιλήψεις για τα SMS εκφράζονται σε πολλές χώρες με ανάλογα δημοσιεύματα στον Τύπο, δείχνοντας έτσι ακόμα μία αλληλεπίδραση του τοπικού με το παγκόσμιο, αυτή τη φορά στο επίπεδο της μεταγλώσσας μάλλον παρά της γλώσσας.

Διαδικασίες συμπίκνωσης και στερεοποίησης του λόγου χαρακτηρίζουν κυρίως τις μονολογικές χρήσεις του. Θεωρείται ότι ο δημοσιογραφικός λόγος χαρακτηρίζεται κατεξοχήν από εκτεταμένη χρήση στερεοτυπικών εκφράσεων. Όπως γράφει ο Διονύσης Γούτσος, «το συνηθέστερο κλισέ για τον δημοσιογραφικό λόγο [...] είναι η ίδια η διαπίστωση ότι ο δημοσιογραφικός λόγος χρησιμοποιεί κλισέ». Ο Γούτσος χρησιμοποιεί τις τεχνικές της γλωσσολογίας που βασίζεται σε σώματα κειμένων (corpus linguistics) προκειμένου να εντοπίσει «λεξικά συμπλέγματα», δηλαδή εκφράσεις τεσσάρων ή πέντε λέξεων που έχουν την τάση να συνεμφανίζονται και να επανεμφανίζονται. Συγκρίνει ελληνικά δημοσιογραφικά κείμενα με αγγλικά (ανακοινωθέντα του Πρακτορείου Reuters), καθώς και με ελληνικά ακαδημαϊκά και λογοτεχνικά κείμενα. Διαπιστώνει ότι στο δημοσιογραφικό λόγο, και ιδίως στις ειδήσεις, παρουσιάζονται περισσότερα λεξικά συμπλέγματα συγκριτικά με άλλα κειμενικά είδη. Τα συμπλέγματα αυτά τα ταξινομεί σε επιμέρους κατηγορίες: ονόματα και τίτλους, γραμματικές, κειμενικές και στερεοτυπικές φράσεις. Συμπέρασμα: «το ποσοστό ονομάτων και τίτλων είναι ιδιαίτερα σημαντικό στις ειδήσεις, σε αντίθεση με τα ακαδημαϊκά και λογοτεχνικά κείμενα, και συμβάλλει σημαντικά στη στερεοτυπία του δημοσιογραφικού λόγου. Αντίθετα, οι γραμματικές και κειμενικές φράσεις παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στα άρθρα γνώμης και στα ακαδημαϊκά κείμενα, δηλαδή στο λόγο που στηρίζεται στην επιχειρηματολογία».

Όσον αφορά στις στερεοτυπικές εκφράσεις *per se*, αυτές ποικίλλουν ανάλογα με το κειμενικό είδος στο οποίο εμφανίζονται· για παράδειγμα, είναι συχνές στις ειδήσεις οι στερεοτυπικές εκφράσεις που αναφέρονται στην προέλευση ή στον τρόπο διάθεσης των πληροφοριών («σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες» κτλ.). Με άλλα λόγια, έχοντας ακολουθήσει μια αυστηρή μεθοδολογία που επιτρέπει ποσοτική ανάλυση των δεδομένων, η μελέτη του Γούτσου επιβεβαιώνει εν μέρει τη στερεότυπη αντίληψη ότι ο δημοσιογραφικός λόγος είναι στερεοτυπικός, όμως «το χαρακτηριστικό αυτό δεν αποτελεί ιδιαίτερο γνώρισμα του ελληνικού δημοσιογραφικού λόγου, αλλά φαίνεται, αντίθετα, να συνδέεται με το εύρος, τη θεματική και τον επικοινωνιακό στόχο του εκάστοτε κειμενικού είδους».

Από διαφορετική, εννοιολογική σκοπιά προσεγγίζει το ζήτημα της στερεοτυπίας ο Περικλής Πολίτης, ο οποίος θεωρεί ότι η στερεοτυπία ανταποκρίνεται στον αυτοματισμό που έχει αποκτήσει η σκέψη και η γλώσσα των «γραφιάδων». Ο Πολίτης αντιλεί τα δεδομένα του από τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων

όλων των καναλιών εθνικής εμβέλειας και καταγράφει τις λεξικές συμπαράθεσεις σε τρία είδη ειδήσεων: μια είδηση φυσικής καταστροφής (δασική πυρκαγιά), μια οικονομική είδηση (αύξηση της τιμής του πετρελαίου) και μια αθλητική (περιγραφή στιγμιότυπων ενός ποδοσφαιρικού αγώνα). Διαπιστώνει ότι κάθε είδηση περιγράφεται μέσω εννοιακών μεταφορών. Τέτοιες μεταφορές είναι (αντιστοίχως για κάθε κατηγορία): Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΧΘΡΟΣ/ΕΙΣΒΟΛΕΑΣ (οι φλόγες πολιορκούν το χωριό), Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ (το ξέφρενο ράλι των τιμών του πετρελαίου) και Ο ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ (οι δύο ομάδες διασταύρωσαν τα ξίφη τους). Οι οικείες κάθε φορά μεταφορές συμπλέκονται κατά την παρουσίαση ενός θέματος (μιας ειδήσης), διευκολύνοντας την πρόσληψή του από το κοινό κατά τρόπο συνεκτικό. Ο Πολίτης συμπεραίνει ότι «οι εννοιακές μεταφορές οργανώνουν τις αναπαραστάσεις των επίκαιρων συμβάντων “λογικά” ή “οντολογικά”, αναλόγως της κατηγορίας τους. Οι οντολογικές μεταφορές προσωποποιούν (δηλαδή δαίμονοποιούν) τις φυσικές δυνάμεις, όταν απρόβλεπτα ανατρέπουν την κοινωνική τάξη, ενώ οι δομικές μεταφορές επιστρατεύονται για να γεφυρώσουν τεχνικές έννοιες (όπως τα οικονομικά μεγέθη), αλλά και οικείες παραστάσεις (όπως το ποδοσφαιρικό ντέρμπι), με το επιστητό του “μέσου” τηλεθεατή». Σε κάθε περίπτωση, όχημα αυτών των εννοιακών μεταφορών είναι οι λεξικές συμπαράθεσεις.

Οι έρευνες τόσο του Πολίτη, όσο και του Γούτσου ανοίγουν μια ενδιαφέρουσα συγκριτολογική προοπτική. Όπως φαίνεται από τη βιβλιογραφία που παραθέτουν (κυρίως για τα γαλλικά και τα αγγλικά), τα εννοιακά σχήματα μέσω των οποίων γίνεται αναπαράσταση των γεγονότων στα μονολογικά Μέσα (κυρίως στην τηλεόραση) δεν παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση από γλώσσα σε γλώσσα: μία παρουσιάστρια σε ένα αγγλικό, γαλλικό ή αμερικανικό κανάλι δεν περιμένουμε να αξιοποιεί εννοιολογήσεις παρόμοιων γεγονότων πολύ διαφορετικές από αυτές της Ελληνίδας συναδέλφου της. Θα ανατρέξει πιθανότατα σε παρόμοια στερεότυπα, κλισέ, νεκρές μεταφορές. Ποικίλλουν οι γλώσσες, όχι οι εννοιολογίες τους.

Τέλος, η Άννα Ιορδανίδου καταπιάνεται με ένα ζήτημα που πολύ έχει απασχολήσει την ελληνική βιβλιογραφία, τη διαφοροποίηση λόγων – λαϊκών τύπων (όπως *εθεωρείτο* – *θεωρούνταν*) στο δημοσιογραφικό λόγο. Σε παλαιότερες μελέτες του, ο Σ. Χατζησαββίδης (1999: 147) είχε θεωρήσει αυτή τη διαφοροποίηση δείκτη πολιτικής τοποθέτησης μιας εφημερίδας (βλ. στο παρόν τεύχος την κριτική στο βιβλίο του *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*). Η έρευνα της Ιορδανίδου αποτελεί «επανάληψη» παλαιότερης έρευνάς της του 2001, η οποία είχε δείξει ότι οι τύποι της Κοινής Νέας Ελληνικής εξαπλώνονταν ραγδαία στο δημοσιογραφικό λόγο, ενώ οι αντιθέσεις που ανάγονται στα πρότυπα της καθαρεύουσας ή της δημοτικής χρησιμοποιούνταν κυρίως για υφολογικούς σκοπούς και πλάγιως για να δηλώσουν την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας. Σε αυτή τη δεύτερη ιδεολογική λειτουργία τους, επιστρατεύονταν συχνά και μορφολογικοί τύποι που δεν ανήκουν στην Κοινή Νέα Ελληνική. Η Ιορδανίδου διαπιστώνει τώρα σημαντική μείωση των αποσυνάγωγων αυτών τύπων, σε όλες τις ελληνικές εφημερίδες. Η διαφοροποίηση λόγων – λαϊκών στοιχείων εξακολουθεί να χρησιμοποιείται κυρίως για υφολογικούς σκοπούς, ενώ υποδηλώνει την πολιτική τοποθέτηση κυρίως των εφημερίδων εκείνων που τοποθετούνται στα άκρα του συνεχούς Αριστεράς-Δεξιάς (π.χ., του *Ριζοσπάστη* και του *Ελεύθερου Τύπου*). Η διαφοροποίηση πάντως, είτε υφολογική είτε ιδεολογική, περιορίζεται πλέον στο πλαίσιο της κοινής (τυποποιημένης) γλώσσας.

Η Ιορδανίδου παρέχει λοιπόν σημαντικές ενδείξεις ότι, τριάντα και πλέον χρόνια μετά τη γλωσσική μεταρρύθμιση, έχουν περιοριστεί οι ιδεολογικές συνδηλώσεις της «διγλωσσίας», δηλαδή της παλαιότερης αντίθεσης μεταξύ δημοτικής και καθαρεύουσας – με άλλα λόγια, έχει ολοκληρωθεί στην πράξη η διαδικασία της γλωσσικής τυποποίησης. Ας σημειωθεί ότι η ρύθμιση αυτής της αντίθεσης απασχολούσε

και εξακολουθεί να απασχολεί κυρίως την προεπιστημονική προσέγγιση, ένα από τα χαρακτηριστικά της οποίας, όπως αποδεικνύεται, είναι η καθήλωσή της σε ξεπερασμένα γλωσσικά πρότυπα, η συντήρηση και η υστέρησή της σε σχέση με τις ραγδαίες εξελίξεις που παρατηρούνται στη χρήση της ελληνικής γλώσσας στα ΜΜΕ. Η χρήση των νέων Μέσων έχει αναδείξει μια νέα δημόσια γλώσσα, η οποία έχει πολλές και διαφορετικές γραπτές εκφάνσεις, δε φοβάται να συναντηθεί με άλλες γλώσσες, δεν αποφεύγει να ενταχθεί σε νέα συστήματα επικοινωνίας και να υπηρετήσει καινούργια πρότυπα σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον, όπου η ελληνική ούτε κινδυνεύει ούτε ευημερεί – προσαρμόζεται και αλλάζει. Καιρός να ξεφοβηθούμε την πολυγλωσσία.*

ΣΠΥΡΟΣ Α. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Androutsopoulos, J. (2007). «Language choice and code-switching in German-based diasporic web forums. Στο B. Danet & S.C. Herring (eds), *The Multilingual Internet: Language, culture, and communication online*. Oxford: Oxford University Press, 340-361.
- Herring, S.C. (ed.) (2003). *Media and language change*. Ειδικό αφιέρωμα στο *Journal of Historical Pragmatics*, 4(1).
- Κριαράς, Εμμ. (1987). *Τα πεντάλεπτά μου στην ΕΡΤ και άλλα γλωσσικά*, 2η έκδ. με προσθήκες. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία.
- Labov, W. (2001). *Principles of linguistic change: Social factors*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, J. & Milroy, L. (1999). *Authority in language: Investigating Standard English*, 3η έκδ. London & New York: Routledge.
- Μοσχονάς, Σ.Α. (2005). «Διορθωτικές πρακτικές». Στο *Χρήσεις της γλώσσας*, Επιστημονικό Συμπόσιο (3-5 Δεκεμβρίου 2004). Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 151-174.
- Μπουκάλας, Σ. & Μοσχονάς, Σ.Α. (2001). «Πρόλογος». Στο Π. Μπουκάλας και Σ.Α. Μοσχονάς (επιμ.), *Δημοσιογραφία και γλώσσα*, Πρακτικά συνεδρίου (15-16 Απριλίου 2000). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα της Ε.Σ.Η.Ε.Α., 2001, 11-14.
- Stuart-Smith, J. (2006). «The influence of media on language». Στο C. Lamas, P. Stockwell and L. Mullany (eds), *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London: Routledge, 140-148.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1999). *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος: Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.

* Η διόρθωση των δοκιμών ακολούθησε τους κανόνες στίξης και ορισμένες διορθωτικές επιλογές των Εκδόσεων Καστανιώτη.

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να οριοθετήσει μέσα από τρεις αλληλένδετες πλευρές τη συζήτηση για την πολυγλωσσία και τα ΜΜΕ. Εισάγεται, πρώτον, η έννοια της γλωσσικής κοινότητας των ΜΜΕ και συζητούνται τα ΜΜΕ ως κοινωνιογλωσσικά συμπλέγματα. Δεύτερον, χρησιμοποιείται η ταξινόμηση των γλωσσικών πολιτικών από τον Ricento (2000) για να διαπιστωθεί πώς, μέσω της πολιτικής και της πρακτικής, τα ΜΜΕ συγκροτούν και οριοθετούν γλωσσικές κοινότητες, αναπαριστούν και περιγράφουν την ποικιλότητα στις κοινότητες αυτές και κατακερματίζουν τις υπάρχουσες ή «σταθερές» γλωσσικές κοινότητες προκειμένου να ανασυγκροτήσουν νέες, πολλαπλές γλωσσικές κοινότητες. Τρίτον, προτείνεται ένα συνεχές στη διαμεσολάβηση των κειμένων και των λεκτικών πράξεων, προκειμένου να διερευνηθεί η αλληλεπίδραση της πολιτικής και της πρακτικής σε σχέση με την πολυγλωσσία και τα ΜΜΕ. ☺

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο παρέχει μια επισκόπηση της στενής σχέσης ανάμεσα στα ΜΜΕ και στην πολυγλωσσία, ειδικά όσον αφορά στα πεδία στα οποία ρυθμίζεται και εκδηλώνεται αυτή η σχέση, δηλαδή τη γλωσσική πολιτική και τη γλωσσική πρακτική. Παρότι η διάκριση μεταξύ «διαμεσολαβημένης» και «πραγματικής» πολυγλωσσίας έχει δεχτεί πολλές κριτικές, ιδίως κατά το ότι η δεύτερη αξιολογείται ως πιο αυθεντική από τους κοινωνιογλωσσολόγους (για ανάλυση βλ. Androutsopoulos, 2007), η διαμεσολαβημένη πολυγλωσσία θεωρείται ότι διαφέρει από την «καθημερινή», τη «διαπροσωπική» ή άλλες περιπτώσεις πολυγλωσσίας εξαιτίας της επιρροής ενός διαμεσολαβητή, διευκολυντή ή ελεγκτή, είτε αυτός είναι ορατός, είτε είναι αθέατος, είτε είναι άνθρωπος, είτε είναι μηχανή. Η διαμεσολάβηση, η διευκόλυνση ή ο έλεγχος συνδέονται με την πολιτική, με την έννοια ότι είναι απαραίτητη η λήψη αποφάσεων σε πολλά επίπεδα: όχι μόνο ως προς το ποιες πρακτικές πολυγλωσσίας θα υιοθετηθούν, αλλά και ως προς την απεικόνιση και την αξιολόγηση της πολυγλωσσίας στο συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο ή διάλο. Παρ' όλα αυτά, η πολυγλωσσία επιδρά εξίσου στα επικοινωνιακά πλαίσια, στους φορείς και στις γλωσσικές κοινότητες οι οποίες συγκροτούνται από τα ΜΜΕ, και οι πρακτικές πολυγλωσσίας αναπόφευκτα επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται και γίνονται αντιληπτά τα ΜΜΕ (βλ. Androutsopoulos, 2006· Busch, 2004· Leitner, 1997· boyd-Barrett et al., 1996).

Στο άρθρο αυτό θα ήθελα να εξετάσω τη σχέση ανάμεσα στην πολυγλωσσία και στα ΜΜΕ από τρεις αλληλένδετες πλευρές. Πρώτον, θα εξετάσω τι σημαίνει «γλωσσική κοινότητα των ΜΜΕ» και πώς αυτή συγκροτείται. Δεύτερον, θα εξετάσω τον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ συγκροτούν και οριοθετούν γλωσσικές κοινότητες μέσω της πολιτικής και της πρακτικής, τον τρόπο με τον οποίο αναπαριστούν και περιγράφουν την ποικιλότητα στις γλωσσικές κοινότητες, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο κατακερματίζουν ήδη υπάρχουσες ή «σταθερές» γλωσσικές κοινότητες για να σχηματίσουν νέες. Αυτές οι διεργασίες μπορούν να θεωρηθούν είτε διαχρονικές, σαν να συμβαίνουν σε διαδοχή, είτε συγχρονικές, σαν να συμβαίνουν εκ παραλλήλου· αν και υπάρχει ένα στοιχείο αλληλουχίας στα τρία αυτά βήματα, είναι απαραίτητο να λάβουμε υπόψη μας ότι όλες αυτές οι διεργασίες μπορούν να συμβαίνουν ταυτόχρονα. Έτσι, παρότι οι εθνικές γλωσσικές κοινότητες, εξαιτίας παγκόσμιων επικοινωνιακών διεργασιών, φαίνεται να βρίσκονται σε διαδικασία κατακερματισμού (πρβλ. Machin & van Leeuwen, 2007· Morley & Robins, 1995, αν και η άποψη αυτή είναι αμφισβητήσιμη), εξακολουθούν, παρά ταύτα, να συγκροτούνται και να οριοθετούνται σε σχέση με άλλες γλωσσικές κοινότητες (πρβλ. Machin & van Leeuwen, 2007·

Richardson & Meinhof, 1999). Θα ήθελα να εντάξω αυτές τις διεργασίες κατακερματισμού και ανασυγκρότησης στο πλαίσιο που πρότεινε ο Thomas Ricento (2000) για την κατανόηση της γλωσσικής πολιτικής και του γλωσσικού σχεδιασμού (language policy and planning) κατά το δεύτερο ήμισυ του εικοστού αιώνα. Ο Ricento επικεντρώνεται κυρίως σε πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένες χώρες, αφού σε αυτές κυρίως ασκείτο γλωσσική πολιτική και σχεδιασμός κατά την περίοδο που εξετάζει, καθώς οι παλαιότερες ή πιο εδραιωμένες χώρες είτε είχαν λύσει το γλωσσικό τους ζήτημα νωρίτερα (βλ. Wright, 2000) είτε είχαν αναπτύξει ένα γλωσσικό καθεστώς που ισοδυναμούσε με μια *de facto* γλωσσική πολιτική. Επιπλέον, την περίοδο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφανίζεται και η δημόσια ραδιοτηλεόραση, οπότε είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι εθνικές ραδιοτηλεοράσεις υιοθέτησαν (ρητές ή άρητες) γλωσσικές πολιτικές για τη ρύθμιση της πολυγλωσσίας στις γλωσσικές κοινότητες, και πώς οι πολιτικές αυτές συμπίπτουν με τις φάσεις που προτείνει ο Ricento. Τέλος, θα ήθελα να προτείνω ένα νέο τρόπο να κατανοούμε και να διερευνούμε την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη γλωσσική πολιτική και την πρακτική σε σχέση με την πολυγλωσσία στα MME, έναν τρόπο σύμφωνα με τον οποίο τα κείμενα και οι λεκτικές πράξεις των MME (media texts and speech acts) αποτελούν το ένα άκρο ενός συνεχούς, στο άλλο άκρο του οποίου βρίσκονται τα κείμενα και οι λεκτικές πράξεις που εκτελούνται μέσω των MME – ή, όπως θα λέμε, τα κείμενα και οι λεκτικές πράξεις που είναι διαμεσολαβημένα (mediatised texts and speech acts).

1. ΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ MME

Ο Spolsky (2004: 27) λέει ότι γλωσσική κοινότητα είναι «ο αφηρημένος “χώρος” που μελετά η κοινωνιογλωσσολογία, ο τόπος στον οποίο γίνεται η επιλογή χαρακτηριστικών (patterned) ποικιλιών από μια διαθέσιμη γκάμα» και ο χώρος που ενδιαφέρει εμάς είναι διαμεσολαβημένος. Η γλωσσική κοινότητα που συγκροτούν τα MME ενδέχεται να είναι μεγάλη (π.χ., ολόκληρο έθνος)· μια τέτοια γλωσσική κοινότητα στηρίζεται στην «ιδέα μιας ομάδας ανθρώπων που θα μπορούσαν, αν ήθελαν, να μιλήσουν μεταξύ τους» και οι οποίοι, «όπου κι αν βρίσκονται», μοιράζονται την ίδια γλώσσα και έχουν παρόμοιες «αντιλήψεις σχετικά με το τι είναι όμοιο και τι διαφέρει στη φωνολογία ή στη γραμματική» (Spolsky, 2004: 24)· η γλωσσική τους πρακτική, π.χ., όσον αφορά στην πολυγλωσσία, ακολουθεί επίσης την ίδια νόρμα. Παράδειγμα μιας τέτοιας κοινότητας είναι το κοινό-στόχος ενός ραδιοτηλεοπτικού φορέα με εθνική εμβέλεια ή μιας εφημερίδας με εθνική κυκλοφορία (βλ. Billig, 1995). Όμως η γλωσσική κοινότητα ενδέχεται να είναι πολύ μικρότερη, όπως, για παράδειγμα, η κοινότητα ενός ιστολογίου ή μιας ομάδας συζητήσεων στο διαδίκτυο (βλ. Baron, 2008· Androutsopoulos, 2006b και 2007· Thurlow, Lengel & Tomic, 2003). Δεν υπάρχει περιορισμός ως προς το μέγεθος ή την περιοχή, αφού η γλωσσική κοινότητα «ορίζεται από το γεγονός ότι μοιράζεται ένα σύστημα γλωσσικών ποικιλιών (το ρεπερτόριό της) και ένα σύστημα από νόρμες για τη χρήση τους» (Spolsky, 2004: 25). Ειδικά όσον αφορά στα νέα μέσα, βλέπουμε ότι το μέγεθος και η τοποθεσία πολύ μικρό ρόλο παίζουν στη συγκρότηση δίγλωσσων, πολύγλωσσων, ετερόγλωσσων ή μειονοτικών γλωσσικών κοινοτήτων στα MME (βλ. Androutsopoulos, 2006a και 2006b· Menezes, 2006· Cunliffe & Herring, 2005· Danet & Herring, 2003).

Ο Spolsky (2004: 5) αναγνωρίζει σε κάθε γλωσσική κοινότητα τρεις συνιστώσες της γλωσσικής πολιτικής: καταρχάς την επικρατούσα πρακτική, «το σύνθετο πρότυπο επιλογής μεταξύ των ποικιλιών που συνιστούν το γλωσσικό ρεπερτόριο [της κοινότητας]»· δεύτερον, τις πεποιθήσεις και την ιδεολογία σχετικά με «τη γλώσσα και τη χρήση της» και, τρίτον, «οποιαδήποτε συγκεκριμένη προσπάθεια μεταβολής

ή επηρεασμού της πρακτικής αυτής μέσω οποιασδήποτε γλωσσικής παρέμβασης, διαχείρισης ή σχεδιασμού». Μπορούμε να θεωρήσουμε τα ΜΜΕ ως βασικούς παράγοντες στη διαδικασία «πολιτικών παρεμβάσεων σε συλλογικά πρότυπα χρήσης της γλώσσας» (Coulmas, 2005: 185). Για παράδειγμα, οι επικοινωνιακοί οργανισμοί μπορεί να έχουν ρητές (Shohamy, 2006) γλωσσικές πολιτικές που αποτελούν μέρος ευρύτερων πολιτικών σε μακροσκοπικό επίπεδο, οι οποίες επιχειρούν τη διατήρηση ή την αλλαγή ενός συγκεκριμένου γλωσσικού καθεστώτος· ή, απουσία συγκεκριμένων πολιτικών, τα ΜΜΕ μπορεί να ερμηνεύουν και να διαδίδουν, άμεσα ή έμμεσα, εθνικές ή περιφερειακές γλωσσικές πολιτικές ή *de facto* γλωσσικές πολιτικές ή ότι θεωρείται, από κοινωνιογλωσσική άποψη, το *status quo*. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, όπου δεν υπάρχει επίσημη εθνική γλώσσα, στην πλειονότητά τους τα ΜΜΕ εθνικής εμβέλειας χρησιμοποιούν κατά κύριο λόγο τα αγγλικά, αναπαράγοντας και ενισχύοντας το *status quo* της κυρίαρχης γλώσσας, ενώ δίγλωσσα ΜΜΕ λειτουργούν κυρίως σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στο επίπεδο της πρακτικής μπορεί να αναμειγνύονται ρητές (επίσημες ή φανερές) ή και άρρητες (ανεπίσημες, συγκαλυμμένες) γλωσσικές πολιτικές. Οι γλωσσικές πρακτικές, όπως επισημαίνει η Shohamy (2006), αποτελούν βασική πτυχή μιας πολιτικής, και μάλιστα μπορεί οι ίδιες να συγκροτήσουν πολιτική, εάν δεν υπάρχει κάποια άλλη, ρητά διατυπωμένη. Έτσι, στο πλαίσιο των ΜΜΕ βλέπουμε να αναδεικνύονται σε ένα είδος πολιτικής οι συζητήσεις περί πολυγλωσσίας (βλ. Johnson & Ensslin, 2007b, για μια επισκόπηση του πώς η γλώσσα γίνεται θέμα συζήτησης στα ΜΜΕ). Πράγματι, γλωσσικές πολιτικές συνιστούν οι διαδοδόμενες επιμέρους πρακτικές, όπως και κάθε απόφαση περί της γλώσσας που συνήθως χρησιμοποιείται σε ένα περιβάλλον ή μία κοινότητα. Για παράδειγμα, συνδυάζονται και συνιστούν πολιτική οι γλωσσικές αποφάσεις για το κοινό-στόχος ενός σταθμού, οι αποφάσεις για το ύφος ή τη γλώσσα που κρίνονται κατάλληλα για επικοινωνία με τη συγκεκριμένη γλωσσική κοινότητα (βλ. Bell, 1984), καθώς και οι υποθέσεις που στηρίζουν τις αποφάσεις σχετικά με τη νόρμα (π.χ., αν ο «κανονικός» ή «μέσος» ακροατής είναι πολύγλωσσος ή όχι).

Ως εκ τούτου, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα ΜΜΕ επιτελούν όλες τις βασικές λειτουργίες γλωσσικής πολιτικής και γλωσσικού σχεδιασμού για τη ρύθμιση της γλωσσικής ποικιλότητας και της πολυγλωσσίας στις γλωσσικές κοινότητες. Λειτουργούν ως παράγοντες δομικού σχεδιασμού (*corpus planning*), χρησιμοποιώντας την επίσημη ορολογία ή διαδίδοντας νέα ορολογία, χαρακτηριστικό το οποίο είναι εξαιρετικά ισχυρό στα ΜΜΕ που εκπέμπουν σε μειονοτικές γλώσσες (βλ. O'Connell, 2001). Επίσης λειτουργούν ως παράγοντες λειτουργικού σχεδιασμού (*status planning*), δίνοντας, για παράδειγμα, περισσότερο χώρο ή σημασία κτλ. σε ορισμένη γλώσσα ή γλώσσες και σε ορισμένη ποικιλία ή ποικιλίες (βλ. Cormack & Hourigan, 2007· Kelly-Holmes, 2001)· λειτουργούν και ως συντελεστές της τυποποίησης (*standardisation*), διαδίδοντας την πρότυπη γλώσσα και διάφορες αντιλήψεις περί νόρμας (άρρητα, μέσω της χρήσης, και ρητά, με διορθωτικά σχόλια και συμβουλές). Επιπλέον, λειτουργούν ως παράγοντες γλωσσικής διάδοσης, ενθαρρύνοντας το κοινό να μάθει μια συγκεκριμένη γλώσσα (όπως το BBC ή η Deutsche Welle, με τις αποφάσεις που παίρνουν σχετικά με τη μεταγλώττιση, τον υποτιλισμό ή την προβολή εκπομπών σε άλλες γλώσσες). Τέλος, τα ΜΜΕ λειτουργούν ως παράγοντες γλωσσικής ιδεολογίας· συγκροτούν τη γλωσσική τους κοινότητα ως μονόγλωσση, δίγλωσση ή πολύγλωσση είτε ρητά, μέσω συγκεκριμένων πολιτικών, είτε άρρητα, μέσω πρακτικών στις οποίες αποκρυσταλλώνονται γλωσσικές επιλογές, και επίσης μέσω συζητήσεων για τη γλώσσα ή τις γλώσσες, συζητήσεις οι οποίες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας αντιλαμβάνονται την κοινότητα αυτή, λ.χ. ως μονόγλωσση, δίγλωσση ή πολύγλωσση (βλ. Horner, 2007· Johnson & Ensslin, 2007a· Milani, 2007· Blackledge, 2006).

Παρότι συνηθίζουμε να αναφερόμαστε στα πολύγλωσσα ΜΜΕ (ας προσεχτεί η ανάγκη του επιθέτου) σαν να αποτελούν απόκλιση από έναν άρρητο κανόνα που θέλει τα ΜΜΕ εξ ορισμού μονόγλωσσα, τα

MME, βέβαια, δε λειτουργούν σε απομόνωση (βλ. Androutsopoulos, 2007). Άρα χρήσιμο είναι να σκεφτόμαστε τα MME ως κοινωνιογλωσσικά συμπλέγματα. Η ιδέα ότι τα MME είναι κοινωνιογλωσσικά συμπλέγματα υπονοεί αφενός ότι μια συγκεκριμένη μιντιακή κατάσταση συνιστά «σύμπλεγμα» (complex), με την έννοια ότι αποτελείται από μια σειρά συνδεόμενα μέρη (πρβλ. τον ορισμό του Spolsky, 2004, για τη γλωσσική κοινότητα), και αφετέρου ότι η συνθετότητα αυτή των MME χρήζει εξηγήσεων – ότι τίποτα δεν είναι εξ ορισμού δεδομένο, καμία νόρμα δεν προϋπάρχει του γλωσσικού σχεδιασμού. Στα ζητήματα αυτά είναι απαραίτητη μια διευρυμένη προσέγγιση, ώστε να μην ξεετάζουμε τα MME αποκομμένα από το κοινωνιογλωσσικό τους σύμπλεγμα, αλλά, αντιθέτως, να τα θεωρούμε μέρη αυτού του συμπλέγματος. Μια τέτοια προσέγγιση υπονοεί ότι τα MME εμφανίζουν, κατά το μάλλον ή ήττον, τα περισσότερα –αν όχι όλα– τα χαρακτηριστικά που ενδιαφέρουν την κοινωνιογλωσσολογία (μειονοτικές γλώσσες, διγλωσσία, ποικιλότητα, αλλόχθονες και αυτόχθονες γλώσσες κτλ.). Η τελική διάσταση στην έννοια του συμπλέγματος είναι να αντιληφθούμε ότι όλα τα MME αποτελούν ταυτόχρονα μέρος μιας τοπικής, εθνικής, πανεθνικής και παγκόσμιας σφαίρας, καθώς και τις κοινωνιογλωσσικές προεκτάσεις που ενέχει αυτή η αντίληψη.

2. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ, ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Τα MME συγκροτούν και οριοθετούν γλωσσικές κοινότητες, καλλιεργώντας καταρχάς τη συνείδηση μιας γλωσσικής κοινότητας. Τα MME παίζουν κρίσιμο ρόλο στη σύνθεση αυτής της «εικονικής» ή «φαντασιακής» κοινότητας, όπως επισήμανε ο Anderson (1983) κ.ά. (λ.χ., Wright, 2000· Billig, 1995). Η εποχή της οριοθέτησης στα MME γενικά συμπίπτει με την περίοδο που ο Wenham (1982) αποκάλεσε «πρώτη εποχή της ραδιοηλεκτρονικής» (first age of broadcasting), στην οποία κυρίαρχο ρόλο είχαν τα κράτη. Η φάση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη με την περίοδο που ο Ricento ονόμασε «εποχή της απο-αποικιοποίησης, του δομισμού και του πραγματισμού» στη γλωσσική πολιτική και στο γλωσσικό σχεδιασμό, εποχή που χαρακτηρίστηκε από τη «διάχυτη πεποίθηση, στη Δύση τουλάχιστον, ότι τα γλωσσικά προβλήματα μπορούν να λυθούν μέσω του σχεδιασμού, ειδικά στο δημόσιο τομέα» (Ricento, 2000: 197). Πολλά νεότευκτα κράτη εκείνη την εποχή θεωρούσαν τη γλωσσική ποικιλότητα πρόβλημα για τον εκσυγχρονισμό και, στην περίπτωση των μετα-αποικιακών χωρών στην Αφρική και στην Ασία, η γλωσσική ομοιογένεια συνδέθηκε με τον εκσυγχρονισμό και τον εξευρωπαϊσμό. Ως αποτέλεσμα, σε πολλές χώρες που είχαν όψιμα ανεξαρτητοποιηθεί προέκυψε μια κατάσταση διμορφίας (diglossia). Η διμορφία αυτή αναπτυσσόταν ταυτόχρονα και στα MME, γι' αυτό και η «πρώτη εποχή της ραδιοηλεκτρονικής» χαρακτηρίστηκε από τη μεγάλη απόσταση ανάμεσα στο πώς μιλούσε ο κόσμος σε «κανονικές συζητήσεις» και το πώς μιλούσαν οι εκφωνητές στα MME (βλ. Smith, 1998).

Πρακτικά, τα MME συγκροτούν και οριοθετούν ομοιογενείς ή μονόγλωσσες γλωσσικές κοινότητες με διάφορους τρόπους, οητούς και άρητους. Καταρχάς, με την παραχώρηση χώρου και την οριοθέτηση ή τη σκιαγράφηση αυτού του χώρου (λ.χ., τυπωμένο χαρτί, κανάλια). Δεύτερον, όπως επισημάναμε και παραπάνω, με τη χρήση και τη διάδοση ενός κοινού κώδικα: μια γλώσσα ή μια γλωσσική ποικιλία προκρίνεται έναντι μιας άλλης και, επιπλέον, διαδίδεται η γνώση αποκλειστικά για τη γλώσσα ή την ποικιλία αυτή. Η συγκρότηση και η οριοθέτηση ενισχύονται από διαδικασίες που «πυλωρούν» την πρόσβαση ή την ιδιότητα του μέλους (gatekeeping). Οι διαδικασίες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν υλικά μέσα (λ.χ., τέλος άδειας, κόστος της εφημερίδας) ή πρόσβαση σε μια συγκεκριμένη τεχνολογία (λ.χ., να έχει κανείς τηλεόραση, υπολογιστή) ή απλώς τη δήλωση των προσωπικών στοιχείων προκειμένου κα-

νείς να εγγραφεί (π.χ., σε μια ομάδα συζητήσεων). Μια επιπλέον διάσταση στην οριοθέτηση και στη συγκρότηση μιας ομοιογενούς γλωσσικής κοινότητας είναι η διάδοση, μέσω ενός κοινού κώδικα και ορολογίας, της κοινής γνώσης, των πολιτισμικών αναφορών κτλ. (πρβλ. Billig, 1995). Τέλος, κρίσιμες είναι οι ρητές πολιτικές που θεσπίζουν τα ΜΜΕ, οι οποίες σχετίζονται ιδιαίτερα με την πρώτη εποχή γλωσσικής πολιτικής και γλωσσικού σχεδιασμού του Ricento. Η Ευρωπαϊκή Ραδιοτηλεοπτική Ένωση (EBU),¹ στους όρους που διέπουν την είσοδο ενός οργανισμού σε αυτήν, ορίζει τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς που προσφέρουν δημόσια υπηρεσία με βάση τον εθνικό τους χαρακτήρα και την εθνική σημασία τους, την τεχνική κάλυψη, το πρόγραμμα και την παραγωγή του. Ο «εθνικός χαρακτήρας και η εθνική σημασία», που σχετίζονται ιδιαίτερα με την παρούσα ανάλυση, ορίζονται ως εξής:

«Εθνικός χαρακτήρας και εθνική σημασία» σημαίνει ότι η φύση της παρεχόμενης υπηρεσίας είναι εθνική και όχι διεθνική, περιφερειακή ή τοπική. Εάν σε κάποια χώρα υπάρχουν δύο ή περισσότερες γλωσσικές περιοχές, τότε το κριτήριο αναφέρεται σε κάθε περιοχή ξεχωριστά. Σε περιοχές όπου η δεδομένη υπηρεσία μπορεί να θεωρηθεί ότι στοχεύει σε δύο ή περισσότερες χώρες ταυτόχρονα, ακόμα κι αν κατά κύριο λόγο προορίζεται για τη χώρα του ραδιοτηλεοπτικού φορέα, δεν πληροί την προϋπόθεση του εθνικού χαρακτήρα: οι βασικές ενδείξεις είναι η στόχευση των ειδήσεων, το περιεχόμενο της διαφήμισης και η ύπαρξη τμημάτων του προγράμματος για ξένο κοινό. Τα προγράμματα πρέπει να παράγονται για το εθνικό κοινό, να αντανακλούν τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες της κοινωνίας γενικότερα και επίσης, ειδικότερα, την ποικιλότητα της εθνικής κουλτούρας (EBU 2007).

Όσον αφορά στην τεχνική κάλυψη, ένας «εθνικός» ραδιοτηλεοπτικός φορέας πρέπει να φτάνει στο 98% των «εθνικών» νοικοκυριών που διαθέτουν ραδιόφωνο ή/και τηλεόραση. Τα «εθνικά νοικοκυριά που διαθέτουν ραδιόφωνο ή/και τηλεόραση» ορίζονται περαιτέρω «ξεχωριστά για κάθε γλωσσική περιοχή της χώρας».

Το καταστατικό της EBU αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα ΜΜΕ οριοθετούν μια γλωσσική κοινότητα. Για παράδειγμα, η EBU συνδέει αυτόματα τα εθνικά ΜΜΕ με την εθνική γλώσσα και την επικράτεια με τους ομιλητές, επικαλούμενη την αρχή της εδαφικότητας αντί για την αρχή της ατομικότητας («Εάν σε κάποια χώρα υπάρχουν δύο ή περισσότερες γλωσσικές περιοχές, τότε το κριτήριο αναφέρεται σε κάθε περιοχή ξεχωριστά»). Εξαιτίας της φύσης της, όσον αφορά στην οριοθέτηση του χώρου των ΜΜΕ, όπως τονίζεται στο καταστατικό της EBU, η μαζική επικοινωνία αναγκάζει τους ανθρώπους να μπουν σε εθνικές και περιφερειακές ομάδες: αρχικά κατηγοριοποιούνται ανά επικράτεια και ύστερα ανά γλώσσα (θεωρείται μάλιστα ότι τα όρια της πρώτης συμπίπτουν με τα όρια της δεύτερης). Μια τέτοια αντίληψη βασίζεται στη χερντεριανή εξίσωση: ένας εθνικός πολιτισμός = μία γλώσσα = ένας λαός (σχετικά με τα θέματα αυτά, πρβλ. Moschonas 2004: 76 – αν και ολόκληρο το άρθρο είναι σχετικό με τη συλλογιστική της εδαφικότητας που σχολιάζουμε εδώ). Όπως θα δούμε παρακάτω, τα νεότερα ΜΜΕ αμφισβητούν αυτή την κατηγοριοποίηση και απευθύνονται στις γλωσσικές κοινότητες ανεξάρτητα από την περιοχή στην οποία βρίσκονται.

1. Η Ευρωπαϊκή Ραδιοτηλεοπτική Ένωση (EBU) εδρεύει στην Ελβετία και αυτοπροσδιορίζεται ως «η μεγαλύτερη ένωση εθνικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων στον κόσμο» (EBU 2006). Τα μέλη της έχουν την έδρα τους κυρίως στην Ευρώπη, στη Βόρεια Αφρική και στη Μέση Ανατολή, όπου η EBU αριθμεί 74 «ενεργά» μέλη, ενώ έχει και 44 «εταίρους», που περιλαμβάνουν την Australian Broadcasting Corporation, την Canadian Broadcasting Corporation/Société Radio Canada, τα εθνικά δίκτυα των ΗΠΑ CBS και NBC και τους κύριους εθνικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ιαπωνίας, της Κορέας και πλειάδας άλλων χωρών σε ολόκληρο τον κόσμο. Έτσι, παρά τη γεωγραφική της θέση, η EBU αποτελεί τον κυριότερο οργανισμό στον κόσμο που καθορίζει τι πραγματικά σημαίνει «δημόσια υπηρεσία» και «εθνικός ραδιοτηλεοπτικός φορέας».

Την πρώτη αυτή περίοδο γλωσσικής πολιτικής και σχεδιασμού για τα ΜΜΕ, η μονογλωσσία κωδικοποιείται ως μια κανονική κατάσταση πραγμάτων μέσω διαφόρων –ρητών και άρητων– πολιτικών και πρακτικών. Την αμέσως επόμενη εποχή, κατά τον Ricento, χαρακτηρίζει η απομάκρυνση από αυτό το πρότυπο και η παραδοχή ότι είχε αποτύχει ο εκσυγχρονισμός που επιχειρήθηκε με την προσπάθεια να δημιουργηθούν ομοιογενείς γλωσσικές κοινότητες. Ο Ricento θεωρεί ότι αυτή η δεύτερη εποχή της γλωσσικής πολιτικής και του γλωσσικού σχεδιασμού κυριαρχείται εξ αρχής από την αποτυχία του εκσυγχρονισμού (και την επίγνωση αυτής της αποτυχίας): παράλληλα αναπτύσσεται η κριτική κοινωνιογλωσσολογία και διευρύνεται η επίγνωση των ζητημάτων πρόσβασης. Όπως λέει και ο ίδιος, αναπτύχθηκε η «συνειδητοποίηση ότι η γλώσσα δεν αποτελεί δεδομένο σύστημα, αλλά θέληση για κοινότητα» (Ricento, 2000: 201), κι έτσι αναγνωρίστηκε ότι η γλώσσα ενυπάρχει στην κοινωνική δράση και δεν είναι κάτι που μπορεί εύκολα να ελεγχθεί και να ρυθμιστεί. Επιπλέον, δεν εθεωρείτο πλέον αποδεκτό να προκρίνονται ορισμένες γλώσσες ή ποικιλίες έναντι άλλων. Οι παρδοχές αυτές είχαν ως συνέπεια να χαλαρώσουν οι γλωσσικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στα ΜΜΕ, τα οποία άρχισαν να αναγνωρίζουν και να αναπαριστούν συστηματικότερα την ποικιλία που επικρατεί σε μια γλωσσική κοινότητα, ενώ παράλληλα άρχισαν να αναπτύσσονται περιφερειακά ΜΜΕ. Η φάση αυτή αντιστοιχεί επίσης στη «δεύτερη εποχή της ραδιοτηλεόρασης» του Wenham (1982), κατά την οποία διασπάστηκε σταδιακά το μονοπώλιο των ελεγχόμενων από το κράτος ραδιοτηλεοπτικών φορέων εξαιτίας ενός συνδυασμού ιδεολογικών και τεχνικών παραγόντων, οπότε εμφανίστηκαν έτσι πολλοί επικοινωνιακοί διάυλοι (πρβλ. Smith, 1998).

Το επόμενο βήμα που αναφέρει ο Ricento στην ανάπτυξη της γλωσσικής πολιτικής και του γλωσσικού σχεδιασμού, το οποίο αντιστοιχεί στη σημερινή εποχή (την «τρίτη εποχή της ραδιοτηλεόρασης», κατά τον Wenham, 1982, που τώρα λέγεται «ψηφιακή εποχή»), χαρακτηρίζεται από μια «νέα παγκόσμια τάξη, τη μεταανεωτικότητα και τα γλωσσικά ανθρώπινα δικαιώματα» (Ricento, 2000: 203). Τα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου περιλαμβάνουν τη διείσδυση αγγλόφωνων ΜΜΕ και πολιτιστικών προϊόντων σε όλη την υφήλιο, καθώς και την έμφαση σε ξεχωριστές δράσεις μάλλον παρά σε ρητές ιδεολογίες. Τα ζητήματα της γλωσσικής υποχώρησης και της γλωσσικής θνησιμότητας αποτελούν βασικά θέματα αυτής της περιόδου, κατά την οποία αναπτύσσονται οι έννοιες της βιογλωσσικής ποικιλότητας και του γλωσσικού μπεριαλισμού. Στο περιβάλλον των ΜΜΕ, αυτές οι εξελίξεις είχαν ως συνέπεια τον κατακερματισμό των ΜΜΕ και των παραδοσιακών γλωσσικών κοινοτήτων τους (βλ. Morley & Robbins, 1995· Richardson & Meinhof, 1999), την ενεργοποίηση και την εφαρμογή των γλωσσικών δικαιωμάτων μέσω των ΜΜΕ (βλ. Pietikäinen, 2008a και b· Hourigan, 2003) και τη συνειδητοποίηση ότι τα ΜΜΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο «διάσωσης» των απειλούμενων με εξαφάνιση γλωσσών (βλ. Cotter, 2001). Επιπλέον, η κυριαρχία της παραγωγής από την ψηφιακή τεχνολογία έχει απομακρύνει τα ΜΜΕ από τους φορείς που παραδοσιακά είχαν την ευθύνη να υλοποιήσουν τη γλωσσική πολιτική και το γλωσσικό σχεδιασμό σε μακροσκοπικό επίπεδο. Έτσι, η σημαντικότερη διαφορά ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη περίοδο είναι ότι στη δεύτερη η γλωσσική κοινότητα βασιζόταν σε επικοινωνιακούς φορείς που είχαν την ευχέρεια να αναπαριστούν την πολυγλωσσία και τη γλωσσική ποικιλότητα με συγκεκριμένο τρόπο, ενώ στην τρίτη περίοδο οι γλωσσικές κοινότητες έχουν οι ίδιες τη δυνατότητα, με προφανείς περιορισμούς, να αναπαραστήσουν τον εαυτό τους.

Οι τρεις εποχές ή φάσεις (που εδώ δηλώνονται με τους όρους «οριοθέτηση», «αναπαράσταση» και «κατακερματισμός») μπορεί να θεωρηθεί ότι ακολουθούν μια αναγκαία χρονολογική σειρά, καθώς συνδέονται με εξελίξεις στην τεχνολογία και στην ιδεολογία. Για παράδειγμα, η αναπαράσταση της ποικιλότητας στη γλωσσική κοινότητα των ΜΜΕ έγινε πια εφικτή με την ανάπτυξη των δυνατοτήτων πολυκάναλης εκπομπής (multi-channel broadcasting) και την κατάλυση του κρατικού μονοπωλίου. Επίσης η

ψηφιακή τεχνολογία οδήγησε ταχύτατα σε κατακερματισμό των ΜΜΕ και σε ετερογλωσσικές πρακτικές. Παρ' όλα αυτά, όπως επισημάναμε παραπάνω, και οι τρεις φάσεις μπορεί να θεωρηθούν ότι εξελίσσονται ταυτόχρονα σε ορισμένες περιπτώσεις. Επιπλέον, η εφαρμογή των γλωσσικών δικαιωμάτων στη σφαίρα των ΜΜΕ (η οποία συνδέεται με τον κατακερματισμό των γλωσσικών κοινοτήτων στις οποίες απευθύνονται τα μίντια) συντελεί στην ισχυροποίηση της μονόγλωσσης ιδεολογίας (μία γλώσσα = ένας λαός), επαναλαμβάνοντας έτσι την πρώτη φάση του Ricento (οριοθέτηση). Για να δανειστούμε μια μεταφορά της βιοποικιλότητας, σε πολλές περιπτώσεις έχουμε διαφορετικές σοδειές μάλλον παρά διασταυρώσεις. Το πρόβλημα της οριοθέτησης το αντιμετωπίζουν επίσης οι μειονοτικές γλωσσικές κοινότητες, οι οποίες καλούνται να ξεπεράσουν την απομόνωσή τους λόγω της γλώσσας και της έλλειψης αυτού που ο Moring (2007) περιγράφει ως λειτουργική και θεσμική ολοκλήρωση. Με άλλα λόγια, τα μειονοτικά ΜΜΕ αναγκάζονται να καλύπτουν μία ποικιλία θεμάτων για όλους τους ομιλητές μιας συγκεκριμένης μειονοτικής γλώσσας, των οποίων τα ενδιαφέροντα όμως μπορεί να αποκλίνουν σε μεγάλο βαθμό (για επισκόπηση αυτών των ζητημάτων, βλ. Cormack & Hourigan, 2007). Ομοίως, παρότι στα ΜΜΕ έχουν τώρα εύκολη και γρήγορη πρόσβαση και οι ομιλητές γλωσσών που δεν είναι οι κυρίαρχες σε μια κοινωνία, παρόλο που ετερογλωσσικές και ιδιολεκτικές πρακτικές είναι επίσης δυνατόν να εμφανιστούν στα νέα Μέσα (βλ. Danet & Herring, 2007· Androutsopoulos, 2007 και 2006b· Wright, 2006), η αναπαράσταση της πολυγλωσσίας (ανεξάρτητα από το ποιος την επιχειρεί) εξακολουθεί να είναι μια περίπλοκη διαδικασία, όπως έχει δείξει το έργο της Jaffe (2007 και 2008), των Johnson & Turner (2008) κ.ά.

3. ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΜΜΕ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τέλος, η σχέση μεταξύ των πρακτικών της πολυγλωσσίας και της πολιτικής μπορεί ίσως να διερευνηθεί με τη βοήθεια ενός συνεχούς που ξεκινά από τα κείμενα και τις λεκτικές πράξεις των ΜΜΕ (media texts and speech acts) και καταλήγει στα κείμενα και στις λεκτικές πράξεις που έχουν διαμεσολαβηθεί (mediatised texts and speech acts). Φυσικά, με τον όρο «κείμενο» δεν εννοούμε εδώ μόνο το γραπτό λόγο, αλλά όλα τα είδη κειμένων των ΜΜΕ: ήχο, εικόνα, υπερκείμενα, πολυτροπικά κείμενα κτλ. Πρέπει να θεωρήσουμε ότι τα κείμενα και οι λεκτικές πράξεις των ΜΜΕ (λ.χ., οι ειδήσεις, η διαφήμιση, οι ταινίες, το κύριο άρθρο των εφημερίδων, οι ραδιοφωνικές εκπομπές) συνδέονται ειδικά με κάποιο μέσο, και μάλιστα είναι αδιαχώριστα από αυτό· δε θα ήταν δυνατόν να υπάρξουν ή θα μεταβάλλονταν ριζικά χωρίς αυτή την ειδική διαμεσολάβηση. Σε σχέση με το κοινό στο οποίο απευθύνονται, τα κείμενα αυτά έχουν την τάση να αρθρώνονται ως μονόλογοι – αν και κάποια μπορεί να περιέχουν διαλόγους (λ.χ., οι σαπουνόπερες ή τα θεατρικά έργα στο ραδιόφωνο). Γενικά τα κείμενα των ΜΜΕ είναι προϊόντα σχεδιασμού, έρευνας, καταγραφής, διόρθωσης και επιμέλειας· κατά κάποιο τρόπο, σκηνοθετούνται και προβάρονται, οι γλωσσικές επιλογές γίνονται με προσοχή εκ των προτέρων. Τέλος, δεν έχουν «θόρυβο» (Shannon & Weaver, 1949), λάθη, παρεμβάσεις κτλ., που χαρακτηρίζουν την «κανονική» διαπροσωπική επικοινωνία.

Παρά τους περιορισμούς αυτούς –ή, ως ένα βαθμό, εξαιτίας τους– δεν παύουν να παρέχουν έγκυρα κοινωνιογλωσσικά στοιχεία για την πολιτική και την πρακτική της πολυγλωσσίας, για τους εξής λόγους: Αντικατοπτρίζουν και διαδίδουν γλωσσική πολιτική, ιδεολογίες για τη χρήση της γλώσσας και στάσεις απέναντι στη γλώσσα μέσα σε μια συγκεκριμένη γλωσσική κοινότητα (είναι, για παράδειγμα, αποκαλυπτικά για τις νόρμες, την προφορά, το ύφος, τις διαφορές στη γλώσσα που αποδίδονται στην κοινωνική τάξη ή στο φύλο, την υφολογική προσαρμογή, την πολυγλωσσία, άλλες γλώσσες κτλ.). Τα ΜΜΕ αποτελούν κομμάτι της ζωής των περισσότερων ανθρώπων, είναι πανταχού παρόντα και, εξαιτίας του

τρόπου που καταναλώνονται τα κειμενικά προϊόντα τους, η απόσταση που προκαλείται από τη διαμεσολάβηση δεν είναι πάντα φανερή. Σε σχέση με τη γλώσσα, η κοινωνικοποίηση σε μεγάλο βαθμό επιτυγχάνεται μέσω των ΜΜΕ: μπορούμε βάσιμα να ισχυριστούμε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα κείμενα των οποίων γινόμαστε δέκτες προέρχονται κυρίως από τα ΜΜΕ, δεν είναι «αληθινά» και αυθόρμητα. Εν πάση περιπτώσει, όλοι συναντούν πολλά τέτοια κείμενα σε καθημερινή βάση. Ως αποτέλεσμα, οι λεκτικές πράξεις των ΜΜΕ αντικατοπτρίζουν «κανονικές» αυθόρμητες λεκτικές πράξεις στον πραγματικό κόσμο και αντικατοπτρίζονται με τη σειρά τους σε αυτές. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση των ΜΜΕ που εκπέμπουν σε μειονοτικές γλώσσες οι οποίες δε μιλιούνται ευρέως· ισχύει επίσης σε περιπτώσεις όπου οι ευκαιρίες για «κανονική» ή «πραγματική» αυθόρμητη επικοινωνία είναι περιορισμένες.

Από την άλλη, ο όρος «διαμεσολαβημένες λεκτικές πράξεις» μπορεί να χρησιμοποιηθεί για «αυθόρμητες» ή «πραγματικές» λεκτικές πράξεις που διαμεσολαβούνται (λ.χ., μηνύματα στα κινητά, e-mail, κείμενα σε ιστολόγια, συζητήσεις πραγματικού χρόνου στο Ίντερνετ, ριάλιτι ή ζωντανά τηλεφωνήματα στην τηλεόραση). Όσον αφορά στη σχέση μεταξύ παραγωγού και κοινού, οι πράξεις αυτές είναι συνήθως διαλογικές από τη φύση τους. Γενικά επιτελούνται με τη βοήθεια των νέων Μέσων. Επιπλέον, χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχή μη επαγγελματιών (το Sky News, για παράδειγμα, παροτρύνει τους θεατές του να στείλουν ειδήσεις και εικόνες τις οποίες στη συνέχεια ενδέχεται να μεταδώσει, με το σλόγκαν «Εσείς φτιάχνετε τις ειδήσεις») ή από ένα μεικτό πρότυπο στο οποίο συμμετέχουν και μη επαγγελματίες· γενικά οι γλωσσικές αυτές πράξεις δεν περνούν (ή τουλάχιστον έτσι φαίνεται) από τόση διόρθωση και προετοιμασία. Μοιάζουν περισσότερο με «πραγματικά» κοινωνιογλωσσικά δεδομένα που αφορούν στην πολυγλωσσία και στη γλωσσική ποικιλότητα, όμως και αυτές υπόκεινται ως ένα βαθμό στον έλεγχο διαμεσολαβητών, πυλωρών ή διορθωτών. Η διάκριση μεταξύ λεκτικών πράξεων των ΜΜΕ και διαμεσολαβημένων λεκτικών πράξεων δεν είναι απόλυτη· πρέπει να νοείται περισσότερο ως ένα συνεχές. Όσον αφορά στην πολυγλωσσία, οι λεκτικές πράξεις των ΜΜΕ που έχουν φορά από πάνω προς τα κάτω θα πρέπει να τοποθετηθούν στην αρχή του συνεχούς. Γενικά στη μονογλωσσία αυτές οι πράξεις θεωρούνται σύμφωνες με τη νόρμα – ακόμα και στην περίπτωση όπου τέτοια κείμενα και λεκτικές πράξεις είναι πολύγλωσσα, η πολυγλωσσία αποτελεί στην πραγματικότητα παράλληλες μονογλωσσίες, με αυστηρά όρια ανάμεσα στις γλώσσες. Στην άλλη άκρη του συνεχούς βρίσκονται οι διαμεσολαβημένες λεκτικές πράξεις, των οποίων η φορά είναι από κάτω προς τα πάνω και οι οποίες χαρακτηρίζονται από ετερογλωσσικές και μεικτές μορφές λόγου (βλ. Androutsopoulos, 2007 και 2006b· Mahootian, 2005· Pietikäinen, 2008b).

Για να επιστρέψουμε στο ζήτημα της πολιτικής, είναι σαφές ότι οι λεκτικές πράξεις των ΜΜΕ αποτελούν κατά κύριο λόγο προϊόντα των από πάνω προς τα κάτω πολιτικών της πρώτης και της δεύτερης εποχής του Ricento (των εποχών της οριοθέτησης και της αναταράσσας, όπως τις ονομάσαμε εδώ). Οι εποχές αυτές αντιστοιχούν γενικά στην πρώτη και στη δεύτερη εποχή της ραδιοτηλεόρασης που διακρίνει ο Wenham (1982). Από την άλλη, οι διαμεσολαβημένες λεκτικές πράξεις, των οποίων η φορά είναι από κάτω προς τα πάνω, συνδέονται με τη μεταγενέστερη εποχή του κατακερματισμού, την οποία ο Wenham ονόμασε τρίτη εποχή της ραδιοτηλεόρασης (τρίτη εποχή των ΜΜΕ, θα την ονομάζαμε γενικότερα).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Μέσω της πολιτικής, του λόγου (discourse) και της πρακτικής, τα ΜΜΕ συγκροτούν και οριοθετούν γλωσσικές κοινότητες, αναπαριστούν και περιγράφουν την ποικιλία που παρατηρείται σε αυτές και επίσης

κατακερματίζουν τις υπάρχουσες ή τις παραδοσιακές γλωσσικές κοινότητες και συγκροτούν νέες. Οι διεργασίες αυτές είναι ταυτόχρονα διαχρονικές και συγχρονικές. Παρότι η εποχή των ψηφιακών μέσων χαρακτηρίζεται από την κατάλυση της διχοτόμησης μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή στα ΜΜΕ και από την άνθηση των ετερογλωσσικών και ιδιολεκτικών πρακτικών στα νέα Μέσα, πολλά μιντιακά προϊόντα στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον είτε επιβάλλουν μια πολιτική μονογλωσσίας, κυρίως στα αγγλικά, είτε παρέχουν παράλληλα μονόγλωσσα κανάλια (βλ. Kelly-Holmes, 2006). Ως εκ τούτου, παρότι οι από κάτω προς τα πάνω πρακτικές των ΜΜΕ αυξάνονται, οι άνωθεν πολιτικές εξακολουθούν να κυριαρχούν σε πολλούς χώρους, και παρότι οι ομιλητές διαφόρων γλωσσών ασκούν μεγαλύτερο έλεγχο στον τρόπο που οι ίδιοι αναπαριστούν τον εαυτό τους, η αναπαράστασή τους εξακολουθεί να γίνεται από άλλους μέσω των κειμένων και των λεκτικών πράξεων των ΜΜΕ (βλ. Jaffe, 2007). Σημασία έχει να επισημάνουμε ότι οι ταξινομήσεις που εισηγηθήκαμε στο άρθρο αυτό χρησιμεύουν περισσότερο ως τρόποι αναγνώρισης και εννοιοποίησης των ιδανικών που σχετίζονται με τις απόπειρες διαμόρφωσης και ελέγχου των πρακτικών των ΜΜΕ: η χρησιμότητά τους στην περιγραφή μιας παγκόσμιας τάξης πραγμάτων είναι οπωσδήποτε περιορισμένη. Για παράδειγμα, σε πολλά μέρη του κόσμου ακόμα και τα εθνικά ΜΜΕ εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εισαγόμενα προϊόντα, ενώ σε άλλα, τα προϊόντα των ΜΜΕ διαρρέουν από τα καθορισμένα «γλωσσικά σύνορα» και τις οριοθετημένες γλωσσικές κοινότητες των ΜΜΕ, καθιστώντας έτσι τη δημιουργία ομοιογενών γλωσσικών κοινοτήτων μια φιλοδοξία μάλλον παρά μια πραγματικότητα. Τέλος, οι αλληλοεπικαλυπτόμενες και αντιφατικές τάσεις δείχνουν ότι είναι μάταιο να προσπαθήσει κανείς να περιγράψει τις εξελίξεις στην πολιτική και στην πρακτική με απλούς χρονολογικούς ή διχοτομικούς όρους, και προβάλλουν την ανάγκη να δούμε τα ΜΜΕ ως κοινωνιογλωσσικά συμπλέγματα τα οποία διαρκώς συγκροτούν, αναπαριστούν, κατακερματίζουν και ανασυγκροτούν δικές τους γλωσσικές κοινότητες.

Μετάφραση: Νίνα Μπούρη

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Anderson, B. (1983). *Imagined communities*. London: Verso.
- Androutsopoulos, J. (2007). «Bilingualism in the mass media and on the Internet». Στο M. Heller (ed.), *Bilingualism: A social approach*. Basingstoke & New York: Palgrave-MacMillan, 207-230.
- Androutsopoulos, J. (ed.) (2006a). «Sociolinguistics and computer-mediated communication» (ειδικό αφιέρωμα). *Journal of Sociolinguistics*, 10(4).
- Androutsopoulos, J. (2006b). «Multilingualism, diaspora and the Internet: Codes and identities on German-based diaspora websites». *Journal of Sociolinguistics*, 10(4): 524-551.
- Baron, N.S. (2008). *Always on: Language in an online and mobile world*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Bell, A. (1984). «Language style as audience design». *Language in Society*, 13: 145-204.
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. London: Sage.
- Blackledge, A.J. (2006). «The racialization of language in British political discourse». *Critical Discourse Studies*, 3(1): 61-79.
- boyd-Barrett, O., Nootens, J. & Pugh, A. (1996). «Multilingualism and the mass media». Στο H. Goebel et al. (eds), *Kontaktlinguistik*. Berlin & New York: de Gruyter, 426-43.
- Busch, B. (2004). *Sprachen im Disput: Medien und Öffentlichkeit in multilingualen Gesellschaften*. Klagenfurt: Drava.
- Cormack, M. & Hourigan, N. (eds) (2007). *Minority language media*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

- Cotter, C. (2001). «Raidió na Life: Innovations in the use of media for language revitalisation». *International Journal of the Sociology of Language*, 140: 136-147.
- Coulmas, F. (2005). *Sociolinguistics: The study of speakers' choices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cunliffe D. & Herring S.C. (eds) (2005). «Minority languages, multimedia and the Web» (ειδικό αφιέρωμα). *New Review of Hypermedia and Multimedia*, 11(2).
- Danet, B. & Herring, S.C. (eds) (2007). *The multilingual Internet. Language, culture and communication online*. New York: Oxford University Press – USA.
- Danet, B. & Herring, S.C. (eds) (2003). «The multilingual Internet» (ειδικό αφιέρωμα). *Journal of Computer Mediated Communication*, 9(1).
- Dorian, N.C. (1991). «Surviving the broadcast media in small language communities». *Educational Media International*, 28: 134-137.
- EBU (2007). *European Broadcasting Union: Membership conditions*. http://www.ebu.ch/en/ebu_members/admission/index.php (πρόσβαση: 18/11/2008).
- Horner, K. (2007). «Global challenges to nationalist ideologies. Language and education in the Luxembourg Press». Στο S.A. Johnson & A. Ensslin (eds), *Language in the media: Representations, identities, ideologies*. London & New York: Continuum, 130-146.
- Hourigan, N. (2003). *Escaping the global village: Media, language and protest*. Lanham, MA: Lexington Books.
- Jaffe, A.M. (2008). «Sociolinguistic diversity in mainstream media: The construction of authenticity, legitimacy and expertise». Άρθρο που παρουσιάστηκε στο AILA, Essen, Αύγουστος 2008.
- Jaffe, A.M. (2007). «Corsican on the airwaves: Media discourse in a context of minority language shift». Στο S.A. Johnson & A. Ensslin (eds), *Language in the media: Representations, identities, ideologies*. London & New York: Continuum, 149-172.
- Johnson, S.A. & Ensslin, A. (ed.) (2007a). *Language in the media: Representations, identities, ideologies*. London & New York: Continuum.
- Johnson, S.A. & Ensslin, A. (2007b). «Language in the media: Theory and practice». Στο S.A. Johnson & A. Ensslin (eds), *Language in the media: Representations, identities, ideologies*. London & New York: Continuum, 3-22.
- Johnson, S.A. & Turner, W. (2008). *Whose languages? Whose publics? Media representations of multilingualism on the 'BBC Voices' website*. Ανακοίνωση στο AILA, Essen, Αύγουστος 2008.
- Kelly-Holmes, H. (2006). «Multilingualism and commercial language practices on the Internet». *Journal of Sociolinguistics*, 10(4): 507-520.
- Kelly-Holmes, H. (ed.) (2001). *Minority language broadcasting: Breton and Irish*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Leitner, G. (1997). «The sociolinguistics of communication media». Στο F. Coulmas (ed.), *The handbook of sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 187-204.
- Machin, D. & van Leeuwen, T. (2007). *Global media discourse: A critical Introduction*. London: Routledge.
- Mahootian, S. (2005). «Linguistic change and social meaning: Codeswitching in the media». *International Journal of Bilingualism*, 9(3-4): 361-375.
- Menezes, C. (ed.) (2006). «Languages of the Internet» (ειδικό αφιέρωμα). *Journal of Language and Politics*, 5(2).
- Milani, T. (2007). «A language ideology in print: The case of Sweden». Στο S.A. Johnson & A. Ensslin (eds), *Language in the media: Representations, identities, ideologies*. London & New York: Continuum, 111-129.
- Moring, T. (2007). «Functional completeness in minority language media». Στο M. Cormack & N. Hourigan (eds), *Minority language media*. Clevedon, UK: Multilingual Matters, 17-34.
- Morley, D. & Robins, K. (1995). *Spaces of identity: Global media, electronic landscapes and cultural boundaries*. London & New York: Routledge.
- Moschonas, S.A. (2004). «Relativism in language ideology: On Greece's latest language issues». *Journal of Modern Greek Studies*, 22(2): 173-206.
- O'Connell, E. (2001). «The role of screen translation: A response». Στο H. Kelly-Holmes (ed.), *Minority language broadcasting: Breton and Irish*. Clevedon: Multilingual Matters, 83-88.

- Pietikäinen, S. (2008a). «“To breathe two airs”: Empowering indigenous Sami media». Στο P. Wilson & M. Steward (eds), *Global indigenous media: Cultures, practices and politics*. Durham, NC: Duke University Press.
- Pietikäinen, S. (2008b). «Sami in media: Questions of language vitality and cultural hybridisation». *Journal of Multicultural Discourses*, 3(1): 22-35.
- Ricento, T. (2000). «Historical and theoretical perspectives in language policy and planning». *Journal of Sociolinguistics*, 4(2): 196-213.
- Richardson, K. & Meinhof, U.H. (1999). *Worlds in common? Television discourse in a changing Europe*. London: Routledge.
- Shannon, C.E. & Weaver, W. (1949). *A mathematical theory of communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Shohamy, E. (2006). *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
- Smith, A. (ed.) (1998). *Television: An international history*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thurlow, C., Lengel, L. & Tomic, A. (2003). *Computer mediated communication: Social interaction and the Internet*. Thousand Oaks, CA & London: Sage.
- Wenham, T. (1982). *The third age of broadcasting*. London: Faber and Faber.
- Wright, S.M. (2006). «Regional or minority languages on the WWW». *Journal of Language and Politics*, 5(2): 189-217.
- Wright, S.M. (ed.) (2004). «Multilingualism and the Internet» (ειδικό αφιέρωμα). *International Journal of Multicultural Societies*, 6(1).
- Wright, S.M. (2000). *Community and communication*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Παρουσιάζονται τα κύρια πορίσματα του ερευνητικού προγράμματος «Idée suisse: Γλωσσική πολιτική, γλωσσικά πρότυπα και η πρακτική συγγραφής των ειδήσεων στην Ελβετική Ραδιοτηλεόραση», το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση μέτρων για τη συστηματική ενίσχυση της γλωσσικής ευαισθητοποίησης στο πλαίσιο της Ελβετικής Ραδιοτηλεόρασης ώστε να προωθηθεί η δημόσια κατανόηση. Έμφαση δίνεται στις αντιθέσεις ανάμεσα στην πολύγλωσση κρατική πολιτική για την Ελβετική Ραδιοτηλεόραση και στις γλωσσικές πρακτικές που επικρατούν στην αίθουσα σύνταξης. Η αντίθεση λόγων και έργων παρουσιάζεται υπό το πρίσμα διαφορετικών ερμηνευτικών πλαισίων, τα οποία συνδέονται με διαφορετικές γλωσσικές πρακτικές. Συζητούνται επίσης οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες η Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία μπορεί να βοηθήσει στην επιλογή κατάλληλων γλωσσικών πρακτικών, εναρμονιζμένων με τη γλωσσική πολιτική της πολυγλωσσίας. ❧

ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑ: Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Daniel Perrin, Marcel Burger,
Mathias Fürer, Aleksandra Gnach,
Michael Schanne, Vinzenz Wyss¹

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει τις κεντρικές έννοιες και τα συμπεράσματα της εθνογραφικής έρευνας με τίτλο «Idée suisse: Γλωσσική πολιτική, γλωσσικά πρότυπα και η πρακτική συγγραφής των ειδήσεων στην Ελβετική Ραδιοτηλεόραση». Το ερευνητικό ερώτημα που μας απασχόλησε ήταν εάν οφείλει, εάν μπορεί και εάν –και με ποιους τρόπους– πράγματι ικανοποιεί τις απαιτήσεις της κρατικής γλωσσικής πολιτικής η Ελβετική Ραδιοτηλεόραση, παγιδευμένη καθώς είναι ανάμεσα στις υποχρεώσεις της ως δημόσιας επιχείρησης και τις δυνάμεις της αγοράς σε μια πολύγλωσση χώρα (βλ. ενότητα 1). Το ερευνητικό μας πρόγραμμα συνδύασε τέσσερις φάσεις: η ερευνητική φάση Α επικεντρωνόταν στις εξωτερικές απαιτήσεις της γλωσσικής πολιτικής· η Β στους εσωτερικούς κανόνες που διέπουν την οργάνωση και την ιεραρχία· η Γ στη διαδικασία παραγωγής των ειδησεογραφικών κειμένων και η Δ στην επικοινωνία που αφορά στον ποιοτικό έλεγχο που ακολουθεί την παραγωγή (ενότητα 2). Η σύνθεση των αποτελεσμάτων από αυτές τις τέσσερις φάσεις αποδεικνύει ότι διαφορετικές ομάδες (οι διαμορφωτές γλωσσικής πολιτικής, η διοίκηση, οι αρχισυντάκτες και οι δημοσιογράφοι) έχουν πολύ διαφορετικές απόψεις σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και το ρόλο της γλώσσας (ενότητα 3). Θα συζητηθούν τέσσερα πιθανά ερμηνευτικά πλαίσια για τα αποτελέσματα: το πλαίσιο συμφωνίας/ασυμφωνίας, το πλαίσιο της υποκρισίας, το πλαίσιο της λειτουργικής δυσλειτουργικότητας και το πλαίσιο της κρυμμένης γνώσης (ενότητα 4). Η συζήτηση των τεσσάρων ερμηνευτικών πλαισίων θα επαναπροσδιορίσει ένα βασικό πρόβλημα της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας: την επαρκή μεταφορά γνώσης μεταξύ έρευνας και πεδίων εφαρμογής, δηλαδή έναν από τους τρόπους που μπορούμε να αξιοποιήσουμε όσοι ασχολούμαστε με την Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία προκειμένου να εναρμονίσουμε τα λόγια με τα έργα μας (ενότητα 5).

1. Ο Daniel Perrin (επικεφαλής του προγράμματος), ο Michael Schanne και ο Vinzenz Wyss εργάζονται στο Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Επιστημών στο Βίντεντσερ, η Aleksandra Gnach και ο Mathias Fürer στο Πανεπιστήμιο της Βέρνης και ο Marcel Burger στο Πανεπιστήμιο της Λοζάνης. Την επιτήρηση της ομάδας είχε η οργανωτική επιτροπή: ο Iwar Werlen (πρόεδρος), Πανεπιστήμιο της Βέρνης, ο Hans-Jürgen Bucher, Πανεπιστήμιο της Τριέρας, ο Werner Kallmeyer, Πανεπιστήμιο του Μάνχαϊμ, η Caja Thimm, Πανεπιστήμιο της Βόννης και ο Jean Widmer, Πανεπιστήμιο του Φρεμπούργ.

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Σε αυτό το πρόγραμμα ερευνήσαμε την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη γλωσσική πολιτική, τα γλωσσικά πρότυπα και την πρακτική της Ελβετικής Ραδιοτηλεόρασης (SRG) ως πολύγλωσσου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού – εάν και με ποιους τρόπους η SRG πρέπει, μπορεί και πράγματι πληροί τις απαιτήσεις της γλωσσικής πολιτικής. Με βάση την ανάλυσή μας, αναπτύξαμε, εφαρμόσαμε και αξιολογήσαμε μέτρα τα οποία βελτιώνουν συστηματικά τη γλωσσική ευαισθητοποίηση του οργανισμού² και ακολούθως ενισχύουν τη δημόσια κατανόηση (public understanding).

Αφού δεν είναι σαφές τι ακριβώς σημαίνει ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης, αρχικά χρειάστηκε να αναπτύξουμε μια συνοπτική αναπαράσταση (1.1), διευκρινίζοντας ποιοι είναι οι βασικοί αποδέκτες και δικαιούχοι (1.2), προτού ξεκαθαρίσουμε τη βασική έννοια «δημόσια κατανόηση» (1.3)· αυτά τα προ-καταρκτικά βήματα οδήγησαν στο ερευνητικό ερώτημα (1.4).

1.1. Η γλωσσική πολιτική ανάμεσα στην κοινωνική αποστολή και στις δυνάμεις της αγοράς

Οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς συγκαταλέγονται στις πιο σημαντικές ραδιοτηλεοπτικές εταιρείες της Ευρώπης. Στην Ελβετία υπάρχει μόνο ένας δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας: η SRG, η ραδιοτηλεόραση με τη μεγαλύτερη θεαματικότητα.

Ως δημόσια υπηρεσία, η SRG καλείται να εκπληρώσει μια ομοσπονδιακή, κοινωνική, πολιτισμική και γλωσσική αποστολή.³ Από κοινωνιογλωσσική άποψη, η αποστολή της είναι να διευκολύνει την κοινωνική ενσωμάτωση προωθώντας τη δημόσια κατανόηση.

Ως επικοινωνιακός οργανισμός όμως η SRG υπόκειται στις δυνάμεις της αγοράς και του ανταγωνισμού. Εάν χάσει το κοινό της, θα χάσει και την κοινωνική της σημασία. Ως εκ τούτου, η αποστολή της προϋποθέτει ότι πρέπει να φτάσει στο κοινό για να προωθήσει τη δημόσια κατανόηση.

1.2. Μια προσεκτικότερη ματιά στις γλωσσικές κοινότητες

«Ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης» σε μια ιδιαίτερα πολύγλωσση χώρα σημαίνει, με μια πρώτη ματιά, προώθηση της συζήτησης πέρα από τα γλωσσικά όρια: συζήτηση μεταξύ των γερμανικών, των γαλλικών, των ιταλικών και των ραιτορομανικών τμημάτων της Ελβετίας.

Από κοινωνιογλωσσική άποψη όμως, η έννοια «γλωσσικά όρια» χρειάζεται περαιτέρω διευκρίνιση.

2. Για να τεκμηριώσουμε τη γλωσσική ευαισθητοποίηση, στο ερευνητικό μας πρόγραμμα αξιοποιήσαμε τα κείμενα και την επαγγελματική επικοινωνία των δημοσιογράφων· πήραμε επίσης συνεντεύξεις από εκπροσώπους της πολιτικής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της διοίκησης επικοινωνιακών οργανισμών και της δημοσιογραφίας. Μια ενδιαφέρουσα, διαφορετική προσέγγιση μεταγλωσσολογικής ανάλυσης που εστιάζει σε δημοσιογραφικά κείμενα παρουσιάζει ο Moschonas (2009).

3. Μετάφραση του διατάγματος περί προγράμματος του 2007, άρθρο 2, παράγραφος 2: «Στα προγράμματα της η SRG ενισχύει την κατανόηση, τη συνοχή και τη συναλλαγή μεταξύ των τμημάτων της χώρας, των γλωσσικών κοινοτήτων, πολιτισμών, θρησκειών και κοινωνικών ομάδων».

Μετάφραση του διατάγματος του 1992 περί προγράμματος, όπως αναθεωρήθηκε το 2003, άρθρο 3, παράγραφος 1: «Στα προγράμματα της η SRG προωθεί την αμοιβαία κατανόηση, τη συνοχή και τη συναλλαγή μεταξύ των τμημάτων της χώρας, των γλωσσικών κοινοτήτων και των πολιτισμών».

Για τη σχέση μεταξύ κοινωνίας, οργανώσεων και πολιτικής των οργανισμών βλ. Grin (1998), Cameron (1996), Busch (2006), Hargie & Dickson (2007).

Αστοί και επαρχιώτες, φτωχοί και πλούσιοι, ειδικοί και μη ειδικοί, μετανάστες και ντόπιοι, όλοι αυτοί συγκροτούν διάφορες γλωσσικές κοινότητες που μιλούν διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες και αλληλεπιδρούν έχοντας διαφορετικές αντιλήψεις του κόσμου.

Έτσι, δεν εστιάσαμε μόνο στην εξωτερική αλλά και στην εσωτερική πολυγλωσσία. Οπότε η ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης συνεπάγεται τη σύνδεση των γλωσσικών κοινοτήτων μεταξύ τους, τόσο ανάμεσα, όσο και μέσα στα γερμανόφωνα, γαλλόφωνα, ιταλόφωνα και ραιτορομανόφωνα τμήματα της Ελβετίας.

1.3. Δημόσια κατανόηση μέσω δημόσιων εξιστορήσεων

Οι γλωσσικές κοινότητες είναι κοινότητες γνώσης – οι γλώσσες και οι γλωσσικές τους ποικιλίες σχετίζονται με διαφορετικούς κόσμους και εννοιοποιήσεις των κόσμων αυτών. Βιοχημικοί και μη ειδικοί, πολιτικοί και διοικητές, νέοι και ηλικιωμένοι, Γερμανοί και Γάλλοι ομιλητές δε χρησιμοποιούν απλώς διαφορετικές λέξεις για να αναφερθούν στον ίδιο κόσμο· με τις γλωσσικές τους ποικιλίες αναφέρονται σε διαφορετικές εμπειρίες και εννοιοποιήσεις του κόσμου.

Η επικοινωνία μεταξύ των κοινοτήτων απαιτεί κοινή βάση, ξεχωριστή από τη γνώση και τη λογική (λ.χ., επαγγελματική, επιστημονική) της κάθε κοινότητας. Αυτή η κοινή βάση αποτελείται από απλές καθημερινές εμπειρίες που συνδέονται με κοινά συναισθήματα. Ένα από τα βασικά οικουμενικά μέσα για να μοιραστεί κανείς τις εμπειρίες του είναι η αφήγηση ιστοριών, οι οποίες παραλλάσσουν βασικές αφηγήσεις.⁴ Ως εκ τούτου, περιμένουμε ότι η «ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης» θα προκύψει ως δημόσια αφήγηση.

1.4. Κύριο ερώτημα

Παρ' όλα αυτά, οι διάφοροι ρυθμιστές του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα μπορεί να μην έχουν συγκροτημένη άποψη για την κοινωνική και γλωσσική αποστολή του. Μπορούμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι, εν μέρει λόγω έλλειψης γνώσεων, οι πολιτικοί, η διοίκηση και οι δημοσιογράφοι ερμηνεύουν την αποστολή αυτή με διαφορετικούς και ως ένα σημείο αντικρουόμενους τρόπους, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Έτσι, στις πρακτικές των ενδιαφερομένων οι οποίες αποσκοπούν στην ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης μάς ενδιαφέρει κυρίως το εξής: Πώς κάνουν και πώς θέλουν να κάνουν αυτό που πρέπει να κάνουν;

Για να προσδιορίσουμε την εθνογραφία αυτών των πρακτικών, ανακαλύψαμε τις πρακτικές με τις οποίες ολόκληρος ο οργανισμός θα μπορούσε να ανταποκριθεί στις φαινομενικά αντιφατικές προσδοκίες των διαφόρων ενδιαφερομένων μερών με ενιαίο τρόπο. Για το λόγο αυτό, στο κύριο ερώτημα πρέπει να προστεθεί και το «πώς θα μπορούσαν να κάνουν αυτό που πρέπει να κάνουν».

2. Η ΕΡΕΥΝΑ

Η διερεύνηση του κύριου ερωτήματος απαιτεί διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση.⁵ Συνδύασαμε γνώση από δύο επιστημονικά πεδία –τη γλωσσολογία και την κοινωνιολογία– για να ερευνήσου-

4. Για τη σχέση μεταξύ επικοινωνίας, κοινού υπόβαθρου και βασικών αφηγήσεων βλ. Labov (2006), Garretson (2007) και Müller-Funk (2008).

5. Για τη σχέση μεταξύ διεπιστημονικότητας (interdisciplinarity) και διαθεματικότητας (transdisciplinarity) βλ. Defila, Di

με τη χρήση της γλώσσας σε ένα συγκεκριμένο επαγγελματικό πεδίο: τη δημοσιογραφία. Αυτή η περιπλοκή προσέγγιση αντικατοπτρίζεται στην ερευνητική θεωρία που εφαρμόστηκε και αναπτύχθηκε,⁶ την ερευνητική διαδικασία, τις φάσεις (modules) του προγράμματος, τη μεθοδολογία και το σώμα των δεδομένων.

Το τελευταίο περιλαμβάνει τρεις τύπους δεδομένων. Πρώτον, αποτελείται από έγγραφα, όπως πρακτικά συμβουλίων ή αντίγραφα κειμένων, τα οποία συλλέξαμε. Δεύτερον, περιλαμβάνει απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και λεκτικά πρωτόκολλα (verbal protocols) όπου οι δημοσιογράφοι σχολιάζουν εκ των υστέρων τη διαδικασία παραγωγής κειμένων· τα σχόλια αυτά συλλέχθηκαν ειδικά για την έρευνα αυτή (βλ. Σχήμα 1).

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα δεδομένα προέρχονται από την παρακολούθηση της φυσικής κειμενικής παραγωγής με την πολυμεθοδική προσέγγιση που ονομάζεται «ανάλυση προόδου».⁷ με τη μέθοδο αυτή αναλύσαμε τις απομαγνητοφωνήσεις των συμβουλίων στο γραφείο της σύνταξης, τις συζητήσεις στους χώρους εργασίας και τα μητρώα εγγραφής (logfile) των χτυπημάτων στο πληκτρολόγιο. Για την καταγραφή αυτών των δεδομένων, οι ερευνητές και οι άλλοι συμμετέχοντες έπρεπε να επιλύσουν διάφορα οργανωτικά, νομικά, τεχνικά και ψυχολογικά προβλήματα: Οι οργανισμοί και τα άτομα που θα υποκείντο σε έρευνα έπρεπε να δώσουν τη συγκατάθεσή τους ώστε να καταγράφεται η παραγωγική διαδικασία, έπρεπε να διασφαλιστεί η ασφάλεια και το απόρρητο των δεδομένων, και οι κειμενογράφοι των υπολογιστών έπρεπε να προετοιμαστούν ώστε τα δεδομένα να καταγράφονται διαρκώς χωρίς να δημιουργούνται ενοχλήσεις ή προβλήματα. Το προπαρασκευαστικό αυτό στάδιο κράτησε περίπου ένα χρόνο.

3. ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Αναπαραστήσαμε τη ρητή και άρρητη γνώση που έχουν οι πολιτικοί, οι διοικητές, οι αρχισυντάκτες και οι δημοσιογράφοι όσον αφορά στην προώθηση της δημόσιας κατανόησης με ένα γνωσιακό χάρτη (knowledge map). Στη συνέχεια μελετήσαμε βαθύτερα τη γνώση και τις πρακτικές των δημοσιογράφων – οι δημοσιογράφοι είναι οι άμεσοι εκτελεστές της SRG, η οποία είναι αφοσιωμένη στην ενίσχυση της δημόσιας κατανόησης. Με την ανάλυση της επιτόπιας δραστηριότητας των δημοσιογράφων, κατορθώσαμε να ανακαλύψουμε τις καλές πρακτικές και τις κρίσιμες καταστάσεις.

3.1. Γνωσιακός χάρτης της «ενίσχυσης της δημόσιας κατανόησης»

Οι βασικές έννοιες και οι σχέσεις που αναπαρίστανται στο χάρτη προέκυψαν απαγωγικά, με ανάλυση από πάνω προς τα κάτω, βάσει των πιο πρόσφατων θεωριών περί κειμενικής παραγωγής στους οργανισμούς⁸ και της έννοιας της «ενίσχυσης της δημόσιας κατανόησης». Όμως η απόδοση περιεχομένων και

Guillio & Scheuermann (2006). Για τη γλώσσα, τη γραφή, την παραγωγή των ειδήσεων και την κοινωνική ενσωμάτωση βλ. Sealey & Carter (2004), Larsen-Freeman & Cameron (2006), Prior (2006) και Van Dijk (2008).

6. Για τη γλώσσα, τη γραφή, την παραγωγή των ειδήσεων και την κοινωνική ενσωμάτωση βλ. Sealey & Carter (2004), Larsen-Freeman & Cameron (2006), Prior (2006) και Van Dijk (2008).

7. Για την ανάλυση προόδου (progression analysis) στην έρευνα περί κειμενικής παραγωγής βλ. Perrin (2003), Perrin (2006) και Perrin & Ehrensberger (2008b).

8. Για μια επισκόπηση της έρευνας περί κειμενικής παραγωγής στους οργανισμούς βλ. Jakobs & Perrin (2008).

Σχήμα 1: Οι τέσσερις ερευνητικές φάσεις και τα δεδομένα καθεμιάς.

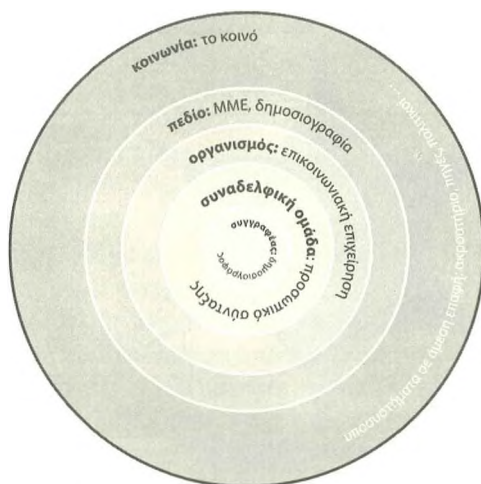
Ερευνητική φάση και αντικείμενο	Πηγή των δεδομένων						Όγκος δεδομένων
	έγγραφο	συνέντευξη	κείμενο	συγγραφική	λεκτικά πρωτόκολλα	συζήτηση	
A πολιτική των ΜΜΕ – κοινωνική αποστολή							– έγγραφα (144) ⁹ – κατευθυνόμενες συνεντεύξεις (23) ¹⁰
B διοίκηση – SRG							
Γ παραγωγή – δελτία ειδήσεων στο SF και το TSR – 3 προγράμματα ειδήσεων – 5 δημοσιογράφοι/ γραφείο σύνταξης – 1 εβδομάδα/δημοσιογράφος							– πολιτικές αρχισυνταξίας (3) – κατευθυνόμενες συνεντεύξεις (15) – δελτία ειδήσεων (120) – μητρώα εγγραφής (120)
Δ λόγος περί παραγωγής – 1 υπόθεση/δημοσιογράφος							– συμβολισμοί (15) – γραφήματα προόδου (15) – λεκτικά πρωτόκολλα (15) – συζητήσεις (9) – συμβούλια συντακτών (20)

η ανα-διαμόρφωση των βασικών εννοιών έγινε με ανάλυση από κάτω προς τα πάνω, ανά ερευνητικό κύκλο, κωδικοποιώντας επαγωγικά προτάσεις που προέρχονται από ποικίλες μορφές λόγου που παράγεται εντός του οργανισμού.

9. Ύστερα από διαπραγματεύσεις με τον πρόεδρο της διοίκησης της SRG SSR idée suisse, τον Rainer Keller, αποκτήσαμε έμμεση πρόσβαση σε έγγραφα από τα αρχεία της SRG SSR idée suisse. Η αρχειονόμος επέλεξε η ίδια τα έγγραφα με βάση τις λέξεις-κλειδιά του οργανισμού. Ως εκ τούτου, η επιλογή δεν μπορεί να θεωρηθεί συστηματική.

10. Τα επιλεγμένα πρόσωπα ήταν μεσολαβητές ανάμεσα στους ρυθμιστές της πολιτικής των ΜΜΕ και της διοίκησης, οι οποίοι έπαιζαν ή είχαν παίξει σημαντικό ρόλο και στα δύο πεδία και είχαν ασχοληθεί ή ασχολούνται ακόμα με την ιδιωτικοποίηση της ραδιοτηλεόρασης από το 1984. Όμως οι συνεντεύξεις τους αφορούσαν στον πιο πρόσφατο ρόλο τους είτε στην πολιτική, είτε στη διοίκηση, είτε ως ειδικών.

Σχήμα 2: Παράγοντες προώθησης της δημόσιας κατανόησης μέσω των δημόσιων μέσων μαζικής ενημέρωσης.

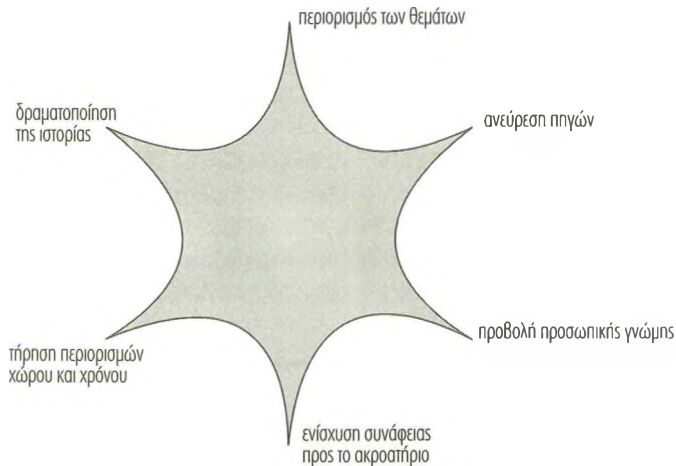
Με τις βασικές έννοιες και σχέσεις, ο γνωσιακός χάρτης δείχνει ότι η προώθηση της δημόσιας κατανόησης (1) περιλαμβάνει φορείς (agents), (2) απαιτεί πόρους, (3) παράγει αποτελέσματα, (4) προκαλεί αξιολόγηση και (5) προκύπτει από πρακτικές. Ο χάρτης δημιουργήθηκε με το λογισμικό *HyperRESEARCH* και *PersonalBrain*. Θεωρούμε ότι η χρήση αυτών των προγραμμάτων είναι ο πιο πολλά υποσχόμενος τρόπος εξερεύνησης τέτοιων γνωσιακών χαρτών.¹¹ Ωστόσο στατικές παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν και πάνω σε γραπτά κείμενα, αποκαλύπτοντας πώς οι γνώσεις των πολιτικών, των διοικητών, των αρχισυντακτών και των δημοσιογράφων διαφέρουν όσον αφορά στην πυκνότητα και το βάθος τους και σε ποια σημεία η γνώση της μιας ομάδας συμπληρώνει ή και αντικρούει τη γνώση των άλλων.

Ας μελετήσουμε πιο προσεκτικά μία λεπτομέρεια στο χάρτη: ο γνωσιακός χάρτης καταδεικνύει ως βασικό φορέα για την προώθηση της δημόσιας κατανόησης μέσω των δημόσιων μέσων μαζικής ενημέρωσης (α) το δημοσιογράφο, ο οποίος όμως βρίσκεται ενσωματωμένος σε ομόκεντρους κύκλους εντός, (β) ενός δικτύου εργασίας ή μιας συναδελφικής ομάδας συντακτών η οποία αποτελεί μέρος, (γ) ενός οικονομικού οργανισμού, δηλαδή μιας επικοινωνιακής επιχείρησης ή ενός συνδικαλιστικού οργανισμού όπως είναι μία ένωση δημοσιογράφων· ο οργανισμός αυτός περιλαμβάνεται με τη σειρά του σε (δ) ένα πεδίο, δηλαδή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ή τη δημοσιογραφία, το οποίο, τέλος, αποτελεί μέρος (ε) μιας κοινωνίας που περιέχει άλλα υποσυστήματα, λ.χ., υποσυστήματα που έρχονται σε απευθείας επαφή με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, δηλαδή τα ακροατήρια, τις πηγές των δημοσιογράφων ή την πολιτική των Μέσων (βλ. Σχήμα 2).

Τα δεδομένα από το ερευνητικό πρόγραμμα «*Idee suisse*» δείχνουν ξεκάθαρα ότι οι διαφορετικοί φορείς των δημόσιων μέσων μαζικής ενημέρωσης αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο την κοινωνική τους αποστολή όσον αφορά στην προώθηση της δημόσιας κατανόησης. Σύμφωνα με τους περισσό-

11. Για το *HyperRESEARCH* βλ. <http://www.researchware.com/hr/index.html>, για το *PersonalBrain* βλ. <http://www.thebrain.com> (πρόσβαση: 15-10-2008).

Σχήμα 3: Βασικές πρακτικές της δημοσιογραφικής κειμενικής παραγωγής.

τερους πολιτικούς των Μέσων που περιλήφθηκαν στην έρευνα, η υποχρέωση της προώθησης της δημόσιας κατανόησης δεσμεύει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης γενικότερα και τη SRG ειδικότερα: σύμφωνα με τη διοίκηση της SRG, δεσμεύει τα υπόλοιπα μέσα μαζικής ενημέρωσης εκτός από τη SRG ή δεσμεύει άλλους φορείς εκτός από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

3.2. Εστίαση στις πρακτικές

Ειδικά για τους δημοσιογράφους υπάρχουν αντικρουόμενες προσδοκίες: για να εξυπηρετήσουν το συμφέρον της επικοινωνιακής επιχείρησης, καλούνται να επιτύχουν υψηλό αντίκτυπο με χαμηλό κόστος, ενώ για να εξυπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον εξακολουθούν να ασχολούνται με κοινωνικά θέματα δίνοντας σημασία στις λεπτές τους αποχρώσεις. Επίσης, πρέπει καθημερινά, κι ενώ εργάζονται μέσα σε ανελαστικές παραγωγικές δομές, να μπορούν να ανταποκριθούν στο αναπάντεχο. Αυτές οι αντικρουόμενες απαιτήσεις οδηγούν σε προβλήματα εξισορρόπησης των βασικών πρακτικών της δημοσιογραφικής κειμενικής παραγωγής: όσο περισσότερο βάρος δίνεται σε μια από τις έξι βασικές πρακτικές, τόσο λιγότεροι πόροι μένουν διαθέσιμοι για άλλες πρακτικές και απαιτήσεις (βλ. Σχήμα 3). Οι πρακτικές αυτές είναι:

- α) Περιορισμός του θέματος για βελτιστοποίηση της επικαιρότητας και της συνάφειας των γεγονότων.
- β) Ανεύρεση πηγών για βελτιστοποίηση της αυθεντικότητας του λόγου.
- γ) Προβολή προσωπικής γνώμης για βελτιστοποίηση της μοναδικότητας του συγγραφέα.
- δ) Δραματοποίηση της ιστορίας για βελτιστοποίηση της συμβατικότητας.
- ε) Ενίσχυση της συνάφειας προς το ακροατήριο για βελτιστοποίηση της κατανόησης.
- στ) Τήρηση των περιορισμών χώρου και χρόνου για βελτιστοποίηση του κόστους παραγωγής.

Η πρώτη βασική στρατηγική στο γνωσιακό χάρτη, για να δώσουμε ένα παράδειγμα, είναι ο περιορισμός του θέματος με τον οποίο επιτυγχάνεται η αναπαράσταση τμημάτων της δημόσιας πραγματικότητας. Με αυτή την πρακτική, ο δημοσιογράφος απαντά σε βασικά ερωτήματα, όπως: «Ποιο θέμα και ποιες πτυχές του θέματος πρέπει να επιλέξω και πόσες λεπτομέρειες να παρουσιάσω;»

Για παράδειγμα, στην παραγωγή ενός ρεπορτάζ για τον ανταγωνισμό μεταξύ Γουατεμάλας και Βελιζούλας στη διεκδίκηση μιας θέσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ένας δημοσιογράφος εκπομπής τύπου «Tagesschau» («Ματιές στα γεγονότα της ημέρας») αναρωτιέται κατά πόσον πρέπει να ενσωματώσει στο σχολιασμό του βίντεο πληροφορίες για το πολιτικό υπόβαθρο (αρχείο sf_ts_061018_1300_strub_sicherheitsratabstimmung_verbal, γραμμή 0066-). Εάν το κάνει, ο σχολιασμός δε θα ταιριάζει με τις διαθέσιμες εικόνες και η είδηση δε θα ακολουθεί τις συμβάσεις του επαγγέλματος και του οργανισμού, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση με την πρακτική (δ) και τις προσδοκώμενες απαιτήσεις του μάρκετινγκ: σύντομες ειδήσεις, δυνατές εικόνες, λίγο κείμενο. Όμως, εάν δεν ενσωματώσει τα πρόσφατα γεγονότα στο προϋπάρχον πολιτικό υπόβαθρο, αναμενόμενο είναι ένα μεγάλο μέρος του κοινού να μην κατανοήσει την είδηση, πράγμα που θα οδηγήσει σε σύγκρουση με την πρακτική (ε) και την πολιτική επιταγή για προώθηση της δημόσιας κατανόησης: χρέος του δημοσιογράφου είναι να διευκολύνει τη συζήτηση μεταξύ των απληροφόρητων και των ενημερωμένων. Οι επιλογές του δημοσιογράφου σε αυτή την περίπτωση φαίνεται να είναι: είτε συντομία και ευστοχία είτε ενημέρωση σε βάθος και φλυαρία.

3.3. Αναγνώριση καλών πρακτικών και κρίσιμων καταστάσεων

Οι συγκρούσεις μεταξύ πιστότητας στα γεγονότα, αυθεντικότητας και κατανόησης, από τη μια μεριά, και μοναδικότητας, συμβατικότητας και κόστους, από την άλλη, αντικατοπτρίζουν, κατά τα φαινόμενα, την ασυμβατότητα ανάμεσα στις απαιτήσεις του κοινού και τις απαιτήσεις της αγοράς. Παρά τούτα, μελετώντας προσεκτικότερα τη δραστηριότητα των δημοσιογράφων, κατορθώσαμε να αναγνωρίσουμε ορισμένες πρακτικές-τρόπους αποφυγής των συγκρούσεων, πρακτικές που κατατείνουν προς μια χρήση της γλώσσας που σκοπό έχει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις και του κοινού και της αγοράς. Ανακαλύψαμε τις καλές πρακτικές και, το σημαντικότερο, αυτό στο οποίο αντιστοιχούν, τις κρίσιμες καταστάσεις.

Ενώ ως κρίσιμες καταστάσεις νοούνται οι συνθήκες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αποτυχία την προώθηση της δημόσιας κατανόησης, οι καλές πρακτικές σημαίνουν δυνητική επιτυχία βάσει των κριτηρίων των δημοσιογράφων, των αρχισυντακτών, των διοικητών και των πολιτικών, όπως αναπαρίσταται στο γνωσιακό χάρτη.

3.3.a Διαχωρισμός μεταξύ υπόβαθρου και επικαιρότητας – ένα παράδειγμα καλής πρακτικής

Ένα παράδειγμα καλής πρακτικής είναι αυτή που αποκαλούμε «διαχωρισμός μεταξύ υπόβαθρου και επικαιρότητας» (background – recency split). Η πρακτική αυτή εκδηλώνεται στην περίπτωση της ψηφοφορίας για τη θέση στο Συμβούλιο του ΟΗΕ. Ο δημοσιογράφος που καλύπτει αυτή την υπόθεση έχει περισσότερα από είκοσι χρόνια εμπειρία ως ξένος ανταποκριτής και συντάκτης για σκανδιναβικά και ελβετικά ΜΜΕ. Ασκεί κριτική στη μείωση της επιρροής των δημοσιογράφων στο γραφείο σύνταξης, νιώθει ότι ο προϊστάμενος και οι συνάδελφοί του τον υποτιμούν και τολμά να κάνει το απαγορευμένο (να κλείνει, για παράδειγμα, μια είδηση με δηλώσεις), εάν πιστεύει ότι έτσι θα βελτιώσει την ποιότητα της είδησης.

Στην περίπτωση της ψηφοφορίας στον ΟΗΕ, πρώτα παρακολουθεί τα βίντεο στο γραφείο του και κρατά χειρόγραφες σημειώσεις. Η γλώσσα των περισσότερων πηγών του είναι τα αγγλικά. Ύστερα πη-

γαίνει τα βίντεο στο μοντάζ όπου συνεργάζεται με τον μοντέρ και γράφει το κείμενο. Σημειώνει διάφορες δηλώσεις από το βίντεο με το χέρι, ενώ γράφει το κείμενο στον υπολογιστή (στα γερμανικά). Καθώς γράφει, σταματά για να διαβάσει δυνατά το κείμενο. Προτού αρχίσει να γράφει, έχει σαφή ιδέα του πώς θα ξεκινήσει – και πιστεύει ότι θα του έρθουν ιδέες για το υπόλοιπο ενώ θα γράφει.

Η αρχική του ιδέα βασίζεται στο χωρισμό της είδησης σε δύο μέρη: την επικαιρότητα και το υπόβαθρο. Η ιδέα και η αντίστοιχη πρακτική εμφανίζονται καθώς ο δημοσιογράφος επιχειρεί να εντάξει τα πρόσφατα γεγονότα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο – όπως φαίνεται στο αναδρομικό λεκτικό πρωτόκολλο (Σχήμα 4).

Σχήμα 4: Αποσπάσματα από ένα γερμανικό λεκτικό πρωτόκολλο
(sf_ts_061018_1300_strub_sicherheitsratabstimmung_verbal).

0076	und was ich jetzt da versuche ist eigentlich die geschichte
<i>και αυτό που προσπαθώ να κάνω είναι να δώσω την είδηση</i>
0077	die schlicht mal einfach eine wahl ist in den sicherheitsrat sozusagen
<i>που είναι απλώς η ψηφοφορία για το Συμβούλιο Ασφαλείας as πούμε</i>
0078	in den kontext zu setzen
<i>να τους δώσω υπόβαθρο</i>
0092	das sind zwei verschiedene geschichten
<i>είναι δύο διαφορετικές ειδήσεις</i>
0093	die man da erzählt
<i>που πρέπει να ειπωθούν</i>
0094	und mit den bildern
<i>και με τις εικόνες</i>
0095	kann ich natürlich die zweite geschichte schlecht erzählen
<i>φυσικά, δεν μπορώ να δώσω καλά τη δεύτερη είδηση</i>
0096	das sind konkrete bilder
<i>αυτές είναι οι εικόνες που έχουμε</i>
0097	auf denen man den wahlablauf sieht
<i>που δείχνουν την εκλογική διαδικασία</i>
0098	wo die quotes sind
<i>απ' όπου και οι δηλώσεις</i>
0099	die sich wohl nur indirekt auf das beziehen
<i>που βασικά σχετίζονται έμμεσα με αυτή</i>
0100	das heisst in der moderation muss ich jetzt versuchen
<i>που σημαίνει ότι τώρα στην εισαγωγή της εκφωνήτριας πρέπει να προσπαθήσω</i>
0101	den kontext sozusagen zu umschreiben
<i>να περιγράψω το πλαίσιο</i>
0102	und weil wir ja sehr aktualitätsbezogen sind
<i>και επειδή πραγματικά επικεντρώμαστε σε θέματα της επικαιρότητας</i>
0103	muss ich irgendwie schauen
<i>πρέπει με κάποιο τρόπο να εξασφαλίσω</i>

0104	dass es eine aktualität hat
ότι θα υπάρχει σύνδεση με τα πρόσφατα γεγονότα
0113	chavez das ist noch schwierig in zwei drei sätzen
Ο Τσάβες είναι δύσκολο θέμα σε δυο τρεις προτάσεις
0114	für leute die nicht wissen
για όσους δε γνωρίζουν
0115	was chavez für eine rolle spielt
ποιος είναι ο ρόλος του Τσάβες

3.3.β Συνοπτικές συγγραφικές στρατηγικές

Η ανάλυση του λεκτικού πρωτοκόλλου επιτρέπει την περιγραφή του ρεπερτορίου των συγγραφικών στρατηγικών που είναι διαθέσιμες στο δημοσιογράφο. Οι στρατηγικές αυτές είναι προτασιακές αναπαράστασεις αυτού που σκοπεύει να κάνει ο συντάκτης σε συγκεκριμένες συνθήκες. Η προτασιακή μορφή είναι η εξής: [κάνω X, γιατί ισχύει Ψ] ή [κάνω X για να επιτύχω Ψ]. Οι συνθήκες (το Ψ) δεν αναφέρονται εάν το υπό έρευνα άτομο δεν τις καθορίζει ή εάν ο ερευνητής δεν μπορεί να τις συμπεράνει από το πλαίσιο. Οι στρατηγικές του δημοσιογράφου όσον αφορά στην πρακτική του διαχωρισμού μεταξύ υπόβαθρου και επικαιρότητας είναι:

- Να διακρίνει δύο ιστορίες: την επίκαιρη είδηση και το υπόβαθρο.
- Να πει την επίκαιρη είδηση στο κείμενο, γιατί ταιριάζει με τις διαθέσιμες πρόσφατες εικόνες.
- Να αναφερθεί στο υπόβαθρο, γιατί δεν είναι ενήμερο όλο το κοινό γι' αυτό το θέμα.
- Να αναφερθεί στο υπόβαθρο κατά την εξαγγελία της είδησης, οπότε δεν παρουσιάζονται εικόνες.

3.3.γ Η καταγραφή σαφών ιδεών

Αφού ερευνήσε τις βασικές πηγές και αποφάσισε να χωρίσει την ιστορία, ο δημοσιογράφος έχει σαφές θεματικό επίκεντρο για καθεμιά από τις δύο σύντομες ιστορίες που θα γράψει. Η συγγραφή μπορεί να αναλυθεί λεπτομερώς με το συμβολισμό s.¹² Ο συμβολισμός s παριστά δύο είδη αναθεωρήσεων και τη διαδοχή τους στη συγγραφική διαδικασία. Οι διαγραφές συμβολίζονται με ορθογώνιες παρενθέσεις [] και οι εισαγωγές με αγκύλες { }. Οι μικροί αριθμοί δηλώνουν τη διάταξη των αναθεωρήσεων. Οι κάθετες γραμμές συμβολίζουν τα σημεία όπου ο συγγραφέας διέκοψε τη ροή του γραψίματος για να μετακινήσει τον κένσορα και να κάνει μια αναθεώρηση. Ο συμβολισμός s δείχνει ότι ο δημοσιογράφος καταγράφει τις ιδέες του αβίαστα με τη σειρά που διαβάζονται/ακούγονται. Στο Σχήμα 5 καταγράφεται η πρώτη γραφή για την εισαγωγή της εκφωνήτριας:

12. Ο συμβολισμός s (s-notation) αναπτύχθηκε από την Kerstin Severinson Eklundh και την Py Kollberg. Το s σημαίνει «sequential». Για μια εισαγωγή στο θέμα βλ. Severinson-Eklundh & Lökkberg (2001).

Σχήμα 5: Απόσπασμα του συμβολισμού *s*
(sf_ts_061018_1300_strub_sicherheitsratsabstimmung_keylog_1_snot).

Auch gestern nacht endeten alle Abstimmungen über den 15. Sitz im UNO-Sicherheitsrat ohne Resul¹[tt. |1]¹t.
²[weder|₂]²Weder Venezuela noch Guatamal³[|₃]³a vermochte ⁴[das|₄]⁴die nötige Zweidrittelmehrheit zu
 erreichen. Der Zweikampf zw⁵[wchen|₅]⁵schen diesen Staaten ist zu einem Duell zwischen
⁶[Amerik|₆]^{6,7}{amerika-feindlichen und }⁷amerika-freundlichen⁸{⁹[DStz|₉]⁹ S¹⁰[D]¹⁰|₁₁taaten|₁₀]⁸
¹¹{geworden - mit den Freunden Wa¹²[h|₁₂]¹²shingtons leicht im ¹³[voirteil |₁₃]¹³Vorteil. ¹⁴[|₁₄]¹⁴|₁₅]¹¹|₁₄¹⁵[und
 am]¹⁵|₇

Χθες το βράδυ όλες οι ψηφοφορίες για τη 15η θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ κατέληξαν πάλι χωρίς
 ξεκάθαρο αποτέλε¹[σμα. |₁]¹σμα. ²[ούτε|₂]²Ούτε η Βενεζουέλα ούτε η Γουατεμάλα³[|₃]³α μπόρεσαν να συγκε-
 ντρώσουν ⁴[έ|₄]⁴τα δύο τρίτα της πλειοψηφίας που απαιτούνται. Ο ανταγωνισμός ανά⁵[μεσα|₅]⁵μεσα σ' αυτές τις
 χώρες εξελίχθηκε σε αντιπαράθεση ανάμεσα σε ⁶[Αμερικ|₆]^{6,7}{αντιαμερικανικές και }⁷φιλοαμερικανικές⁸{
 σχώρ|₉]⁹ x¹⁰[σ]¹⁰|₁₁ώρες|₁₀]⁸ ¹¹{- με τους φίλους της Wa¹²[h|₁₂]¹²shington να έχουν ένα μικρό ¹³[προβόδι|₁₃]¹³μο
 |₁₃]¹³προβόδιμα. ¹⁴[|₁₄]¹⁴|₁₅]¹¹|₁₄¹⁵[και την Αμ]¹⁵|₇

3.3.δ Ανίχνευση της κρυμμένης γνώσης

Ανακεφαλαιωτικά, μπορούμε να πούμε ότι η πρακτική του διαχωρισμού μεταξύ υπόβαθρου και επι-
 καιρότητας προέκυψε από τη σύγκρουση των βασικών πρακτικών ως «τρίτος τρόπος»,¹³ όταν ο δημο-
 σιογράφος αναγκάστηκε να συνδυάσει τις απαιτήσεις της αγοράς και του κοινού όσον αφορά στις πρό-
 σφατες εικόνες, από τη μία πλευρά, και την ανάγκη να προσφέρει πληροφορίες για το υπόβαθρο, από
 την άλλη (βλ. Σχήμα 6).

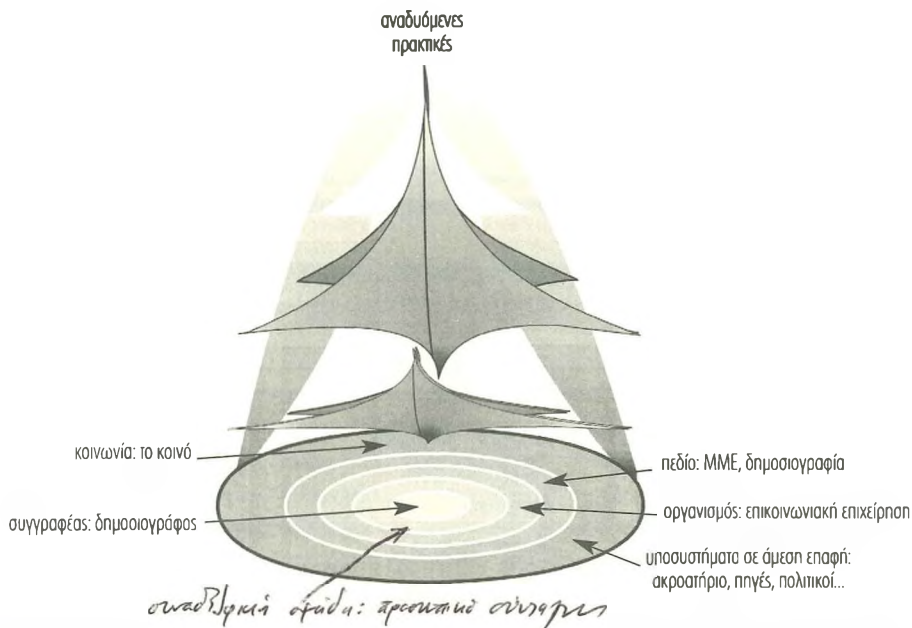
Αποφάσισε να μη συμβιβαστεί, να μη φορτώσει τις εικόνες με ακατάλληλο κείμενο και να μην επι-
 βαρύνει το κοινό με ακατανόητες πληροφορίες, αλλά να επιτύχει και τους δύο στόχους σε δύο κείμενα.
 Για την είδηση καθαυτή έλαβε υπόψη του την επικαιρότητα, την αγορά και τις διαθέσιμες εικόνες. Στην
 εισαγωγή της εκφωνήτριας αναφέρθηκε στο υπόβαθρο που φαντάζεται ότι θα είναι χρήσιμο για τους λι-
 γότερο ενημερωμένους θεατές. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο προώθησε τη δημόσια κατανόηση.

Η πρακτική εμφανίστηκε σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, ενώ ο δημοσιογράφος πάσχιζε να συνδέσει
 τις πρόσφατες εικόνες με περίπλοκα πλαίσια. Είναι κατάλληλη για την επίλυση βασικών προβλημάτων στην
 παραγωγή της είδησης και την εσωτερική πολυγλωσσία: επιτρέπει στα Μέσα να απευθυνθούν ταυτόχρονα
 και στους ενημερωμένους και στους μη ενημερωμένους, δίνοντας τις πρόσφατες πληροφορίες στην είδηση
 και στο υπόβαθρο σε μια προσεκτικά διαμορφωμένη εισαγωγή που έχει γράψει ο ίδιος δημοσιογράφος.

Παρ' όλα αυτά, η πρακτική αυτή αντίκειται στις γενικές πρακτικές που ακολουθούνται στα γραφεία
 σύνταξης της ελβετικής τηλεόρασης. Κανονικά οι δημοσιογράφοι αφήνουν τη συγγραφή των εισαγωγι-
 κών σχολίων στον εκφωνητή. Έτσι, η πρακτική είναι μέρος της κρυμμένης γνώσης του δημοσιογράφου:
 μια καλή πρακτική ενός έμπειρου αλλά απομονωμένου επαγγελματία. Αξίζει να ανιχνευθεί και να με-
 ταφερθεί σε ολόκληρο τον οργανισμό ως εναλλακτική λύση για συγκεκριμένες καταστάσεις, αντί της γε-

13. Για τις έννοιες της ανάδυσης (emergence) και του «τρίτου τρόπου» στην ανάλυση της χρήσης της γλώσσας γενικότερα
 και της παραγωγής των ειδήσεων ειδικότερα, βλ. Schudson (1982), Schneider (2000) και O'Grady (υπό δημοσίευση).

Σχήμα 6: Ο αναδυόμενος «τρίτος τρόπος» για την αποφυγή της σύγκρουσης μεταξύ βασικών πρακτικών.

νικότερης πρακτικής που αφήνει την παραγωγή της εισαγωγής σε έναν εκφωνητή ο οποίος ενδέχεται να έχει μικρότερη ικανότητα στο θέμα αυτό.

4. ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Γνωσιακός χάρτης, πρακτικές των δημοσιογράφων και περιπτώσεις κρίσιμων καταστάσεων και καλών πρακτικών: η ερμηνεία τέτοιων ευρημάτων μάς οδηγεί αρχικά σε μια σαφή άποψη της κοινής βάσης και των αντιφάσεων (4.1), έπειτα στο ερώτημα της αξιολόγησης των αντιφάσεων και των καλών πρακτικών (4.2) και τελικά σε μια αναπαράσταση της επιτόπιας γνώσης αποσπασμένης από τη μελέτη συγκεκριμένων καταστάσεων: τις επαγγελματικές τεχνικές (4.3).

4.1. Κοινή Βάση και αντιφάσεις

Πολιτικοί των Μέσων, διοικητές των Μέσων, αρχισυντάκτες, δημοσιογράφοι: και για τις τέσσερις υπό έρευνα ομάδες, τα πρότυπα και οι πολιτικές στο πλαίσιο της προώθησης της δημόσιας κατανόησης έχουν μεγάλη σημασία. Παρ' όλα αυτά, έχουμε ανακαλύψει έντονες αντιφάσεις μέσα και ανάμεσα στις ομάδες.

Οι μεγαλύτερες αντιφάσεις προκύπτουν ανάμεσα στη διοίκηση και την πολιτική: οι δηλώσεις των διοικητών αντιφάσκουν με τις εθνικές πολιτικές. Τείνουν προς τις ακόλουθες απόψεις: «Τα δημόσια Μέσα δεν είναι θεσμοί που επιλύουν κοινωνικά και παιδαγωγικά προβλήματα», «Το πρόγραμμα πρέπει να ελκύει τη μερίδα του κοινού σε μια ολοένα και περισσότερο ανταγωνιστική αγορά» και «Τα δημόσια Μέσα χρειάζονται αυτονομία και όχι οποιασδήποτε μορφής ρύθμιση».

4.2. Πλαισίωση των αποτελεσμάτων

Πώς πρέπει να κατανοήσουμε και να πλαισιώσουμε αυτά τα αποτελέσματα; Επιλέγουμε την προσέγγιση της *κρυμμένης γνώσης* ως ρεαλιστική κοινωνική θεωρία για το τμήμα της εργασίας μας που ασχολείται με τη μεταφορά της γνώσης. Με την προσέγγιση αυτή υποθέτουμε ότι ένας οργανισμός επιτυγχάνει, εάν θέλει να κάνει και μπορεί να κάνει αυτό που πρέπει να κάνει με άλλα λόγια, ότι γενικά η επιτόπια δραστηριότητα του οργανισμού μπορεί να λειτουργήσει εσωτερικά μόνο εάν λειτουργεί εξωτερικά. Αυτή η πλαισίωση των αποτελεσμάτων αποτελεί προϋπόθεση για τη συστηματική μεταφορά της γνώσης. Η προϋπόθεση εξηγείται εάν συγκρίνουμε το πλαίσιο της *κρυμμένης γνώσης* που επιλέξαμε με τα αντίθετά του (βλ. Σχήμα 7).

Σχήμα 7: Παρουσίαση των διαφόρων τρόπων πλαισίωσης των αντιφάσεων στην επιτόπια δραστηριότητα του οργανισμού.

Ερμηνεία των ευρημάτων ως ...		εξωτερικά λειτουργικών	
		–	+
εσωτερικά λειτουργικών	+	Πλαίσιο της υποκρισίας «διηρώσωπο αλλά ικανοποιητικό»	Πλαίσιο της κρυμμένης γνώσης «πολλά υποσχόμενο»
	–	Πλαίσιο συμφωνίας/ ασυμφωνίας «αποτυχία»	Πλαίσιο λειτουργικής δυσλειτουργικότητας «ενοχλητικό αλλά ικανοποιητικό»

4.2.α Συμφωνία/ασυμφωνία

Στο πλαίσιο της συμφωνίας/ασυμφωνίας, όλες οι μονάδες και τα επίπεδα ενός οργανισμού θα πρέπει να επικεντρώνονται στον ίδιο στόχο. Στο πλαίσιο αυτό, η SRG θα αποτύγχανε να κάνει αυτό που λέει ότι θα κάνει και αυτό που αναμένεται να κάνει. Αφού δε λειτουργεί εξωτερικά, δε λειτουργεί ούτε εσωτερικά. Η σφαιρική ερμηνεία των ευρημάτων της έρευνας θα ήταν «αποτυχία» και θα ήταν δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να κάνουμε κάτι για να αλλάξουμε αυτή την κατάσταση.

4.2.β Υποκρισία

Στο πλαίσιο της υποκρισίας, πολιτικοί οργανισμοί όπως η SRG επιβιώνουν χάρη στην εσωτερική τους «υποκρισία»:¹⁴ τέτοιοι οργανισμοί εκτίθενται σε αντικρουόμενες προσδοκίες από το περιβάλλον τους. Για να επιβιώσουν, πρέπει να ανταποκριθούν σε όλες αυτές τις αντικρουόμενες προσδοκίες – με ενιαίο λόγο αλλά αντιφατικά αποτελέσματα και με έργα τα οποία, προερχόμενα από διαφορετικές μονάδες και ρόλους, απέχουν πολύ από τα λόγια. Από εσωτερική άποψη, δε χρειάζεται να αλλάξει τίποτα, αρκεί κανένας από τους εξωτερικούς παράγοντες να μη δεσμεύει τον οργανισμό να κάνει αυτό που αναμένεται να κάνει.

14. Για την έννοια της υποκρισίας του οργανισμού βλ. Brunsson (1995). Για μια ανάλυση της έννοιας σε σχέση με τους κοινωνικούς οργανισμούς βλ. Wyss (2008).

4.2.γ *Λειτουργική δυσλειτουργικότητα*

Στο πλαίσιο της *λειτουργικής δυσλειτουργικότητας*, η απογοητευτική επικοινωνία θεωρείται άριστο έναυσμα για μετα-επικοινωνιακή επικοινωνία – και πάνω στην επικοινωνία χτίζονται κοινότητες. Το προφανές παράδοξο, με άλλα λόγια, είναι ότι ακόμα κι όταν δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του κοινού, τα ΜΜΕ γενικότερα και τα δημόσια ΜΜΕ ειδικότερα συμβάλλουν στο δημόσιο διάλογο και στην ενσωμάτωση. Από εξωτερική άποψη, τίποτα δε θα χρειαζόταν να αλλάξει, παρόλο που δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό να εργάζεται κανείς (ή να χορηγεί κρατικά κονδύλια) σε έναν επικοινωνιακό οργανισμό του οποίου η ποιότητα του προϊόντος δεν έχει σημασία.

4.2.δ *Κρυμμένη γνώση*

Στο πλαίσιο της *κρυμμένης γνώσης*, ο κάθε παράγοντας κάνει με επιτυχία αυτό που πρέπει να κάνει. Βασισμένοι ο καθένας σε φαινομενικά αντικρουόμενα κοινωνικά περιβάλλοντα, αναπτύσσουν δραστηριότητα που ανταποκρίνεται και σε εσωτερικές και σε εξωτερικές προσδοκίες. Στην περίπτωση της SRG, αυτό σημαίνει ότι παράγοντες όπως οι έμπειροι δημοσιογράφοι αναπτύσσουν και εφαρμόζουν πολύπλοκες στρατηγικές χρήσης της γλώσσας για να ικανοποιήσουν ταυτόχρονα και τις ανάγκες του οργανισμού και τις ανάγκες του κοινού. Έτσι συμπληρώνουν τα κενά της διοίκησης. Με τον εντοπισμό και τη μεταφορά αυτής της γνώσης σε ολόκληρο τον οργανισμό μπορούμε να ενισχύσουμε τον οργανισμό ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στην πίεση της αγοράς και στις πολιτικές απαιτήσεις.

4.3. *Ανάπλαση της γνώσης σε αφηγήσεις*

Πώς μπορούμε να φτάσουμε στο κοινό και να προωθήσουμε τη δημόσια κατανόηση; Η συνείδηση της γλώσσας που απαιτείται για να αντιμετωπίσουμε τις δυνάμεις της αγοράς και τις δημόσιες απαιτήσεις θα μπορούσε να εντοπιστεί στις στρατηγικές παραγωγής κειμένων που χρησιμοποιούν ορισμένοι έμπειροι δημοσιογράφοι για να ξεπεράσουν τα προβλήματα της εσωτερικής πολυγλωσσίας. Για να παράσχουμε πρόσβαση σε αυτή τη γνώση σε μεγαλύτερο μέρος της SRG, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης γενικά και στο κοινό, την αναπαράστησαμε ως μια σειρά επαγγελματικών τεχνικών. Οι τεχνικές παρουσιάζονται σε σύντομα κείμενα με αφηγηματικά στοιχεία. Περιγράφουν τι λειτουργεί, σε ποιες καταστάσεις και σύμφωνα με ποια κριτήρια. Οι τεχνικές στηρίζονται σε εμπειρικά ευρήματα περιπτώσεων μελετών, βασισμένα στη θεωρία, για τη σχέση ανάμεσα στις συνθήκες συγγραφής, τις συγγραφικές πρακτικές και τις αξιολογήσεις που προέκυψαν από τον ποιοτικό τους έλεγχο.

5. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΓΝΩΣΗΣ

Οι επαγγελματικές τεχνικές δεν αποτελούν μεταφορά γνώσης. Προτού επιχειρήσουμε να μεταφέρουμε οτιδήποτε, πρέπει να εξηγήσουμε γιατί οι γλωσσολόγοι και οι κοινωνιολόγοι θα πρέπει να μπορούν να μεταφέρουν γνώση στους επαγγελματίες των Μέσων. Ύστερα η γνώση πρέπει να παρουσιαστεί στους ενδιαφερόμενους με τρόπο εύληπτο και, τέλος, πρέπει να οργανωθούν οι διαδικασίες μεταφοράς μεταξύ πανεπιστημιακών και εξωπανεπιστημιακών επαγγελματικών κοινοτήτων.

Οι πρακτικοί στόχοι του προγράμματος «*Idée suisse*» ήταν η ανάπτυξη, η εφαρμογή και η αξιολόγηση μέτρων για τη συστηματική ενίσχυση της γλωσσικής ευαισθητοποίησης του οργανισμού, η οποία

συνδέεται με την προώθηση της δημόσιας κατανόησης. Σύμφωνα με (α) τη διεπιστημονική δομή του προγράμματος, (β) την προσέγγιση της αναδυόμενης πρακτικής και της κρυμμένης γνώσης και (γ) τα συστημικά μοντέλα συμβουλών,¹⁵ η μεταφορά της γνώσης που αποτελεί μέρος του προγράμματος «*Idée suisse*» έγκειται στη μεταφορά της γνώσης του ίδιου του οργανισμού στον οργανισμό.

Εφόσον εντοπίσαμε την κρίσιμη γνώση (δηλαδή πώς γίνεται να ανταποκριθεί ο οργανισμός ταυτόχρονα στις δυνάμεις της αγοράς και στις δημόσιες απαιτήσεις) στη βάση του οργανισμού, την αποκαλούμε μεταφορά της γνώσης από τη βάση.

Σε ατομικές δίωρες συνεδρίες με τους δημοσιογράφους στα τέλη του 2007, δοκιμάσαμε τα πρώτα σχέδια καλών πρακτικών που ανταποκρίνονται σε κρίσιμες καταστάσεις. Το 2008 συζητήσαμε μια ανώνυμη εκδοχή των αποτελεσμάτων με αντιπροσώπους της διοίκησης της SRG και με πολιτικούς που ασχολούνται με τη ρύθμιση των ΜΜΕ και το 2009 θα σχεδιάσουμε και θα εφαρμόσουμε ένα πρόγραμμα μαθημάτων για την επαγγελματική ανάπτυξη και κατάρτιση των διοικητών της SRG και των δημοσιογράφων. Τα μαθήματα θα βασιστούν σε αφηγηματικές προσεγγίσεις: ιστορίες για τους οργανισμούς και τους δημοσιογράφους που εμπλέκονται σε κρίσιμες καταστάσεις και αξιοποιούν καλές πρακτικές.

Ο σκοπός των δραστηριοτήτων αυτών είναι η δημιουργία ποιοτικών κύκλων, δηλαδή επαναλαμβανόμενων διαδικασιών για την ενίσχυση της γλωσσικής ευαισθητοποίησης που απαιτείται στην αντιμετώπιση της εσωτερικής και της εξωτερικής πολυγλωσσίας και, τελικά, η προώθηση της δημόσιας κατανόησης. Ο στρατηγικός στόχος είναι ο συγχρονισμός της γλωσσικής επίγνωσης του οργανισμού στη δημοσιογραφία, στη διοίκηση και στην πολιτική.

Τώρα όσον αφορά στο μετα-επίπεδο, τι αντίκτυπο μπορεί να έχει ένα τέτοιο πρόγραμμα στην επιστημονική κοινότητα, πέρα από τις θεωρητικές παρατηρήσεις και την πρακτική τους εφαρμογή; Δεδομένου ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προωθούν τη δημόσια κατανόηση, θεωρούμε ότι καθήκον των εθνογράφων είναι η προώθηση της μεταφοράς ικανοποιητικού μεριδίου γνώσης μεταξύ έρευνας και εφαρμογής. Επιλύοντας επιτυχώς κοινωνικά προβλήματα, συμβάλλουμε στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ λόγων και έργων μεταξύ αυτού που υποσχθήκαμε να κάνουμε και αυτού που κάνουμε ασκώντας την Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία.

Μετάφραση: Νίνα Μπούρη

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Brunsson, N. (1995). «Ideas and actions: Justification and hypocrisy as alternatives to control». *Research in the Sociology of Organizations*, 13: 211-235.
- Busch, B. (2006). «Media, politics, and discourse: Interactions». Στο K. Brown (ed.), *Encyclopedia of language & linguistics*, 2η έκδοση. Oxford: Elsevier, 609-616.
- Cameron, D. (1996). «Style policy and style politics: A neglected aspect of the language of the news». *Media, Culture & Society*, 315-533.
- Defila, R., di Giulio, A. & Scheuermann, M. (2006). *Forschungsverbundmanagement*. Zürich: vdf.
- Dijk, T.A. van (2008). *Discourse and power*. New York κ.α.: Palgrave Macmillan.
- Garretson, G. (2007). «Not so simple as good guys and bad guys: Semantic prosody and the portrayal of people in the news». Ανακοίνωση στο *10th International Pragmatics Conference*. Göteborg, 8-13 Ιουλίου 2007.

15. Για μια ανάλυση των συστηματικών προσεγγίσεων περί συμβουλών και καθοδήγησης σχετικά με τα ΜΜΕ βλ. Perrin & Ehrensberger (2008a).

- Grin, F. (1998). «Language policy developments in Switzerland: Needs, opportunities and priorities for the next few years». *Schweizerische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 4: 18-23.
- Hargie, O. & Dickson, D. (2007). «Are important corporate policies understood by employees? A tracking study of organizational information flow». *Journal of Communication Management*, 11: 9-28.
- Jakobs, E.-M. & Perrin, D. (2008). «Training of writing and reading». Στο G. Rickheit & H. Strohner (eds), *The Mouton-de Gruyter Handbooks of Applied Linguistics: Communicative competence*. New York: Mouton de Gruyter, 359-353.
- Labov, W. (2006). «Narrative pre-construction». *Narrative Inquiry*, 16: 37-45.
- Larsen-Freeman, D. & Cameron, D. (2006). «Research methodology on language development from a complex systems theory perspective». Ανακοίνωση στο AAAL/CAAL-conference. Montreal, Καναδάς, 17-20 Ιουνίου.
- Moschonas, S. (2009). «“Language issues” after the “language question”: On the modern standards of Standard Modern Greek». Υπό δημοσίευση στο G. Georgakopoulou & M. Silk (eds), *Standard languages and language standards: Greek, past and present*. London: King's College – Centre for Hellenic Studies / Ashgate.
- Müller-Funk, W. (2008). *Die Kultur und ihre Narrative. Eine Einführung*. Wien κ. α.: Springer.
- O'Grady, W. (υπό δημοσίευση). «Emergentism». Στο P. Hogan (ed.), *Cambridge Encyclopedia of Language Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perrin, D. (2003). «Progression analysis (PA): Investigating writing strategies at the workplace». *Journal of Pragmatics*, 35: 907-921.
- Perrin, D. (2006). «Progression analysis: An ethnographic, computer-based multi-method approach to investigate natural writing processes». Στο L. van Waes, M. Leijten & C. Neuwirth (eds), *Writing and digital media*. Amsterdam κ. α.: Elsevier, 175-181.
- Perrin, D. & Ehrensberger, M. (2008a). «Media competence». Στο G. Rickheit & H. Strohner (eds), *The Mouton - de Gruyter Handbooks of Applied Linguistics: Communicative competence*. New York: Mouton de Gruyter, 277-312.
- Perrin, D. & Ehrensberger, M. (2008b). «Progression analysis: Tracing journalistic language awareness». Στο M. Burger (ed.), *L'analyse linguistique des discours des médias: Théories, méthodes en enjeux. Entre sciences du langage et sciences de la communication et des médias*. Québec: Nota Bene, 155-182.
- Prior, P. (2006). «A sociocultural theory of writing». Στο C.A. Macarthur, S. Graham & J. Fitzgerald (eds), *Handbook of writing research*. New York: Guilford, 54-66.
- Schneider, K. (2000). «The emergence and development of headlines in British newspapers». Στο F. Ungerer (ed.), *English media texts – Past and present: Language and textual structure*. Amsterdam: Benjamins, 45-65.
- Schudson, M. (1982). «The politics of narrative form: The emergence of news conventions in print and television». *Daedalus*, 111(4): 97-112.
- Sealey, A. & Carter, B. (2004). *Applied linguistics as social science*. London κ.α.: Continuum.
- Severinson-Eklundh, K. & Kollberg, P. (2001). «Studying writers' revising patterns with s-notation analysis». Στο T. Olive & C.M. Levy (eds), *Contemporary tools and techniques for studying writing*. Dordrecht κ.α.: Kluwer Academic Publishers, 89-104.
- Wyss, V. (2008). «Das Doppelgesicht des redaktionellen Managements: “Heuchelei” in der Qualitätssicherung». Στο B. Pörksen, W. Loosen & A. Scholl (eds), *Paradoxien des Journalismus. Theorie – Empirie – Praxis*. Wiesbaden: VS, 123-143.

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ (ΝΕΑ) ΜΙΝΤΙΑ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΝΟΣ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Αλεξάνδρα Γεωργακοπούλου

Στόχος της μελέτης στην οποία βασίζεται το άρθρο ήταν η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους εντάσσεται στη διάρκεια της σχολικής μέρας η ενασχόληση των μαθητών/τριών ενός γυμνασίου στο Λονδίνο με τα –νέα κυρίως, αλλά και με τα πιο παραδοσιακά– μίντια. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται το πώς τα (νέα) μίντια εντάσσονται ή διαχωρίζονται από τη διδασκαλία και το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα, τι κοινωνιο-χωρικές διαστάσεις παρουσιάζουν (δηλαδή ποιος δραματοποιεί ή αναφέρεται σε ποιο Μέσο, με ποιο τρόπο, πού, πότε, πόσο συχνά και με τι αντιμετώπιση τόσο από συμμαθητές/τριες, όσο και από καθηγητές/τριες) και ποιος είναι ο ρόλος τους στη διαμόρφωση ή και ανασυγκρότηση κοινωνικών ρόλων και διαπροσωπικών σχέσεων στα πλαίσια της «παρέας», και ταυτοτήτων σε σχέση με το φύλο, την εθνικότητα κτλ. Η ανίχνευση αυτών των ερωτημάτων έγινε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Urban Classroom Culture and Interaction». ☞

1. ΤΑ ΜΙΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΛΟΓΟ

Αφετηρία για το παρόν άρθρο αποτελεί η άποψη ότι οποιαδήποτε κοινωνική ή κοινωνιογλωσσική μελέτη των (νέων) Μέσων και τεχνολογιών δεν πρέπει να αυτονομείται από την καθημερινότητα και πραγματικότητα της χρήσης τους, αλλά, αντιθέτως, πρέπει να εντάσσει τα μίντια στο σύνολο των επικοινωνιακών πρακτικών των συμμετεχόντων. Η προσέγγιση αυτή έρχεται σε αντίθεση με την έμφαση που ορισμένες κοινωνιολογικές μελέτες των Μέσων Επικοινωνίας δίνουν στην κατανάλωση των μίντια από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (οι οποίες κατά κανόνα ορίζονται δημογραφικά), καθώς και στο πώς σχετίζονται τα οποιαδήποτε πρότυπα πρόσληψης (π.χ., ακρόασης, τηλεθέασης) με τον τύπο του Μέσου που προσλαμβάνεται (βλ., λ.χ., κριτική σε Bird, 2003· Moores, 2000). Το σημείο εκκίνησης στην παρούσα μελέτη είναι οι κοινωνικοί δρώντες ως συμπαράγωγοι και όχι απλώς ως αποδέκτες των μίντια αλλά και τα μίντια ως πηγή και απόθεμα ομιλίας και επικοινωνίας. Το ενδιαφέρον αυτό αναπόφευκτα μας οδηγεί στην ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους τα μίντια ενορχηστρώνονται στον καθημερινό λόγο ως διάλογος, δράση ή γενικότερα ως σημειωτικό σύστημα σε συνδυασμό με άλλα σημειωτικά συστήματα.

Στόχος της μελέτης αυτής είναι η ανίχνευση των τρόπων με τους οποίους η ενασχόληση των μαθητών/τριών ενός γυμνασίου στο Λονδίνο με τα –νέα κυρίως, αλλά και με τα πιο παραδοσιακά– μίντια, όπως επίσης και οι επιρροές, προτιμήσεις και απόψεις τους όσον αφορά στα μίντια, συνυφαίνονται με τις υπόλοιπες δραστηριότητές τους στη διάρκεια της σχολικής τους μέρας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζω πώς εντάσσονται ή διαχωρίζονται τα μίντια από τη διδασκαλία και το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα, τι κοινωνιο-χωρικές διαστάσεις παρουσιάζουν (δηλαδή ποιος δραματοποιεί ή αναφέρεται σε ποιο Μέσο, με ποιο τρόπο, πού, πότε, πόσο συχνά και με τι αντιμετώπιση τόσο από συμμαθητές/τριες, όσο και από καθηγητές/τριες) και ποιος είναι ο ρόλος τους στη διαμόρφωση ή και ανασυγκρότηση κοινωνικών ρόλων και διαπροσωπικών σχέσεων στα πλαίσια της «παρέας», και ταυτοτήτων σε σχέση με το φύλο, την εθνικότητα κτλ. Επίσης, ήταν επιδίωξή μας να παράσχουμε μια εμπειριστατωμένη άποψη σε σχέση με τις συχνές απλουστεύσεις των βρετανικών μίντια, βάσει των οποίων η ενασχόληση των μαθητών/τριών γυμνασίου και λυκείου με τα νέα κυρίως μίντια οδηγεί απαραίτητως σε κακές επιδόσεις στο σχολείο. Είναι αξιοσημείωτο ότι η επίσημη γραμμή της βρετανικής κυβέρνησης και δη του Υπουργείου Παιδείας φαίνεται να συνάδει με αυτούς τους «ηθικούς πανικούς» σε σχέση με τα νέα μίντια στη ζωή των νέων· ως α-

ποτέλεσμα, η χρήση των κινητών, για παράδειγμα, στα σχολεία είναι γενικά απαγορευμένη, ενώ η χρήση του διαδικτύου κατά τη διάρκεια της σχολικής μέρας υπόκειται σε αυστηρό έλεγχο. Η άποψη της έρευνας αυτής ήταν εξαιρετικής ότι οποιεσδήποτε απόψεις για το πώς τα (νέα) μίντια διαμορφώνουν τη ζωή των νέων και επηρεάζουν την εκπαιδευτική τους καριέρα οφείλουν να στηρίζονται στη μελέτη των κοινωνικών πρακτικών που σχετίζονται με τα μίντια σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, τα οποία με τη σειρά τους ενσωματώνουν κοινωνιο-πολιτισμικές διαδικασίες, από τη μία πλευρά, αλλά και βιογραφικά προφίλ, είδη κειμένων και δραστηριοτήτων των συμμετεχόντων, από την άλλη.

2. ΜΕΘΟΔΟΙ

Η ανίχνευση των παραπάνω ερωτημάτων πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός ομαδικού προγράμματος με τίτλο «Urban Classroom Culture and Interaction» (UCCI – Κουλτούρα και Αλληλεπίδραση στο σχολείο σε αστικά περιβάλλοντα), που χρηματοδοτήθηκε από το Βρετανικό Συμβούλιο Οικονομικής και Κοινωνικής Έρευνας (ESRC) με θέμα «Ταυτότητες και Κοινωνική Δράση» (Identities and Social Action, βλ. www.identities.org.uk).¹ Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήσαμε μια πολυ-μέθοδο που βασίστηκε στις αρχές και στο θεωρητικό πλαίσιο της Εθνογραφικής Κοινωνιογλωσσολογίας (βλ. Rampton, 2006). Με την επιλογή αυτή, στόχος μας ήταν να διερευνήσουμε τις αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα σε τοπικά περιβάλλοντα και σε μακρο-περιβάλλοντα. Οι μικρο-αναλυτικές και γλωσσικά εστιασμένες μελέτες έχουν κατά κόρον επικριθεί για τη μυωπική αντιμετώπιση των κοινωνικών φαινομένων και την αδυναμία τους να αναχθούν από το μικρό και το τοπικό στο λεγόμενο μακρο-επίπεδο (π.χ., βλ. Wetherell, 1998). Από την άλλη πλευρά, η σύναψη σχέσεων ανάμεσα σε αυτά τα επίπεδα παραμένει ένα από τα ανεπίλυτα προβλήματα στον ευρύτερο χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας. Η πολυ-μέθοδος του εν λόγω προγράμματος είχε, επομένως, ως στόχο την ανίχνευση των κοινωνιο-χρονικών προσανατολισμών των συμμετεχόντων στις επικοινωνιακές πρακτικές τους. Η ανίχνευση αυτή απαιτεί όχι μόνο οι ερευνητές να εγκύψουν στη ζωή των συμμετεχόντων αλλά και ένα χρονικό πλαίσιο έρευνας στο οποίο θα επιτρέπεται να διαπιστώνονται και να μελετώνται οποιεσδήποτε αλλαγές. Επίσης, παράλληλα με τις επικοινωνιακές πρακτικές, εξετάζονται και οι μεταγλωσσικές ιδεολογίες και στάσεις των συμμετεχόντων σε σχέση με αυτές τις πρακτικές, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο των πρακτικών, όπως καταγράφεται, μεταξύ άλλων, σε επίσημα έγγραφα και στον επίσημο λόγο του σχολείου.

Η πολυδιάστατη συλλογή δεδομένων κατέληξε σε 180 ώρες μαγνητοφωνημένων συνομιλιών στην τάξη και στο προαύλιο, 360 σελίδες ημερολογίου από την εκτενή εθνογραφική μελέτη του σχολείου (100+ ημέρες παρατήρησης-συμμετοχής), συνεντεύξεις με 9 βασικούς μαθητές/τριες, ηλικίας 13 (στην αρχή της έρευνας) έως 14 (στη δεύτερη φάση της συλλογής δεδομένων), συνεντεύξεις με καθηγητές/τριες (στο ρόλο του/της πληροφορητή/τριας) και μετα-σχολιασμό από τους πληροφορητές σε επιλεγμένα αποσπάσματα από το μαγνητοφωνημένο υλικό, καθώς και μετα-σχολιασμό από 7 έμπειρους καθηγητές/τριες από άλλα σχολεία του Λονδίνου σε σχέση με ζητήματα αναλυτικής σημασίας.

Στο άρθρο αυτό, θα απομονώσω τα βασικά συμπεράσματα της συνθετικής ανάλυσης των παραπάνω δεδομένων για τις «ενασχολήσεις» των μαθητών/τριών με τα μίντια. Απώτερος στόχος μου είναι να

1. Η ομάδα απαρτίστηκε από τις/τους: Ben Rampton, Caroline Dover, Alexandra Georgakopoulou, Roxy Harris, Constant Leung, Lauren Small· βλ. Rampton et al. (2008).

προτείνω το μεθοδολογικό και αναλυτικό πλαίσιο, καθώς και τα ευρήματα του εν λόγω προγράμματος ως υπόδειγμα για μελέτες που επιζητούν να εξιχνιάσουν το ρόλο των ΜΜΕ στη γλωσσική επικοινωνία και κατασκευή ταυτοτήτων, ιδίως μεταξύ νέων σε θεσμικά περιβάλλοντα, όπως αυτό του σχολείου.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ

Η ανάλυσή μας ξεκίνησε με έναν ευρύ ορισμό της συνύφανσης των μίντια στη σχολική μέρα των μαθητών/τριών που αποκρυσταλλώσαμε στην έννοια της «ενασχόλησης» (engagement). Η ενασχόληση συμπεριλαμβάνει χρήση (π.χ., κινητών τηλεφώνων), (ανα)παράσταση (π.χ., τραγούδι), αλλά και συνομιλιακή επανεπεξεργασία (π.χ., παραπομπή, συζήτηση, ιστορία που βασίζεται σε κάποια εμπειρία από τα μίντια, π.χ. παρακολούθηση τηλεοπτικής σειράς ή ηλεκτρονική συνομιλία μέσω MSN). Τα δε μίντια ορίστηκαν εξίσου ευρέως και με βάση την πληθώρα των εμπειριών που παρέχουν (π.χ., το τραγούδι συμπεριλήφθηκε στις ενασχολήσεις με τα μίντια, ανεξαρτήτως του αν συνοδεύοταν από συγκεκριμένη παραπομπή σε ραδιοφωνικό σταθμό ή στο διαδίκτυο ως πηγή «πρόσληψης»). Οι ενασχολήσεις αυτές μελετήθηκαν ποιοτικά και ποσοτικά σε 8 ώρες μαγνητοφωνημένων συνομιλιακών δεδομένων τόσο στην τάξη, όσο και στο προαύλιο από 5 συμμετέχοντες, 3 μαθητές και 2 μαθήτριες, σε διάστημα δύο ετών (8 από το πρώτο έτος της μελέτης και 8 από το δεύτερο, δηλαδή $8 \times 5 \times 2 = 80$ ώρες στο σύνολο). Συνολικά διαπιστώθηκε κάποια ενασχόληση σε 531 επεισόδια. Το επεισόδιο ορίστηκε ως κάθε συνομιλιακή διαδικασία που εισάγει και συχνά διατηρεί ένα θέμα σε σχέση με τα μίντια και η οποία οριοθετείται από συνομιλία και άλλη κοινωνική δραστηριότητα. Σιωπηλές ενασχολήσεις (π.χ., ανάγνωση μηνυμάτων) δε συμπεριλήφθηκαν παρά μόνο όταν γίνονταν μέρος της συνομιλίας (π.χ., εάν κάποιος συμμαθητής ή συμμαθήτρια ρωτούσε κάτι σε σχέση με το περιεχόμενο των μηνυμάτων).

Το πρώτο εύρημα αυτής της ποσοτικής ανάλυσης έχει σχέση με το πόσο κατακλύζεται η τάξη από ενασχολήσεις με τα μίντια, κυρίως με βάση το γεγονός ότι δε διαπιστώθηκαν σοβαρές διαφορές ανάμεσα στην τάξη και στο προαύλιο. Κατά μέσο όρο οι μαθητές/τριες επέδειξαν 7 ενασχολήσεις την ώρα. Επίσης, «απαγορευμένα» μίντια στο χώρο του σχολείου χρησιμοποιούνταν κατά κόρον (π.χ., κινητά τηλέφωνα). Τα μίντια κατείχαν κυρίαρχη θέση στις συνομιλίες της ομήγυρης, εντός και εκτός της τάξης, και μονοπωλούσαν την ανεπίσημη ατζέντα της τάξης. Οι δύο αυτοί κόσμοι, δηλαδή διδασκαλία στην τάξη και παράλληλη συνομιλία των μαθητών, δε συνυπάρχουν. Με άλλα λόγια, οι ενασχολήσεις με τα μίντια δεν εντάσσονται στο αναλυτικό πρόγραμμα και στη διδασκαλία ούτε από την πλευρά των μαθητών ούτε από την πλευρά των καθηγητών. Προηγούμενες μελέτες πολυ-συλλεκτικών, δημοσίων σχολείων σε αστικά κέντρα, όπως αυτό της έρευνας στο Λονδίνο, έχουν διαπιστώσει την κυρίαρχη θέση της ανεπίσημης συνομιλίας μεταξύ διδασκόμενων κατά τη διάρκεια του μαθήματος και έχουν κάνει λόγο για σοβαρές κοινωνικές αλλαγές στον ιστό των σχολείων, παρομοιάζοντάς τα με «εμπορικά κέντρα», που παρουσιάζουν σοβαρές μετατοπίσεις από τη μονολογική διδασκαλία σε πολυφωνικές, για την ακρίβεια, ετερο-γλωσσικές αρένες (Rampton, 2006).

Όσον αφορά στη θέση συγκεκριμένων Μέσων στις ενασχολήσεις, σε σύγκριση με προηγούμενες αντίστοιχες μελέτες (π.χ., Rampton, Harris & Dover, 2002) σε άλλα σχολεία του Λονδίνου, η μουσική παραμένει η βασική επιρροή, αλλά η επιρροή της τηλεόρασης έχει μειωθεί και στη θέση της οι αναφορές στα νέα Μέσα έχουν αυξηθεί δραστικά σε διάστημα μικρότερο από μία δεκαετία. Συγκεκριμένα, από 7% σε ανάλογο δείγμα ωρών σε μελέτη σχολείων το 1997-98, οι ενασχολήσεις με τα νέα μίντια έχουν αυξηθεί σε 25%. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περίπτωση της Νάντιας, η οποία, όπως βλέπουμε στον πα-

ρακάτω πίνακα, επέδειξε το μεγαλύτερο αριθμό ενασχολήσεων, οι ενασχολήσεις της, που σχετίζονταν συγκεκριμένα με τα νέα μίντια, ανέρχονταν στις 15 την ώρα κατά μέσο όρο. Η Νάντια είναι άριστη μαθήτρια και συγκαταλέγεται στο πρόγραμμα για «Χαρισματικούς και ταλαντούχους μαθητές». Είναι αξιοσημείωτο ότι οι ενασχολήσεις της με τα μίντια δεν ακυρώνονται, υπονομεύονται ή απαγορεύονται από τους καθηγητές, οι οποίοι, ούτως ή άλλως, επιδεικνύουν αρκετή ανοχή σε αυτού του τύπου την ενασχόληση μέσα στην τάξη.

Πίνακας 1: Αριθμός επεισοδίων μέσα και έξω από την τάξη επί 16 ώρες ανά συμμετέχοντα (2005 & 2006).

Συμμετέχων/ουσα	Ενασχολήσεις ως ΘΕΜΑ συζήτησης (π.χ., παραπομπές, μετα-γλωσσικές αναφορές)	Ενασχολήσεις ως (ΑΝΑ)ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ (μουρμούρισμα σκοπού, τραγούδι & μίμηση)	Προσωπική χρήση (όχι σε σχέση με τη διδασκαλία)	ΣΥΝΟΛΟ
Νάντια	122	91	24	237
Χαμπίμπα	63	59	0	122
Χουσεϊν	42	12	9	63
Ότις	61	5	19	85
Σάιρα	16	8	0	24
Σύνολο	304	175	52	531

Στο πρότζεκτ με τους καθηγητές, θεωρήσαμε απαραίτητο να εξετάσουμε την αναγνωρισιμότητα του φαινομένου των ενασχολήσεων με τα μίντια, ειδικά μέσα στην τάξη, και έτσι επιλέξαμε (απο)μαγνητοφωνημένα επεισόδια με παραδείγματα ενασχολήσεων και ζητήσαμε τα σχόλια των καθηγητών, καταρχάς σε σχέση με το πόσο σύνθηες είναι το φαινόμενο. Ο Πίνακας 2 μάς δείχνει ότι ένα συντριπτικό ποσοστό των απαντήσεων (90%) βρίσκει το φαινόμενο αναγνωρίσιμο.

Πίνακας 2: Αναγνωρισιμότητα του φαινομένου των ενασχολήσεων από τους ερωτηθέντες καθηγητές.

«Από την εμπειρία μου βρίσκω το σενάριο στο απόσπασμα __ (Α/Β/Γ/Δ)...				
... πολύ αναγνωρίσιμο»	... αρκετά αναγνωρίσιμο»	Δεν είμαι σίγουρος/η εάν είναι αναγνωρίσιμο»	... (μάλλον) μη αναγνωρίσιμο»	... εντελώς μη αναγνωρίσιμο»
65 απαντήσεις (42%)	69 (44%)	2 (1%)	9 (6%)	4 (3%)

Το επόμενο αναλυτικό βήμα ήταν να περάσω από τις ευρείες κατηγοριοποιήσεις ενασχολήσεων σε μια πιο μικρο-αναλυτική μελέτη με πιο λεπτές κατηγοριοποιήσεις, συγκρίνοντας τις ενασχολήσεις δύο μαθητριών, που τις αποκαλώ Νάντια και Χαμπίμπα (βλ. Πίνακα 2), οι οποίες και επέδειξαν τις περισσότερες ενασχολήσεις. Αυτή η μελέτη μού επέτρεψε να δω ποιες κοινωνικές πράξεις επιτελούν οι ενασχολήσεις στο συνομιλιακό τους περιβάλλον, πώς εισάγονται και εντάσσονται στη διαδοχή του λόγου, τι μορφή παίρνουν και σε τι τύπου συμβολές οδηγούν από τους συνομιλητές/τριες (βλ. Πίνακα 3). Σημαντική κατηγορία σε αυτή την ανάλυση αποτέλεσαν οι αφηγηματοποιήσεις. Συχνά οι συνομιλιακές ενασχολήσεις με τα μίντια προσλάμβαναν τη μορφή ιστοριών, που αφηγούνταν, για παράδειγμα, πρόσφατα επεισόδια διαμεσολαβημένης επικοινωνίας (π.χ., των μαθητριών με αγόρια που τις ενδιέφεραν) με μηνύματα σε κινητά, στο MSN κτλ. Επίσης, ήταν συχνό φαινόμενο να λαμβάνει μια μαθήτρια μήνυμα στο κινητό της, να το διαβάσει, να το ανακοινώνει στις φίλες της και κατόπιν να «κατασκευάζουν» από κοινού αφηγηματικά σενάρια για το πώς, π.χ., θα απαντήσει στο εν λόγω μήνυμα. Έχω συζητήσει αλλού (2008a) το ρόλο τέτοιων αφηγήσεων που σχετίζονται με τα νέα μίντια και στις οποίες τα νέα μίντια λειτουργούν ως σημειωτικοί χώροι διάδρασης, στις συνομιλίες της παρέας στην τάξη.

Αυτό που ανέδειξε η μελέτη αυτή είναι το πώς η κουλτούρα των Μέσων αποτελεί οργανικό μέρος της διαπραγμάτευσης των σχέσεων στο επίπεδο της παρέας, αλλά με διαφορετικούς τρόπους ανά συμμετέχουσα. Στην περίπτωση της Νάντιας, οι ενασχολήσεις συνεπάγονταν μεγαλύτερη δικτύωση και αυξημένη κοινωνικοποίηση. Είναι χαρακτηριστικό, όπως βλέπουμε στον Πίνακα 3, ότι οι ενασχολήσεις της αναγνωρίζονταν και οι συνομιλητές ανταποκρίνονταν σε αυτές (στο 93% των περιπτώσεων) με διάφορες απαντήσεις, συμπεριλαμβανομένων θετικών αξιολογήσεων τόσο για τα προσωπικά γούστα της Νάντιας σε σχέση με τα μίντια, όσο και για τις εμπειρίες της από τα μίντια που επέλεγε να συζητά (π.χ., ταινίες, τηλεοπτικές σειρές, περιοδικά, συγκεκριμένους διαδικτυακούς τόπους). Είναι αξιοσημείωτο ότι και η Νάντια με τη σειρά της ήταν συχνά κριτής στις προτιμήσεις και ενασχολήσεις των άλλων στα μίντια και οι κρίσεις της λαμβάνονταν σοβαρά υπόψη και κατασκεύαζαν μοντέλα συμπεριφοράς και κατανάλωσης σε σχέση με τα μίντια. Για παράδειγμα, ποιο ραδιοφωνικό σταθμό άκουγε η Νάντια ήταν βαρόμετρο για τη δημοτικότητα του σταθμού αυτού στο σχολείο. Η Νάντια είχε όλες τις απαντήσεις και τις απαραίτητες πληροφορίες σε σχέση με τη σόου-μπιζ και, ούτε λίγο ούτε πολύ, επέτασσε ποιος και τι είναι «in» και «cool». Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση των μουσικών προτιμήσεών της. Θιασώτρια της R & B και κατά της поп μουσικής, η Νάντια, ως μιγάδα, είχε συμβάλει στην καθιέρωση του είδους αυτού στο σχολείο και στη δημιουργία αρνητικών συνειρμών για τους μαθητές/τριες που ανήκαν στη λευκή φυλή και είχαν έλλειψη γνώσης και πρόσβασης σε αυτή τη μουσική (για εκτενή συζήτηση, βλ. Georgakopoulou, 2008a· 2008b).

Στην πλειονότητά τους, οι ενασχολήσεις της Νάντιας συνυφαίνονταν με την προηγούμενη συνομιλία με την οποία είχαν κάποια θεματική σχέση, δηλαδή κάτι από το προηγούμενο συνομιλιακό περιβάλλον αποτελούσε πηγή για την εκάστοτε ενασχόληση. Για να δανειστούμε τους όρους της ανάλυσης συνομιλίας, οι ενασχολήσεις της Νάντιας ήταν κατ' αυτόν τον τρόπο τοπικά εμπεριστατωμένες (locally occasioned) και είχαν και διαδοχική συνεπαγωγικότητα (sequential implicativeness), δηλαδή οδηγούσαν σε συμβολές οι οποίες σχετίζονταν άμεσα με την εμφάνισή τους στη συνομιλία (Schegloff & Sacks, 1973: 296). Επίσης η ίδια συμμετείχε σε κρίση των ενασχολήσεων των άλλων.

Γενικά οι ενασχολήσεις στην περίπτωση της Νάντιας προσδίδουν και σχετίζονται με ισχύ, δημοτικότητα και με συγκεκριμένες ταυτότητες φύλου (κυρίως ένα λόγο γυναικείας χειραφέτησης) και κοινωνικοποίησης στην ομάδα, ζητήματα που δε θα αναπτύξω εδώ (βλ. Georgakopoulou, 2008b). Το θέμα μας εδώ είναι πώς σε συνομιλιακά περιβάλλοντα, μέσα από αναλυτική προσοχή στις ενασχολήσεις στα μί-

Πίνακας 3: Σύγκριση των πρακτικών αλληλεπίδρασης σε σχέση με τις ενασχολήσεις με τα μίντια ανάμεσα στη Νάντια και τη Χαμπίμπα επί 8 ώρες μαγνητοφώνησης.

Ενασχολήσεις...	Νάντια (132 ενασχολήσεις)	Χαμπίμπα (82 ενασχολήσεις)
... εισάγονται από το/τη συμμετέχοντα/ουσα	92% (121)	71%* (58)
... τυγχάνουν απάντησης από τους συνομιλητές (π.χ., επεκτείνονται, αξιολογούνται θετικά, επαναλαμβάνονται)	93% (123)	28% (23)
... αφηγηματοποιούνται	30% (40)	16% (13)
... συνδέονται θεματικά ή συνειρμικά με την προηγούμενη συνομιλία	91% (120)	5% (4)
... αποτελούν μέρος σε διαδοχές θετικής αξιολόγησης (π.χ., «Φοβερό τραγούδι αυτό», «Έχεις υπέροχη φωνή»)	66% (29/44)	29% (12/42)
... αποτελούν μέρος σε διαδοχές αρνητικής αξιολόγησης (π.χ., «Απαράδεκτο το τελευταίο βίντεο της Μαντόνα», «Δεν τον κάνεις καλά τον Τζόι [από την τηλεοπτική σειρά «Τα Φιλαράκια»], ρε»)	34% (15/44)	71% (30/42)

* Είναι αξιοσημείωτο ότι σε πολλές περιπτώσεις η Χαμπίμπα εισάγει μια ενασχόληση ως θέμα για να την εκμαιεύσει από τους συνομιλητές της (π.χ., ζητά να τραγουδήσουν κάτι ή ρωτά για το τελευταίο επεισόδιο μιας σαπουνόπερας)

ντια μπορούμε, σε συνδυασμό με εθνογραφικές πληροφορίες, να αναδείξουμε σαφείς συσχετισμούς ανάμεσα στους τύπους και τους τρόπους των ενασχολήσεων και συγκεκριμένες ταυτότητες και ιδεολογίες των μαθητών-συμμετεχόντων.

Σε αντίθεση με τη Νάντια, η Χαμπίμπα φαίνεται να μην εντάσσει τις δικές της ενασχολήσεις στο συνομιλιακό συγκείμενο και, από την άλλη πλευρά, οι ενασχολήσεις της στο 72% των περιπτώσεων (βλ. Πίνακα 3) δεν έχουν διαδοχική συνεπαγωγικότητα, δηλαδή δε συνεχίζονται, δεν επαυξάνονται και δεν ανταποδίδονται από τους συνομιλητές. Οι θετικές αποτιμήσεις των ενασχολήσεων της Χαμπίμπας είναι λιγοστές σε σχέση με τις αρνητικές αποτιμήσεις. Το 71% των ενασχολήσεων της Χαμπίμπας αποτελούν μέρος διαδοχών αρνητικής αξιολόγησης και, όπως ανέδειξε η ποιοτική μελέτη αυτών των περιπτώσεων, στο στόχαστρο των αρνητικών αξιολογήσεων βρίσκεται η Χαμπίμπα, οι αισθητικές προτιμήσεις της και η έλλειψη γνώσης της σε σχέση με τα μίντια. Από την εθνογραφική μελέτη, αυτή η εικόνα εμπλουτίστηκε. Η Χαμπίμπα δε διαθέτει κινητό, κάτι που είναι εντελώς ασυνήθιστο μεταξύ των συμμαθη-

τών/τριών της, και έχει περιορισμένη πρόσβαση στο διαδίκτυο, λόγω απαγόρευσης από το οικογενειακό της περιβάλλον και της συντηρητικής κουλτούρας των γονιών της που είναι μετανάστες από το Πακιστάν. Οι ενασχολήσεις της Χαμπίμπας συνδυάζονται λοιπόν με απαγόρευση, με κίνδυνο (τιμωρίας) και με προβλήματα.

Οι παραπάνω διαφορές ανάμεσα στις ενασχολήσεις της Νάντιας και της Χαμπίμπας αναδεικνύονται και στις αφηγηματοποιήσεις και την πλοκή των ιστοριών τους που σχετίζονται με μίντια. Οι ιστορίες της Χαμπίμπας συχνά εστιάζουν σε παραβιάσεις του ηθικού κώδικα συμπεριφοράς στα νέα μίντια («νετικέτας»), κυρίως από άνδρες, ενώ στην περίπτωση της Νάντιας τα νέα Μέσα αφηγηματοποιούνται για τις δυνατότητες που παρέχουν για διαδικτύωση στην ετερο-σεξουαλική αγορά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σημείο εκκίνησης του άρθρου αυτού ήταν η αναγκαιότητα της μελέτης των τρόπων με τους οποίους τα μίντια συνυφαίνονται στην καθημερινή ζωή, αποτελούν μέρος επικοινωνιακών πρακτικών, σχετίζονται και επιδρούν στη διαμόρφωση και αναμόρφωση κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων. Σε αυτή την προοπτική, η θεματική «γλώσσες των μίντια» εκτείνεται και στο τι συμβαίνει έξω από το αυστηρά ορισμένο (γλωσσικό) περιβάλλον των μίντια, στις συνομιλιακές επανεπεξεργασίες τους, δηλαδή στο πώς τα μίντια δίνουν το έναυσμα για επικοινωνιακά γεγονότα και συνομιλία. Κατ' επέκταση, η επιρροή τους στη γλώσσα δεν ορίζεται στενά, στο επίπεδο αποκλειστικά της γλωσσικής ρουτίνας και φρασεολογίας, αλλά στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ζωτικό στοιχείο της οποίας είναι η γλωσσική επικοινωνία. Επομένως, κατά την επιστημολογική άποψη αυτής της μελέτης, ένα βασικό ζητούμενο είναι (και πρέπει να είναι) το πώς τα μίντια συγκροτούν και ανασυγκροτούν την κοινωνική αλληλεπίδραση σε συγκεκριμένα (συνομιλιακά) περιβάλλοντα, μακριά από γκάλοπ και ηθικούς πανικούς για το ρόλο τους.

Για να προσεγγιστεί αυτό το ερώτημα, πρότεινα εδώ το σχεδιασμό της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων με βάση μια πολυ-μέθοδο που εντάσσεται στο πλαίσιο της εθνογραφικής κοινωνιογλωσσολογίας και, ως εκ τούτου, ενώ έχει περιγραφική εστίαση στο μικρο-επίπεδο και ως κατεξοχήν πεδίο της τα συνομιλιακά δεδομένα, αξιοποιεί επίσης τις εθνογραφικές διαισθήσεις από παρατήρηση-συμμετοχή, αλλά και από συνεντεύξεις με συμμετέχοντες/ουσες που επιτελούν ποικίλους ρόλους στο υπό εξέταση ερευνητικό πεδίο (εν προκειμένω, μαθητές/τριες κυρίως, αλλά και καθηγητές/τριες του εξεταζόμενου αλλά και άλλων σχολείων). Με αυτό τον τρόπο, η έρευνα δεν αποσπά μόνο το τι και πώς συζητούν τα «υποκείμενα» της, αλλά και τις μετα-γλωσσικές στάσεις και ιδεολογίες τους σε σχέση με τις συζητήσεις αυτές, το θεσμικό –εν προκειμένω– πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται και από το οποίο έως ένα βαθμό επιτάσσονται αυτοί οι μετασχολιασμοί, καθώς και τις κοινωνικές και επικοινωνιακές πρακτικές τους, δηλαδή τη «γλώσσα» τους ως οργανικό κομμάτι της βιωματικότητας, της εμπειρίας και του τρόπου ζωής τους. Αυτή η πολυ-εστίαση προτείνεται ως μια πιο συνθετική και εμπλουτισμένη προσέγγιση σε σχέση με τα ερωτηματολόγια και τις συνεντεύξεις που εξακολουθούν να αποτελούν τα βασικά δεδομένα των κοινωνικών επιστημών, και στον τομέα της ανάλυσης των μίντια.

Από τη συνθετική αυτή μελέτη απομόνωσα εδώ μια ποιοτική και ποσοτική ανάλυση της συνύφανσης των μίντια στη σχολική μέρα των μαθητών/τριών της έρευνας, την οποία προσέγγισα με την έννοια της «ενασχόλησης». Όπως τόνισα, η ενασχόληση συμπεριλαμβάνει χρήση (π.χ., κινητών τηλεφώνων), (ανα)παράσταση (π.χ., τραγούδι), αλλά και συνομιλιακή επανεπεξεργασία (π.χ., παραπομπή, συζήτηση, ιστορία που βασίζεται σε κάποια εμπειρία από τα μίντια, όπως παρακολούθηση τηλεοπτικής σειράς ή ηλεκτρονι-

κή συνομιλία μέσω MSN). Κατ' επέκταση, τα μίντια ορίστηκαν εξίσου ευρέως και με βάση την πληθώρα των εμπειριών που παρέχουν, από τη δυνατότητα της πιο παραδοσιακής πρόσληψης (π.χ., παρακολούθηση τηλεόρασης) και τη χρήση (π.χ., των νέων μίντια) μέχρι βεβαίως τις παραγωγικές επικοινωνιακές δραστηριότητες που σχετίζονται με την πρόσληψη και τη χρήση τους (π.χ., εξιστορήσεις της πλοκής από το τελευταίο επεισόδιο μιας σαπουνόπερας, ανα-παραστάσεις του λόγου των χαρακτήρων μιας σιτ-κομ, συν-κατασκευές αφηγηματικών σεναρίων για το πώς θα απαντηθεί ένα μήνυμα στο κινητό ή στο e-mail).

Η ανάλυση κατέδειξε τη σημαντική θέση των ενασχολήσεων με τα μίντια στη σχολική πραγματικότητα των μαθητών/τριών, και δη στις συνομιλίες τους μέσα στην τάξη, καθώς και στη διαπραγμάτευση των σχέσεων στο επίπεδο της παρέας. Επίσης διαπιστώθηκαν σαφείς συσχετισμοί ανάμεσα στους τύπους και τρόπους των ενασχολήσεων και στις συγκεκριμένες ταυτότητες των μαθητών/τριών που συμμετείχαν στην έρευνα. Όπως έχει πλέον τεκμηριωθεί και για πολλές άλλες επικοινωνιακές πρακτικές, οι μακροκειμενικές, δημογραφικές κατηγορίες (π.χ., φύλο, ηλικία) και συγκεκριμένες πολιτισμικές τοποθετήσεις εμφανίζονται, υποδηλώνονται, υπονοούνται και υποστηρίζονται από εγγενείς, σε συγκεκριμένες αλληλεπιδράσεις, στάσεις και (συνομιλιακούς) ρόλους των συμμετεχόντων (Zimmerman, 1998). Στην περίπτωση της έρευνας για τα μίντια, η σύναψη τέτοιων συνδέσεων συνεπάγεται ουσιαστική μετατόπιση από τη δημογραφική μελέτη των κοινωνικών ομάδων και των προτύπων πρόσληψής τους στις επικοινωνιακές πρακτικές σε σχέση με τα μίντια συγκεκριμένων ατόμων σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Τα μίντια έτσι αντιμετωπίζονται ως ένασμος τρόπων επικοινωνίας, συνομιλιακών ρόλων και τύπων πλοκής. Από την άλλη πλευρά, «οι νέοι» ή «οι έφηβοι», ως συχνά αναφερόμενοι δέκτες των νέων μίντια, δεν αντιμετωπίζονται ως μια ομοιογενής και στατική ομάδα, αλλά ως πολλαπλά σύνολα πολλαπλών επικοινωνιακών στρατηγικών και τοποθετήσεων απέναντι στα μίντια, οι οποίες με τη σειρά τους σχετίζονται άμεσα με συγκεκριμένα περιβάλλοντα και με τους ρόλους και σχέσεις του ατόμου σε μικρο-διαπροσωπικά επίπεδα, όπως αυτό της παρέας.

Θα κλείσω το άρθρο αυτό με ένα ερώτημα σχετικά με το ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στις ριζικές κοινωνιο-πολιτισμικές αλλαγές που σχετίζονται με το πώς ορίζεται η ψυχαγωγία, ο ελεύθερος χρόνος αλλά, όπως η μελέτη αυτή δείχνει, και οι μαθητικές ταυτότητες και γενικότερα η ζωή στο σχολείο, σε σχέση με τα (νέα) μίντια. Με δεδομένο ότι τα μίντια φαίνεται να κατέχουν κυρίαρχη θέση στις διαπροσωπικές σχέσεις των νέων, τι θα συνέβαινε εάν επιτρεπόταν στους μαθητές να ακούν μέσα στην τάξη mp3; Τι θα γινόταν εάν η πραγματικότητα της τάξης ενσωμάτων τα (νέα) Μέσα και την ενασχόληση με αυτά, όπως καταγράφηκε σε αυτή τη μελέτη, ως θέμα, τρόπο διδασκαλίας και ως διδακτικό υλικό; Πόσο πρέπει το αναλυτικό πρόγραμμα να συνδεθεί με αυτές τις εξελίξεις; Στόχος του άρθρου αυτού δεν ήταν να παράσχει ολοκληρωμένες απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, αλλά να καταθέσει σκηνές από την πραγματικότητα των ενασχολήσεων με τα μίντια στην καθημερινή επικοινωνία, όπως αυτές προκύπτουν από ένα μεθοδολογικό και αναλυτικό πλαίσιο που μπορεί να αποτελέσει βάση για την ανίχνευση αυτών και άλλων ερωτημάτων σχετικών με το ρόλο των Μέσων στη σχολική και στην εξω-σχολική ζωή των νέων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Bird, S. (2003). *The audience in everyday life: Living in a media world*. New York: Routledge.
Georgakopoulou, A. (2008a). «“On MSN with buff boys”: Self- and other-identity claims in the context of small stories». *Journal of Sociolinguistics*, 12: 597-626.